

2014 Temmuz
Yıl 43-3
Sayı 171

2014

KUBBEALTI
AKADEMİ
Mecmuası

KUBBEALTI KADEMİ Mecmuası

Sayı 171
Yıl 43/3
Temmuz 2014

Üç ayda bir yayınlanır.
Yerel Süreli

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi adına sâhibi

İdris Alhanlıoğlu

Yazı işleri müdürü

Mehmet Nuri Yardım

Yayın danışmanları

Prof. Dr. Mustafa Fayda

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

Prof. Dr. Kâzım Yetiş

Dr. İ. Aydın Yüksel

Zeynep Uluant

Dergi tasarımı

Ersu Pekin

info@kubbealti.org.tr

www.kubbealti.org.tr

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi

Peykhane Sokağı No.3

34126 Çemberlitaş-İstanbul

Tel: 212 516 23 56-518 92 09

Faks: 212 638 02 72

Abone bedeli

Yurtiçi: 30.- TL.

Kurumlar: 30.- TL.

Yurtdışı: 30.- USD, 25 euro

Banka hesap no:

Vakıflar Bankası, Beyazıt Şubesi

00158007260409914

Garanti Bankası, Çemberlitaş Şubesi

TR54 0006 2000 0440 0006 298709

Posta Çeki No. 337056

Baskı

Özal Matbaası

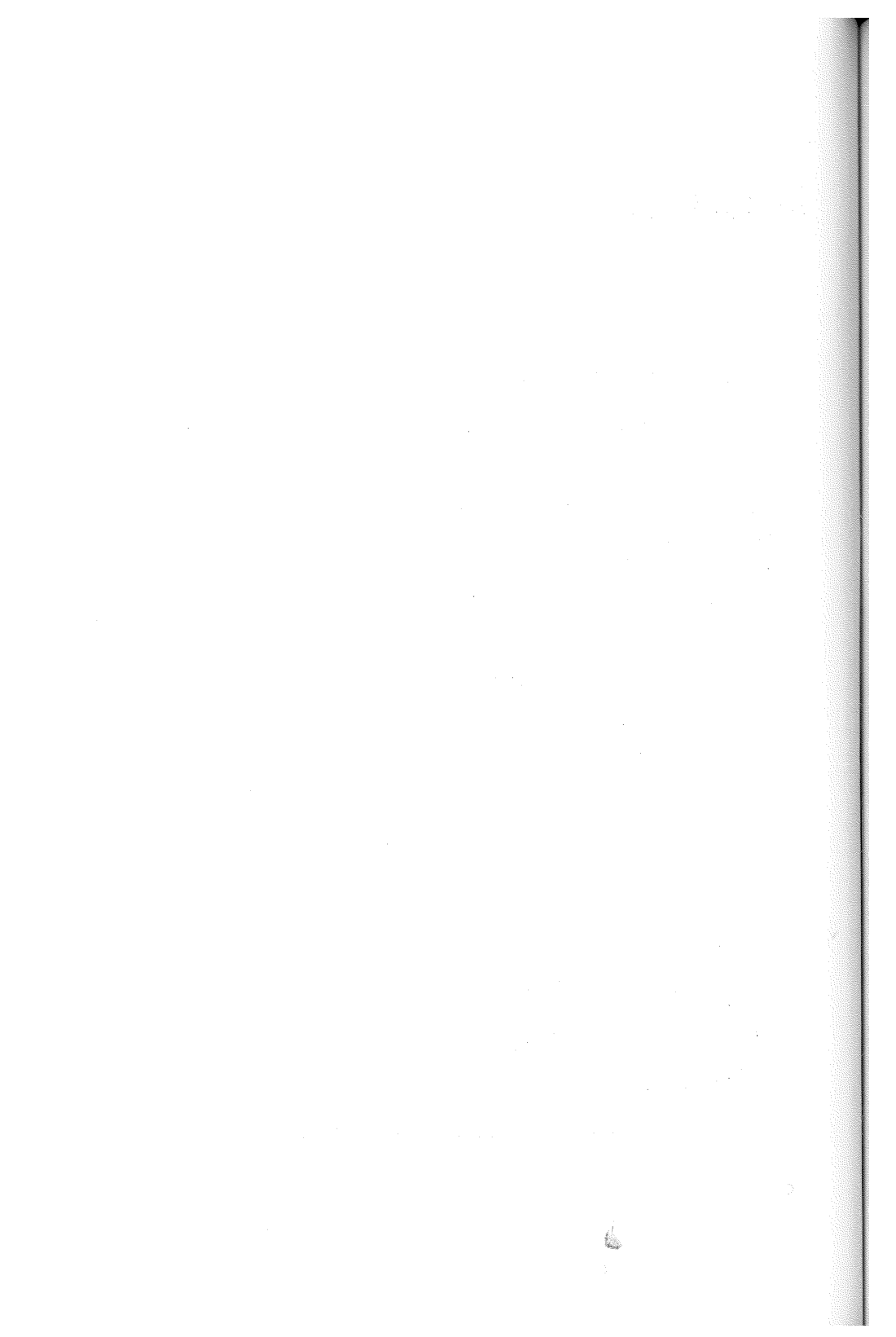
Davutpaşa Cad. 81/39 Topkapı/İstanbul

Tel: 212 565 25 99

Mecmuamızdaki yazılar kaynak
gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

- 5 Değerli Kubbealtı Dostları, *Kubbealtı*
- 7 Bir Türk Gibi Düşünmek, *Sâmiha Ayverdi*
- 10 Tiyatro Âşık Eski Bir Kadıköylü:
Reşitpaşazâde Âkif Bey, *Hicran Göze*
- 14 Nihad Sâmi Bey, *Özcan Ergiydiren*
- 20 Nihad Sâmi Banarlı, *Prof. Dr. Şeyma Taşcıoğlu Güngör*
- 28 Nihad Sâmi Banarlı'nın Eserlerine
Toplu Bakış, *Mehmet Nuri Yardım*
- 40 İbnülemin Mahmud Kemal, Rızâ Tevfik
Mektuplaşması, *Prof. Dr. Abdullah Uçman*
- 51 Tanpınar'ın Türkçede Yayınlanmamış
Bir Yazısı, *Yard. Doç. Dr. Mehmet Samsakçı*
- 66 Eski Pendik, *A. Yılmaz Soyger*
- 68 Hayrat Muska, *Kemal Y. Aren*
- 72 Memleket Hikâyelerinde Benzetmeler, *Dr. Necmettin Özmen*
- 82 Üsküp-Kosova, *Fırat Kızıltuğ*
- 89 Muhammed Sevgilimiz, *M. Rami Ayas*
- 91 Okuduklarım-Gördüklerim-Duyduklarım, *Kemal Y. Aren*

Değerli Kubbealtı Dostları

Mecmuamızın bu sayısına her zaman olduğumuz gibi vakfımızın kurucularından mütefekkir yazar Sâmîha Ayverdi'nin bir yazısıyla başlıyoruz: "Bir Türk Gibi Düşünmek". Ayverdi, kim olursa olsun herkesin kendi çıkarını düşünmeden önce bir Türk gibi düşünmesi ve yaşaması gerektiğini belirtiyor.

Bu sene, mecmuamızın ilk yazı işleri müdürü ve vâkıflarımızdan Nihad Sâmî Banarlı'nın vefâtının 40. yılı. Bu sayımızda Banarlı hakkında üç makâleye yer veriyoruz. Prof. Dr. Şeyma Güngör ve yüksek mîmar Özcan Ergiydiren, Nihad Sâmî Banarlı ile ilgili hâtıralarını anlatıyorlar. Her iki yazıda Banarlı'nın bilinmeyen bâzı husûsiyetleri ortaya konuluyor. Mehmet Nuri Yardım ise Nihad Sâmî Banarlı'nın bütün eserlerini topluca değerlendiriyor.

Rızâ Tefvîk Bölükbaşı hakkında bir çok neşriyat yapan Prof. Dr. Abdullah Uçman'ın yazısının konusu, İbnülemin Mahmud Kemal İnal ile Rızâ Tefvîk arasındaki mektuplaşmalar. Bölükbaşı'nın terekesine sâhip olan Uçman, o dönemin ilim, fikir ve sanat adamları arasındaki dostluğa da bu mektuplar vâsıtasıyla dikkat çekiyor. Hicran Göze, eski bir İstanbul efendisini anlatıyor: "Tiyatro Âşığı Eski Bir Kadıköylü: Reşidpaşazâde Âkif Bey".

Üsküp'e dâvet edilen, burada konserler ve konferanslar veren sanatkâr Fırat Kızıltuğ, "Üsküp-Kosova" başlıklı yazısında bizi sevdiğimiz topraklara ve iklimlere taşıyor. Yard. Doç. Dr. Mehmet Samsakçı son yıllarda hem yurtiçinde hem de yurtdışında en çok okunan yazarlarımızdan olan Ahmet Hamdi Tanpınar ile ilgili olarak kaleme aldığı "Tanpınar'ın Türkçede Yayınlanmamış Bir Yazı-

şı" bilhassa konuya meraklı olan okuyucularımızın ilgisini çekecek. Dr. Necmettin Özmen ise Refik Hâlit Karay'ın sevilen hikâye kitabı "Memleket Hikâyeleri"ni ele alıyor. Kemal Y. Aren kısa bir süre önce ebedî âleme uğurladığımız, "Hayrat Muska" adıyla tanınan Orhan S. Yücetürk'ü anlatıyor. Aren, yakın dostu Yücetürk'ü anlattığı bu hüznü dolu yazısında ilâhiyat hocamızın bilinmeyen husûsiyetlerine temas ediyor, hâtıralarından yola çıkarak ibret dolu bilgileri aktarıyor. Mecmuamız her zaman olduğu gibi yine Kemal Y. Aren Hocamızın "Okuduklarım-Gördüklerim-Duyduklarım" yazısıyla son buluyor.

Kubbealtı Kurslarından ikisi yaz ayları boyunca hizmet vermeye devam edecek. Hat Sanatı ve Osmanlı Türkçesi kurslarına Temmuz-Ağustos ve Eylül aylarında katılmak mümkün.

Kubbealtı Neşriyatı arasında Süheyl Ünver'in *Orta Anadolu Defterleri*, Dursun Gürlek'in *Muhabbet Ateşi* ile H. Necâti Demirtaş'ın *Açıklamalı Osmanlı Fetvaları (Fetâvâ-yı Ali Efendi, iki cilt)* isimli eserler yayımlandı. Sâmîha Ayverdi ve Ali Fuad Başgil'in bâzı eserlerinin yeni baskıları yapıldı.

Kubbealtı Neşriyatı, bu yıl da Beyazıt'ta Türkiye Diyânet Vakfı tarafından düzenlenen "33. Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı"na katılacak ve fuarda yazarlarımız için imzâ günü tertip edilecek.

Yeni sayımızda buluşmak üzere, sağlıklı kalın.

Kubbealtı

Bir Türk Gibi Düşünmek

Sâmiha Ayverdi

12.3.1992, Pazartesi

Türkiye’de hâriciye mensûbu olabilmek için; mezuniyetten sonra devletler hukûku, siyâsî târih, medenî hukuk, anayasa hukûku ve meslekle ilgili diğer konularda imtihana girilir, mülâkat yapılır.

İşte şimdi bu basamakları atlayarak İsviçre’ye gönderilen yeni mezun bir arkadaştan duyduğuma göre oradaki meslektaşları arasından biri “Sizin hâriciye adımı atmanız için ne lâzım?” diye sorduğu zaman bizimki de yukarıda yazdığımız derslerden tekrar imtihana girip mülâkatlarda da muvaffak olunca tâyinini gerçekleştirdiğini söylemiş. Meslekdaşı; “Mâdemki bütün bu derslerde başarı kazanmış, mezun olma vaziyeti hâsıl olmuş o halde tekrar-be-tekrar yeni yeni imtihâna çekilmek neye yarar?” deyince Türk hâriciyeci “Sizde böyle formaliteler yok mu? diye sormaya mecbur olmuş. Arkadaşı: “Hayır, yalnız bir tek sorarlar. O da şu: Sen bir hâriciye oldun. Acabâ bir İsviçreli gibi düşünebiliyor musun? cevâbını verince Türk hâriciyeci “Kafama bir yumruk yemiş gibi oldum. Çünkü bize gittiğin yerlerde bir Türk gibi düşünmeyi biliyor musun? diye soran olmamıştır.” dedikten sonra onun için de gerek diplomatik çevrelerde ve gerek siyâsî hayatımızda aksaklığımızın bundan ileri geldiğini söylemişti.

Daha çocuk emekleyerek yürümeye başladığı ve anasını babasını tanıyarak, nazarlarını ve düşüncelerini çevresine çevirdiği günlerden itibaren onu Türk gibi yaşayıp Türk gibi düşünmeye alıştırtıp yetiştirmekte ihmal ettiğimizi bilmek gerek.

Meselâ çocuğa; “Sen bir müslüman Türk evlâdısın. Karınca-

ların yuvalarına giderken birikenlerin üstüne basma!" dememiz gerekmez mi?

Ben çocukken karıncaların sür'atle koşup yuvalarına girdiğini, onlar inerken başkalarının da dışarı çıktığına dikkat ederek eğlendim. Belki biz insanlar onlar kadar çalışkan değiliz ama etrâfımızda hizmet yolunda onlardan daha fazla faydalı olmakta bulunuyoruz.

Günün birinde idi, karıncanın biri eni boyu kendi boyundan büyük olan bir nesneyi sürüklemeye uğraşıyordu. Tam yuvasının ağzına yaklaşınca durakladı ve içeri girerek iki arkadaşı ile berâber o çöpün yanına yaklaştılar ve üçü birden ne yapacaklarını evvelden biliyormuş gibi bu çöpü tırtıklayarak kopardılar ve üçü de birer parçasını alarak yuvadan aşağı indirdiler. Aksi halde ne yuvanın ağzı o çöpün sığacağı kadar genişti ne de onu sürüklemeye karıncanın kudreti yeterdi.

O çöp dediğim nesneye yaklaşarak baktığım zaman bir çöp değil dışarı atılan bir bal mumu parçası olduğunu gördüm. Acabâ biz insanlar birbirimize yardım ederek müşküllerimizi arkadaşlarımızla berâber halletmeyi hiç düşünmüş müyüz? Hele hele tam bir müslüman-Türk şuûru ile vatanına el ele ve gönül gönüle hizmet etmeyi hiç düşünmüş bulunuyor muyuz?

Türk'ün şehâmet ve kudret devrini yaşadığı asırlarda bir Yavuz Sultan Selim çıkararak hilâfeti devralıp bütün İslâm âleminin halîfesi oluverdi. Ama uzun sürmeyen bu azamet ve kudret devri gölgelenen güneş gibi elden ele geçerken bu kudret ve azametinden neler kaybettiğini bugün düşünen devlet adamı parmakla gösterilecek kadar azalmış bulunuyor. Bal mumu parçasını arkadaşları ile berâber parçalayan karıncalar kadar olsun neden biz bu tabîi ve zarûrî şuûru unutmuş bulunuyoruz? Halbuki Roma'da tahtında oturan papa bütün dünya haçlılarına bir işâretle birleşmek mesajı verirken ister protestan ister katolik, ister süryânî, ister keldânî olsun hulâsa bütün Avrupa Hristiyanlığı onun emri altında birleşip müslüman Türk'e saldırmaktan geri kalmamıştır.

Bugün ne yazık ki bir hilâfet makâmı mevcut değil! Hem olsa bile onu küçümseyerek alaya alır gibi hor görmeyi bir mârifet zan-nederek elimizdeki hazînenin kıymetini bilmedik ve bilmiyoruz.

*

İşte her şeyden evvel asker sivil kim olursa olsun kendi çıkarını düşünmeden bir Türk gibi düşünmek ve yaşamak lâzım diye-bilmek gerektir vesselâm....

Tiyatro Âşık Eski Bir Kadıköylü: Reşidpaşazâde Âkif Bey

Hicran Göze

Ben onu Hâlit Fahri'nin (Ozansoy) ve Yâkup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) edebiyat târihine ışık tutan hâtıraları arasında büyük bir zevk duyarak dolaştığım sıralarda tanıdım. Adnan Giz'in yazdığına göre Bakla Tarlası'nın karşısında denize uzanan Şifâ Sokağı'nın sağ tarafında bir köşkte oturmuş. Haşarat diye seslendiği o devrin edebiyatçıları ile çok samîmî, neşeli bir sohbet adamı imiş. Ama bir takıntısı varmış. Kadıköyü'nü bir tiyatroya kavuşturmak tutkusu...

Gel zaman git zaman bastonunu elinden bırakmayan, dâima siyah kostüm giyen, kendisine bir künye gibi yapışmış ismiyle bu Reşidpaşazâde Âkif Bey Tunus'un Cerbe Adası'ndan İstanbul'a göç eden tanınmış bir âilenin güzel kızıyla evlenmiş. Fenerbahçe kulübünün kurucularından ve yöneticilerinden, kulübe büyük hizmeti geçenlerden Mustafa el-Kâtip'in kardeşi Aliye Hanım'la...

Hâlit Fahri hâtıralarında ondan bu satırlarla bahseder:

1920-1922 yıllarında Kadıköy'de oturan edebiyatçıların terkedilmez dostları Reşidpaşazâde'nin terkedilmez bir merâkı , merak ne demek yoluna her şeyini fedâ etmeye hazır olduğu bir tutkusu vardı: Bir tiyatro kurmak ve yönetmek...

Edebiyatçı arkadaşları arasında hep ortaya attığı bu tutkusunu bin bir fedakârlıkla nihâyet hayal safhasından çıkararak gerçeğe yaklaştırır gibi de olmuştu. Kendisine inanmaz gibi bakan arkadaşlarına bir gün büyük bir heyecanla:

"İşler yolunda. Dekorlar oldu bitti. Şimdi Apollon Tiyatrosu'ndan (şimdiki Reks Sineması) geliyorum. Sahnenin ölçüsünü aldım." diye heyecanla haykırmişti. İş bununla da kalmamış tiyatrosunun büro-

su olarak Cağaloğlu'nda bir oda da kirâlamıştı. Hâlit Fahri, Reşat Nûri, Fahri Celâl edebî kurulun meşhur ve tanınmış edebiyatçıları idi. Bu arada işsiz kalmış oyunculara beşer onar lira avanslar vermeye de başlamıştı. Edebî kurulu teşkil eden meşhur edebiyatçıların listesi polise de verilmişti. Ama günler geçtiği halde polis cânîbinden hiç ses çıkmıyordu. Âkif Bey, bugün artık karakol olmayan o günün Yoğurtçu Karakolu'na uğrayarak bu gecikmenin sebebini öğrenmeye çalışmış, her zamanki samîmîyeti ile yakın arkadaşları olan edebiyatçıları kastederek:

"Canım bu haşarâtı kim tanımaz, hepsi meşhur yazarlar" deyivermişti.

Hâlit Fahri hâtıralarında, onun bu haşarat lâfını Yahyâ Kemal ile tanıştırıldığı bir toplantıda nasıl sarfettiğini, yâni haşarat dediği edebiyatçı arkadaşlarının tahrîki ile Yahyâ Kemal'in huzûrunda nasıl zorlanarak sarfettirildiğini anlatır:

Bir akşam Fâruk Nâfîz'in dere kenarındaki (Kurbağalıdere) evinde toplanmıştık. Yahyâ Kemal de o akşam orada misâfirdi. Derken çat kapı Reşidpaşazâde Âkif sökün etti. Yahyâ Kemal Âkif'i tanımıyor. Âkif'se şâiri yalnız ismiyle tanıyor, büyük şâir olduğunu cumhûra uyarak tasdik ediyordu. Fâruk'tan evvel Fahri Celâl¹ ortaya atıldı ikisini odada tanıştırdı. Şimdi takdim merâsimi bitmiş yeniden sohbet başlamıştı. Hâlâ gözlerimin önündedir: Âkif, Yahyâ Kemal'in karşısında koltuğun ucuna ilişerek oturmuştu. Sirtından hiç çıkarmadığı bonjurunun içinde terliyor ve gene Hâşim Nâhit gibi elinden hiç bırakmadığı bastonunu ayaklarının arasına sıkıştırarak edebli edebli oturuyordu. Kemal'e gâyet hürmetli söz söylüyor ve bu kadar resmîlik karşısında şâir de ona aynı nezâketi gösteriyordu. Karşılıklı 'Kemal Beyefendi', Âkif Beyefendi' sözleri tekerleme gibi yuvarlanıp gidiyordu. Yalnız benim anladığım Yahyâ Kemal bir taraftan da bu Reşidpaşazâde Âkif'in hangi Reşid Paşa'nın oğlu olduğunu düşünüyor ama sormuyordu. Zâten bu suâlî Âkife hiçbirimiz tevcih etmemiş onu sâdece bu derli toplu ismiyle yâdetmeye alışmıştık. Âkif'i o kadar seviyorduk ki baba-

¹ Fahri Celâl Göktulga. Çok kıymetli bir doktor. Toptaşı Akıl Hastahânesi başhekimisi. 1960 senesine kadar Bakırköy Akıl Hastahânesi'nin de başhekimliğini yapmıştır. Çok kıymetli pek çok hikâyeci gibi hatırlanmayanlar arasındadır.

sının hangi Reşit Paşa olduğunu sormak bir nevi tekellüf gibi geliyordu."

Bu çok resmî havadan sıkılanlar, ahlayıp puflayanlar çoğalınca Reşidpaşazâde Âkif'in konuşması, Fahri Celâl tarafından:

"Canım Âkif, kes şu uzun şatafatlı sözleri de sana bir lokum vereyim ye! Farzet ki tavlada bu gün ben yenildim." diyerek kesilmişti. Âkif eski Âkif olarak, her zaman olduğu gibi kendini tutamamış, patlayan kahkahalar arasında Yahyâ Kemal'e dönerek "Ne olacak efendim bizim haşarat" deyivermişti.

Hâlit Fahri hâtıralarında bu lokum meselesine de açıklık getirir. Fahri Celâl, Âkif'in Şifâ'daki kır kahvesinde iki parti tavla oynadıktan sonra çenesini sağa sola oynatarak lokum yiyişini öyle güzel taklit edermiş ki, Hâlit Fahri'ye göre hiç kimse onun kadar güzel taklit edemezmiş. İşte Hâlit Fahri'nin o çok başarılı taklidi anlatan satırları:

Sevimli hukâyeci derhal arka cebinden bir mendil çıkarır ve çenesini Âkif gibi oynattıktan sonra dilini şapırdatarak ağzını silerdi.. Biz gülüşürdük. Âkif her zamanki dost bakışı ile bakıp yalnız biraz dudaklarını sarkatarak:

-Ne olacak, haşarat! derdi. Bu haşarat hepimizdik. Ah babacan Âkif, ne hoş adamdın!"

Ne yazık ki Âkif Bey bütün çabalamasına rağmen hayâlini gerçekleştirememiş, ilk oyun olarak seçilen "Muammâ" adındaki oyunun ilânları Kadıköy'ün caddelerine asıldığı halde oyun sahneye konulamamıştır.

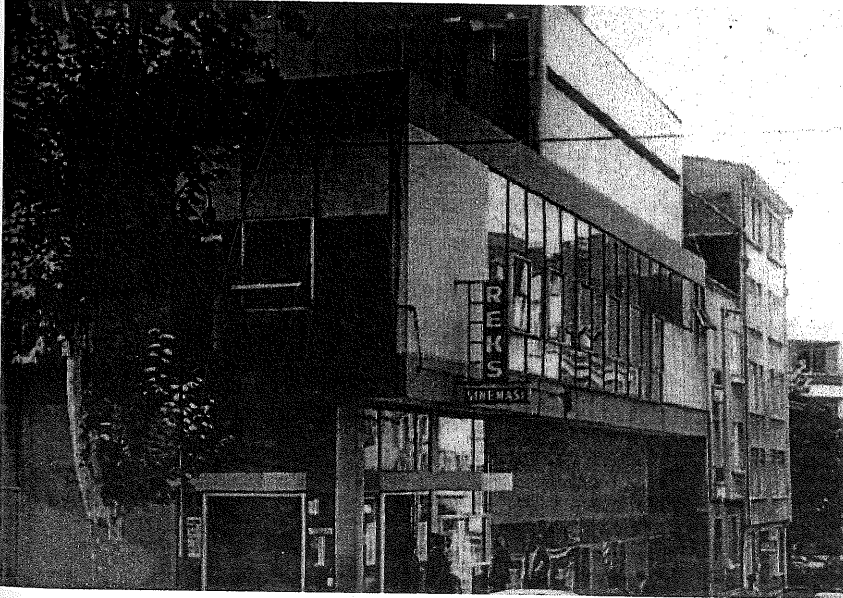
Evet, mâzinin bunca seçkin edebiyatçısının sevgilisi olan Reşidpaşazâde Âkif Bey, Adnan Giz'in dediği gibi:

"Kadıköy'ünde, Tiyatro idealini gerçekleştirememiş ama bir sanatçı âilenin reîsi olma zevkini tatmıştı. Bu ortamda yetişen oğlu Reşit Âkif (Gürzap), 1929'da ve genç yaşında Kadıköy'de kurulmuş Süreyyâ Opereti'ne girerek ömür boyu sürececek bir sanat hayâtına adımını atmıştı. İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun Cemal ve Reşit kardeşlerin operetlerinin sahnelendiği dönemde ve 1934 yılında bu kuruluşa çağrılan Reşit Gürzap uzun yıllar çalıştıktan sonra emekliye ayrılmış, fakat sanatta emeklilik diye bir şey olmadığından sahneyi büsbütün bırakmamıştır."

Reşit Gürzap'ın oğlu, Âkif Bey'in torunu Can Gürzap da yıllardır dedesinin hayal ettiği, bir türlü gerçekleştiremediği yolda yü-

rûmektir.

Gerçek âleme yürümüş o çok zor günlerin edebiyatçılarının hâtıraları bir yerde okuyanları ağlatırken işte böyle tebessüm de ettiriyor. Allah seni rahmetiyle kucaklasın Kadıköyümün güler-yüzü Reşidpaşazâde Âkif Bey'i!

Reşitpaşazâde Âkif Bey'in tiyatro olarak düzenlemek istediği Reks sinaması.

Nihad Sâmi Bey

Özcan Ergiydiren

Ö nu ilk defa Ayverdi'lerin Fâtih-Fevzipaşa Caddesi'ndeki evinde görmüştüm. 1954 yılı sonlarında veya 55 yılı baharında, bir salı günü ikindi vaktinde Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'yi ziyârete gittiğimde kapıyı açan Resmiye Hanım beni girişteki yazıhâneye aldı. "Bir dakika, küçük hanıma haber vereyim." deyip çıktı. Az sonra tekrar gelerek; "Salona buyurun." dedi. Salona girince Sâmiha Anne beni ayakta karşıladı, "Hoş geldin oğlum, buyur otur." dedi. Başımla selâm verip kapının yanındaki sandalyeye iliştim. Bir adam ve beş hanım vardı; bana "Hoş geldin" dediler. Yalnız birini tanıyordum, bu Sabriye Hanımdı; Sâmiha Anne beni takdim etti: "Bu oğlumuz Özcan, Manisa'dan geldi, Akademide mîmarlık okuyor"; eliyle işaret ederek "Sofi Huri Hanımefendi, Safiye Erol Hanımefendi, Nezihe Araz Hanımefendi, Sâime Hanımefendi kendisine Mami deriz, ve Nihad Sâmi Banarlı Beyefendi. Dâdû'yu tanıyorsun. Biz salı günleri, Kendileri'nin (Ken'an Rifâi) dergâhlar açıkken takrir ettiği *Mesnevî-i Şerîf* şerhi üzerinde çalışıyoruz" dedi. Orta yaşlı, kısa boylu, ev kadını halli Sofi Hanımı; ince endamlı kumral saçlı, beyaz tenli, yeşil gözlü, güzel yüzlü Safiye Hanımı; ancak otuzunda görünen buğday tenli, alımlı Nezihe Hanımı ismen tanıyordum. Bu üç hanım, Sâmiha Anne ile berâber, *Ken'an Rifâi ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık* isimli eseri yazanlardı. Mami, koyu esmer tenli, kıvrıkcık saçlı, sevimli ve güzel yüzlü bir habeshî idi. Lise son sınıfta edebiyat kitabını okuduğumuz Nihad Sâmi Bey ise minyon yapıydı; saçsız başı, çehresinin fevkalâde keskin hatlarıyla, mermerden yontulmuş bir

heykel gibi, aıl bir görünüşü vardı.

*

1955 yılı sonbaharında Ayverdi'ler, yaz mevsimi hâriç, ayda bir cumartesi günü, sohbet ve mûsikî toplantıları yapmağa başladılar. O sırada Güzel San'atlar Akademisi ikinci sınıfında talebe idim. Sâmiha Anne'nin, pek az insanın katılabildiği bu meclise beni dâhil etmesi çok büyük bir lûtf ve fevkalâde bir fırsattı.

Misâfirler yerlerini alıp hal-hatır sorulduktan ve hoş beşten sonra hâzırûn sükûta varınca Sâmiha Anne defterinden bir sayfa açar -orta boy, ciltli- ve Ahmed'er Rifâî Hazretlerinin nasihatlerinden veya hocası Ken'an Rifâî'nin *Mesnevî* şerhinden bir-bir buçuk sayfalık bir bölüm okurdu. Sonra İtrî'nin muhteşem naatı ayakta okunur ve bir ney taksimini tâkiben rebabın, tanburun, kudumün iştirâkiyle bir peşrev çalınırdı. Ardından bir Mevlevî âyîninden bir selâm okunurdu. Ney veya rebabın son taksimini *Kur'ân-ı Kerîm*'den okunan bir aşr-ı şerîf tâkip eder ve bu mânevî ziyâfet fâtiha ile sona ererdi.

Çay faslı ile bir ara verilir; derken yine sazlar ele alınır, bir peşrev, bir semâiden sonra birkaç ilâhi söylenir, ardından klasik eserler, yakın devrin güzel şarkıları okunurdu. Mûsikîye ara verilince Nihad Sâmi Bey ayağa kalkarak fevkalâde güzel Türkçesi ve kendine has tavırla, başını hafifçe sol omzuna eğerek bir şiir okurdu. Fuzûlî'nin "Su Kasidesi" ve "Perîşân hâlin oldum sormadın hâl-i perîşânım" mısraıyla başlayan murabbâi, Yahyâ Kemal'in "Süleymânîye'de Bayram Sabahı" gibi birbirinden güzel eserler onun diliyle âdetâ kanatlanırdı. Ben de çocukluğumdan beri ezbere bildiğim bu şiirleri büyük bir zevkle dinlerdim. Nihad Sâmi Bey, rahmetli Hocam Nâzik Hanımdan sonra, tanıdığım en güzel şiir okuyan kişiydi.

*

1957 yılında O ismiyle küçük bir kitabım basılmıştı. Sâmiha Anne etrâfındaki herkese bundan bahsetmiş, birer tâne vermişti. Nihad Sâmi Beyle de konuşmuş, kendisiyle görüşmemi istemişti. O târihte Cihangir'de Sormagir Sokağı'nda oturuyordu, kaldığım eve

yakındı. Gittim; küçük bir apartmanın giriş katında, bir odadan biraz büyüğe bir salonda beni kabul etti. Dâima çok düzgün konuşan, her meseleyi etraflica ama derli toplu anlatan Hoca, o gün, Hz. Mevlânâ ile Yûnus Emre'nin şiirini, dünyâya ve hâdiselere bakışlarını îzah ve mukâyese etti. Hz. Mevlânâ'nın, çok daha geniş bir perspektiften baktığını, *Mesnevî*'den misâller vererek îzah etti.

*

Birkaç yıldan beri katıldığımız Şeb-i Arus törenleri için 1959'da Konya'ya daha kalabalık bir grupla gitmiştik. Nihad Sâmi Banarlı da bu kâfileye katılmıştı. Günler ve geceler doyulmaz bir zevk içinde, sanki bir rüyâ gibi geçmişti. Her akşam Âyîn-i Şerîf'den önce Sâmiha Anne ve Ali Nihad Tarlan'ın ardından Nihad Sâmi Banarlı konuşuyordu. Türkçenin âşığı, müdâffî ve mücâhidi olan, îmanlı yüreği vatan sevgisiyle dolu, engin ve zengin bir kültüre sahip bu asil ruhlu vakur adam, kürsüye gelerek başını hafifçe yana eğip o son derece güzel, âhenkli İstanbul Türkçesiyle şöyle diyordu:

"Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, insanlığa bir rahmet gibi yağan ve rahmetinden Selçuk ve Osmanlı şahlanışları doğan büyük bir vicdan hayatının Anadolu'daki kurucu ve inandırıcı simâlarından..."

Mevlânâ ölüm gecesini Tanrı ile vuslat bildiği için 'Gelin Gecesi' diye isimlendirmiştir. Bu gelin kimdi? Bu vuslat nice bir visaldi ki vücuttan ayrılışı ruh için bir bayram sevinci kılınmıştı...

Mevlânâ insan denilen varlığı derin bir mâneviyatla yıkamak, insanı 'nefis' denilen ağır yükten kurtarmak ve bir semâ kanatlanışıyla Tanrılaştırmak yolunun önderlerindendi. Başta söz sanatı (şiir) olmak üzere hemen bütün güzel sanatları bu yolda dile getirenlerdendi. Onun şiirleri baştan sona münâcattır. Fakat bu münâcat, bir duâ değil, bir aşkın îlândır...

Engin bir deryâ olan Mevlânâ'yı bir bardağa sığdırmanın imkânsızlığı karşısında bu bahsi yine Mevlânâ'nın bütün insanlığa hitap kudretindeki şu fikirlerini tekrarlayarak bitiriyorum:

"Mâdem ki insansın... Mâdem ki duyuyor, düşünüyor ve se-

ziyorsun... Büyük hakîkati bulmak için gönlünü ve idrâkını yoracaksın!.. Duyduklarını ve bulduklarını söyleyeceksin!.. Sen söylemezsen, rûhunun vâsıl olduğu sırları şiirlere, sazlara semâlara söyleteceksin!

Bütün bunlarla dahi söylenemeyecek ölçüde büyük sırlara erdiğin zaman ise...

İşte o zaman susacaksın!"

Konya'da, başta Mehmed Emiroğlu, pek çok dostumuz, kardeşimiz vardı. Sâmiha Anne hepsiyle görüşüyor, fırsat buldukça evlerine gidiyor, beni de yanına alıyordu. Bir akşam, "Nihad Beyle Ağâh'ların evine gideceğiz, talebeler gelecekmiş, sen de gel" dedi. Merâsimden çıkıp otele döndüğümüzde Âgâh bizi bekliyordu. Ara sokaklardan yürüyerek babasının evine gittik. Hayli heyecanlı bir grup genç bizi bekliyordu. İşte onlardan biri, Fahreddin Olguner o akşamı şöyle anlatıyor.

"Konya İmam Hatip Lisesi'nde öğrenci idik. On kişilik bir arkadaş grubu oluşturmuştuk. Ben, Ali Yardım, Mustafa Uçak, Mustafa Tahralı, Mustafa Fayda, Mustafa Ben, Hayri Bilecik, İbrâhim Taşçı, Ziyâ Uyar, Mehmed Demirci.

1959 yılı Aralık ayı içindeydik. Sanat Târîhi hocamız, stajyer avukat Ağâh O. Güner, sınıf mümessilimiz Ali Yardım'a 'Mevlânâ ihtifâli münâsebetiyle Konya'da bulunan yazar Sâmiha Ayverdi Hanımefendi ile Nihad Sâmi Banarlı Bey bu akşam bize, babamın evine gelecekler, siz de gelin' demiş.

Nihad Sâmi Banarlı'yı yazar olarak tanıyor, edebiyat dersinde onun kitabını okuyorduk. Üstelik bizim, din bilginleri (!) olarak kanâatlerimize ters düşen bâzı konularda kendisine sorulacak sorularımız vardı. Bu oturum iyi bir fırsattı, onu sıkıştırıp bu konulardaki kanâatlerini değiştirebilirdik(!)

Sâmiha Ayverdi'yi hiç birimiz tanımıyorduk. Ben, daha önce bir kitapçı vitrininde *İstanbul Geceleri* adlı eserini görmüştüm. Alıp okumadım. "Kimbilir İstanbul'un hangi gece âlemlerinden bahsediyor" diye düşünmüş ve hayıflanmışım. Sonraları bu düşüncemi

kendilerine naklettim, güldüler.

O gece grubumuzdan iki kişi eksikti. Dâvet yerine geldik, pür edep girip oturduk; sorularımızı sormağa başladık. Cevaplar kâh Banarlı hocadan çıkıyor, kâh Sâmiha Ayverdi'den geliyordu. Biri başlıyor, öteki devam ediyor; tekrar birinciye dönüyor, ikinci ilâveler yapıyor ya da yapmağa dâvet ediliyordu. Biz, beklemediğimiz, o güne kadar benzerini görmediğimiz tarzda, zarif uslûplar içinde, üst seviyede ve edebin kemâlini sergiler şekilde cevaplar alıyor, her cevap ve açıklama sonunda gevşiyor, rahatlıyor, çölde âniden su bulmuş insanların heyecânı ile cevap ve açıklamaları harâretle yudumlamaya çalışıyorduk.

Sohbet gecenin geç saatine kadar sürdü, sular çağladı, biz de kadehlerimizi doldurup boşaltmaya devam ettik. Mest ü harab... yerlerimize döndük.

*

1963 yılı baharında Ankara'daydım, Polatlı Topçu Okulunda askerliğe başlamıştım. O günlerde Sâmiha Anne'den bir mektup aldım; "*Mesnevî-i Şerîf* çalışmaları tamamlandı. Şimdi, uslûb bakımından Nihad Sâmi Bey gözden geçirecek." diyordu. Demek ki çalışmaların 1954 sonu veya 1955 başında başladığını kabul edersek ve Konya seyahatleri ile hastalık v.b. gibi sebeplerle çok nâdir bâzı kesintileri de dikkate alırsak, senede dört ya da beş gün hâric, her salı yapılan bu çalışmalar sekiz yılda tamamlanmış.

Nihad Sâmi Bey bu çalışmalara hiç aksatmadan devam etmişti. Yıllarca devam eden *Mesnevî* toplantıları, İstanbul Fetih Cemiyeti ve Kubbealtı Akademi Kültür ve Sanat Vakfı'ndaki müşterek faaliyetler esnâsında fevkalâde bir insan olan Sâmiha Ayverdi'yi tanımak ve onun dünyâsına âşinâ olmak imkânını vermişti. Onun şahsında gerçek bir dost bulmuş, bu yakınlık onun bütün kâbiliyetini zuhûra çıkarmış, sâyesinde mizâcındaki bâzı pürüzlerden arındırarak gerçek şahsiyetini vermişti

*

Onu, Fetih Cemiyeti'nde son gördüğümde âdeta çökmüş gi-

biydi; oğlu Ilgaz'ın rahatsızlığı sebebiyle çok üzgündü. Kendisi de hastaydı, halsizdi, yürürken ayağını sürüyordu. Ömrünü hizmete adanmış bu büyük dâvâ adamının bitkin hâline çok üzülmüştüm.

Allah mekânını cennet eylesin.

Oturanlar soldan sağa: Sofi Huri, Sâmiha Ayverdi ve Safiye Erol
Ayaktakiler: Nihad Sâmi Banarlı, Nezihe Araz

Nihad Sâmi Banarlı

Prof. Dr. Şeyma Taşcıoğlu Güngör

Lise birinci sınıf öğrencisiyken en çok ilgi duyduğum ders fizikti. Bunun başlıca sebebi, fizik dersinin filmle yürütülüyor olmasıydı. Millî Eğitim Bakanlığı bâzı liselerde deneme amacıyla, yanlış hatırlamıyorsam, Amerika'dan bir seri film almıştı. Her gün bir saatlik ders olarak yürütülen programla üç senelik müfredat bir yılda tamamlanıyordu. Öğrencilerin dersleri kolaylıkla tâkip etmesi için İngilizceden Türkçeye aktarılmış kitaplar da vardı. Gelişmiş laboratuvarlarda yapılan deneyleri izleme imkânı da veren bu uygulama o kadar ilgi-mi çekmişti ki, ders bittikten sonra da zihnim çoğu zaman perdede gördüklerimle meşgul oluyordu.

Ortaokul yıllarında Türkçe dersini hiç sevmezdim. Kitap sıkıcı ve monotondur, öğretmenimizin anlatışı da bende aynı duyguları uyandırıyor. Liseye başladığımız günlerde okula yeni bir edebiyat hocasının geldiğini duyduk. Suzan Karamanlıoğlu adında bir hanım derse girdi. İnce yapılı, giyinişi ve tavrı ile son derece ciddi görünümlü bir şahıstı. İlk derste bize Nihad Sâmi Banarlı isimli bir yazarın edebiyat kitabını almamızı, dersleri bu kitaptan tâkip etmemiz gerektiğini söyledi... Benim gönlüm fizik derslerinde, diğer taraftan edebiyat dersleri de yürüyor... Günler geçtikçe Suzan Hanım'ın hocalığındaki liyâkat ve kitabın câzibesi beni sarmaya başladı. Banarlı'nın kitabındaki metinleri okudukça milletimin yüzyıllar öncesinden gelen sesini duyuyordum... Liseyi bitirdiğim zaman idealim Suzan Karamanlıoğlu'nun mezun olduğu İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne gitmekti.

1964 yılında Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne devam etmeye başladım. Liseye göre çok farklı olan fakültenin yüksek kapısından her girişimde kendimi biraz daha yükselmiş hissediyordum. Üniversitede geçen yıllarımızda, yakın arkadaşım Saâdet Onat'la birlikte fakültede aldığımız derslerle yetinmiyor, üniversitenin müzik çalışmalarına katılıyor, konferansları, sergileri, hattâ zaman zaman Kapalıçarşı Bedesten'deki mezatı bile tâkip ediyorduk. 1966 yılında bölümümüz öğrencilerinden Güzin isimli bir arkadaşımız, İstanbul Fetih Cemiyeti'nde o yıl basılan kitapların tanıtımı için yapılacak kitap takdim töreninde küçük bir konser verileceğini, bu koroda yer almak isteyen koristlere ihtiyaç olduğunu söyledi. Aynı sınıftan birkaç arkadaşımızla birlikte İstanbul Üniversitesi Klasik Türk Müziği Korosu'na devam ettiğimizden çalışmaya katılmak istedik. Saâdet'le Güzin bu konu üzerinde konuşurlarken kulağıma "Banarlı" kelimesi çarptı. Hemen ilgilendim. Banarlı, benim lise ders kitaplarına hayran olduğum isim olabilir miydi? O kişi yaşıyor muydu? Güzin, Banarlı'yı tanıdığını, zâten bu dâveti kendisine onun iletliğini söyledi. Nihad Sâmi Banarlı ile bizzat konuşmuş olan bu arkadaşımıza gıpta ettiğimi hatırlıyorum.

Sınıfımızdan Saâdet (Dr. Saâdet Gûldaş), Önder Göçgün (Prof. Dr.) ve ben Güzin'in önderliğinde Çarşıkapı'daki metruk gibi duran medrese kapısından içeri girdik. Koro şefimiz Yusuf Ömürlü ile tanıştık. Birkaç gün medreseye giderek törende icrâ edeceğimiz eserler üzerinde çalıştık.

Kitap takdim töreninin yapılacağı gün geldi. Medrese bahçesi süslenmiş, geleneksel ikram dolayısıyla Vefâ Bozacısı'ndan gelen mermer küpler dizilmişti. Misâfirler ve gazetecilerle törenin yapılacağı kısımdaki iskemleler doldu, arka tarafta pek çok kişi ayakta... Mikrofondan konuşmaların başlayacağı duyuruldu. Biz en arkada sıramızı bekliyoruz. Kalabalıktan sahneyi göremiyorum... Önceleri sahnede konuşmaya başlayan şahsın kim olduğunu anlayamadım. Banarlı'yı görme heyecânı içinde kendime uygun bir yer buldum. Sahnede uzun boylu, beyaz saçlı, güzel giyimli, mütehakkim edâlı

bir beyefendi konuşuyordu. Hayran kaldım. İşte o kitaplardaki mü-kemmeliyet ancak bu zâta âit olabilirdi. O beyefendi “Şimdi kitap-ları tanıtmak üzere yerimi Nihad Sâmi Banarlı’ya bırakıyorum” dedi. Sahneye kısa boylu, başında ancak şakak taraflarında saç kal-mış, giyimi ile pek de dikkatimi çekmeyen bir bey çıktı. Bir tarafa doğru hafif eğik durarak misâfirleri selamladı. Tam anlamı ile su-kûtihayâle uğramıştım. Görmek için gayret sarfetmekten vaz geç-tim. Kısa bir bekleme süresinden sonra Banarlı “Efendim” kelime-siyle konuşmaya başladı. Salonda çıt çıkmıyordu. Hocanın dâvûdî sesiyle devam ettirdiği konuşmasındaki âhenk medresenin küçük kubbelerinde büyüyor, genişliyor oradan kulaklarımıza ve rûhumu-za işliyordu. Görmeden dinlemek, bütün dikkati sese, sesin taşıdığı anlama vermek... fizik ile edebiyat dersleri arasındaki fark gibiydi.

Toplantı bittikten sonra Saâdet’le berâber tören sebebiyle he-diye edilen kitabı imzâlatmak amacıyla Banarlı’nın odasına gittik.. Bizi çok güzel karşıladı. Nerede okumakta olduğumuzu sordu. Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü’ne devam ettiğimizi öğrenin-ce ilgi gösterdi. Çünkü kendisi de aynı bölümden mezun olmuştu. Edebiyatla ilgili sorularımız olursa kendisini ziyâret edebileceğimizi söyledi. Hoca ile görüşme imkânı sağlayan bu izinle törenden son derece mutlu ayrıldık. Birkaç gün sonra Saâdet’le birlikte medrese-ye gittik. Ertesi hafta, onu tâkip eden hafta.... Her seferinde konuşu-lan konular artıyor ve sohbet yarım kalıyor, böylece o sihirli mekâ-na tekrar gitme fırsatı doğuyordu. Hoca onu ziyâret ettiğimiz bir gün bize birkaç metin okuttu, yazılarla ilgili sorular sordu. Cevap-larımızı beğenmiş olmalı ki yarı zamanlı olarak Fetih Cemiyeti’nde çalışmak isteyip istemediğimizi sordu. Hemen kabul ettik. O hafta Banarlı’nın odasının yanı başındaki odaya yerleştik. Kara Mustafa Paşa Medresesi’nin bu küçük pencere, rutûbetli odası o günden sonra hayatımızın en önemli mekânlarından birisi oldu.

Söz ettiğim yıllarda İstanbul Fetih Cemiyeti yalnız İstanbul’un değil, Türkiye’nin seçkin edebiyatçıların, fikir ve siyâset insan-larının bulunduğu veya ziyâret ettikleri kültür merkezlerinden biri-

siydi. Edebiyat, mîmârî, tezhip, mûsikî başta olmak üzere bir çok konu burada tartışılıyor, yeni fikirler doğuyor, yeni eserler meydana geliyordu. Fetih Cemiyeti'nin Sâmiha Ayverdi başta olmak üzere değerli üyeleri, devrin bâzı bakanları, Fâruk Nâfiz Çamlıbel, Orhan Seyfi Orhon, Nezihe Araz, Fevziye Abdullah Tansel, Ahmet Kabaklı, Hoca'nın Yüksek Öğretmen Okulu'ndan öğrencileri olan Kaya Bilgegil, Fâruk Akün, Fâruk Timurtaş, Kemal Erarslan hocalarımız gibi tanınmış isimler ve/veya daha sonra Türk siyâset, ilim ve sanat dünyasında isim yapacak olan bir çok kişi, Nihad Sâmi Banarlı ile çalışan, onu ziyârete gelen şahıslar arasındaydı.

Fetih Cemiyeti binâsı ,Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi Sıbyan Mektebi'nin kapısında (soldan) Şeyma Güngör, Nihad Sâmi Banarlı Hoca, Güzin Hanım ve Saâdet Gûldaş (gözlüklü).

İstanbul Fetih Cemiyeti'nin başkanı, benim ilk gün Banarlı zannettiğim, Ekrem Hakkı Ayverdi'ydi. Nihad Sâmi Banarlı cemiyete bağlı İstanbul ve Yahyâ Kemal Enstitüleri'nin müdürlüğünü yürütüyordu. İstanbul Enstitüsü İstanbul'la ilgili özellikle târih, sanat ve mîmârî konularında yapılan çalışmaları destekler ve yayımlarken, Yahyâ Kemal Enstitüsü, Türk edebiyâtının en önemli isimlerinden olmasına rağmen bir tek kitabı dahi neşredilmemiş Yahyâ Kemal'in şiirlerini, fikir yazılarını, hâtıralarını, hikâyelerini ve mektuplarını külliyyat hâlinde okuyucuya sunmayı hedefliyordu.

Saâdet'le benim asıl çalışma alanımız enstitülerin faaliyeti ile sınırlıydı. İstanbul Fetih Cemiyeti'nin yayınlarının kitap hâline gelme safhasında Banarlı'nın verdiği görevleri yerine getiriyorduk. Zamânımızın önemli kısmını Yahyâ Kemal'in kitaplarının hazırlanması alıyordu. 1966'dan hocanın vefat ettiği 1974 yılına kadar Banarlı'ya asistanlık ettiğim senelerde, bu kitapların nasıl oluşturulduğunu "Yahyâ Kemal'in Kitaplarının Neşrinde Banarlı Titizliği" başlıklı bir yazımda anlatmışım¹. Hoca hafta içinde cemiyete öğlenden sonra gelir, o günlerde yayımlanmakta olan kitapların neşir aşamalarıyla ve diğer kültür faaliyetleriyle meşgul olur, misâfir kabul ederdi. Cumartesi günü hocanın Bebek'te, planını kendisinin çizip, özel olarak inşa ettirdiği evine gider, orada çok değerli hazîne gibi muhâfaza ettiği Yahyâ Kemal'in eski harfle yazdığı metinleri yayına hazır hâle getirmeye çalışırdık. Çay molalarında hoca o günlerde üzerinde çalıştığımız konulardan, memleket meselelerinden söz ederdi. Bunlar içinde beni en çok etkileyen konulardan birisi, özellikle lise ders kitaplarında ve *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*'nde, yeni nesle iletmek istediği bilgi, duygu ve bilinçle ilgili çalışma metoduydu.

Saâdet 1968'de mezun oldu, evlendi ve Malkara Lisesi'ne tâyin oldu. Ben Fetih Cemiyeti'ndeki görevime devam ettim. Artık öğrenciliğim sona erdiği için sabahları da serbesttim. 1969'da Yük-

sek Öğretmen Okulu'ndan emekliye ayrılan Banarlı, sabahtan öğleye kadar gazete ve dergilere yazı hazırlıyor, özellikle 1948'de ilk defa yayımlanmış olan *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*'ni genişletmek amacıyla bu eser üzerinde çalışıyordu. Millî Eğitim Bakanlığı, edebiyat târihçiliğimiz açısından değerli yeri olan bu önemli eseri basma kararı aldı. Hoca, kitabın henüz tamamlanmamış olan telif çalışmalarını sürdürürken, diğer taraftan fasikül hâlinde yayımlanmakta olan formaların harf karakterleri, renkler, resimler, fotoğraflar, haritaları seçme, mizanpaj ve tashih faâliyetini de bir arada yürütüyordu. Lise yıllarında hayran olduğum ders kitaplarının edebiyat târihi hâlinde çok daha geniş versiyonunun meydana gelişinde ve yayımlanmasında Hocama hizmet etmenin şerefi, gururu...²

Banarlı bu çalışmalar sırasında özellikle Türk târihinden, edebî ekollerden, isimlerden söz ederken tahsil hayâtımda yanlış ve/veya eksik öğrendiğim konulara da temas ederdi. Bunların içinde en dikkate değer olanı târih dersleriyle ilgiliydi. Lisede genel olarak dünya târihi, özel olarak da Türk târihinin öğretilmesini hedef alan ders kitaplarından asıl öğrenmem gerekeni ne yazık ki öğrenememişim. Okulda "sıfırcı" grubu öğretmenler arasına girebilecek, hayâtını mesleğine adanmış bir târih öğretmenimiz vardı. Ondan not almak için târihleri belirten sayılar başta olmak üzere, şahıs isimleri, yer isimleri, anlaşma maddeleri içinde o kadar kayboluyorduk ki gerçekten öğrenmemiz gerekeni öğrenemiyorduk. Bu konuyu o zamanlar önemsemediğimizden sınıf arkadaşlarımdan ne düşündüğünü bilemiyorum ama en azından ben târih şuûruna varamadan liseden mezun olmuşum. Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Karahanlılar, Selçuklular nihâyet Osmanlılar ve diğer Türk devletleri zihnimde ayrı ayrı yer almıştı. Banarlı'yı tanıyınca kadar bu devletleri kuranların ve bu devletlerin temsil ettiği halkın aynı menşeden gelen; en az iki bin yıllık zaman içinde, mekân ve diğer toplumlarla

² Bu arada her şey iyi, güzel ve huzurlu geçmiyordu tabîî. Hocanın titizliği, benim kusurlarım, hayâtın getirdiği sıkıntılar ender de olsa bâzı günlerin kırıncılıkla bitmesine sebep oluyordu.

ilişkiler gibi sebeplerle, bâzı nitelikleri değişse de, birbirinin devâmı olduğunu öğrenmemiş, daha önemlisi idrak etmemiştim.

Hocam henüz 67 yaşındayken vefat edince, benim Fetih Cemiyeti'ndeki görevim de sona erdi. Öğretmenlik hayâtıma Adapazarı Lise'sinde başladım. Daha sonra Hasköy Lisesi, Galatasaray Lisesi ve Edebiyat Fakültesi'nde devam eden meslek hayâtım boyunca öğrencilerime dâima Türklüğün bir bütün olduğunu anlatmaya çalıştım. 1983 yılında YÖK'ün aldığı bir kararla Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde halk edebiyâtı dersleri zorunlu hâle getirildi. İstanbul Üniversitesi'nde verilecek olan destan dersine ben tâlip oldum. Bu ders öğrencilerime elimden geldiği kadar Türk târih bilinci vermem için bir imkândı. Çünkü târih bilmeden Türk destanları dersini yürütmek imkânsızdı. Lise yıllarımı hatırlayarak, öğrencilerimin ayrıntılar içinde kaybolmadan Türk devletlerinin hangi yüzyıllar arasında hüküm sürdüğünü ve ulaştıkları en geniş coğrafi sınırları ana hatlarıyla öğrenmelerini istemekle yetindim. Onların destanlar vâsıtasıyla Türk kimliğini, asırlar içinde nesilden nesile geçen ana kültür kalıplarını bir bütün hâlinde kavramaları amacıyla, karşılaştırmalı ve terkîbî sorular sormaya dikkat ettim. Öğrencilerimin destan dersine gösterdikleri ilgi, İstanbul Üniversitesi'nde halk edebiyâtı kürsüsünün faaliyetine geçmesi için birkaç sene süren ısrarlı çalışmamı teşvik eden en önemli faktör oldu. 1996 yılında, İstanbul Üniversitesi'nde Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul üniversitelerinde bu alandaki ilk kürsü olarak çalışmalarına başladı. Bugün üç öğretim üyesi ve üç araştırma görevlisiyle yürütülmekte olan söz konusu dal, yüzlerce lisans öğrencisine eğitim verdiği gibi, Türkiye üniversitelerinde beş öğretim üyesi, altı araştırma görevlisi olarak çalışan sekiz doktor ve yirmi dört yüksek lisans seviyesinde mezun vermiştir.

Nihad Sâmî Banarlı bir hoca³ olarak çeşitli gazete ve dergiler-

³ Nihad Sami Banarlı'nın bu kelime ve onun yerini alan öğretmen kelimesiyle alakalı görüşleri için "Ata, Hoca ve Öğretmen" başlıklı yazısına bakılabilir: *Türkçenin Sırları*, İstanbul Fetih Cemiyeti yayınları, İstanbul 1972, s.193-198.

de yayımlanan yazıları, kitapları, konferanslarıyla her sosyo-kültürel tabakadan okuyucuya, dinleyiciye hitap etmiş, onlara milletini şuurla tanıma ve sevme dersi vermiştir⁴. Onun görev yaptığı öğretim kurumlarında talebesi olan, onu dinleyen, onun yazılarını ve kitaplarını okuyan her Türkün zihninde ve kalbinde Banarlı'nın bilinçli hocalığının izi vardır. Ne yazık ki yaşadığı günlerde çok etkili olan bu tesir vefâtından sonra geçen yıllarda yavaş yavaş unutuldu, unutturuldu.

Bu yazımda Hocamın hayâtındaki yeri ve rolünün yalnız bir yönü üzerinde durdum ve Banarlı'nın lise kitaplarının bir öğrenci üzerinde bıraktığı tesiri dile getirmeye çalıştım. Hoca'nın seçkin talebelerinin ve okuyucularının, ondan aldıkları feyzle hangi önemli görevleri ifâ ettikleri tespit edilse, Nihad Sâmi Banarlı'nın milletine verdiği hizmet, daha belirli bir şekilde ortaya çıkacak ve onun değeri daha iyi anlaşılacaktır.

⁴ Yahyâ Kemal 15 Haziran 1948'de Nihad Sâmi Banarlı'ya yazdığı bir mektubunda onun bu niteliğini şu ifâdelerle dile getirmişti; "Vatanı ve milliyetinizi sevmekten fazla bir meziyetiniz var: Sevmeyi biliyorsunuz, bilerek sevme dersi veriyorsunuz." Yahyâ Kemal Beyatlı, "Nihad Sâmi Banarlı'ya Mektuplar", *Yahyâ Kemal Enstitüsü Mecmuası*, sayı.1, İstanbul 1959. s. 97.

Nihad Sâmi Banarlı'nın Eserlerine Toplu Bakış

Mehmet Nuri Yardım

Nihad Sâmi Banarlı, fikirleri ve eserleriyle cemiyetimizde tesirli olmuş, kitaplarıyla nesillere yön vermiş bir âbide şahsiyet, bir edebiyat târihçisi ve mümtaz bir münevverdir. Bu yıl onun vefâtının 40'ncı yılı. *Türkçenin Sırları* adlı eseriyle nesillerde dil şuuru uyandıran ve Türkçemizi daha çok sevdiren Banarlı'nın Yahyâ Kemal'e ve eserlerine sâhip çıkışı da unutulmayacak bir vefâ örneği olarak her zaman hayırla hatırlanıyor.

Türk edebiyâtında bir edebiyat târihçisi, bir münekkittir, bir düşünce adamı olarak yerini alan Banarlı, gençliğe millî şuûru aşıl原因 bir kılavuz, kitapları, dersleri, konferansları ile yol gösterici olan bir rehber, âlim ve öğretmendir. Banarlı, aslen Trabzon'un köklü bir âilesi olan Alemdarzâdeler'in torunlarından. 1907 yılında İstanbul'da doğdu. Ceddi bu şehrin fethinde bulunan Fâtih'in alemdarlarından. Dedesi Hilmi Efendi, önemli memurluklarda bulunmuş bir devlet adamı, aynı zamanda devrinin tanınmış şâirlerindendi. Babası İlyas Sâmi Bey, hamiyetli bir mülkiye âmiri ve bir vatan şâiridir. Annesi Trabzon'un köklü âilelerinden olan Hafize Nâdire Hanım'dı. Banarlı soyadını anne ve babasının kabirlerinin bulunduğu Banarlı kasabasından almıştır.

Nihad Sâmi Banarlı, çocukluğunu ve gençliğini İstanbul'un Fâtih semtinde geçirmiştir. Fâtih Sultan Vakıf Mektebi'nde, Gelenbevî ve Mercan ortaokullarında ve Vefâ Lisesi'nde okumuş, İstiklâl Lisesi'nden de mezun olmuştur. 1926-1927 ders yılında Edebiyat Fakültesi'ne ve Yüksek Öğretmen Okulu'na (Yüksek Muallim

Mektebi) girmiş, 1929'da Dârülfûnunu (üniversite) bitirmiştir. 1929 yılı sonunda Edirne Lisesi'ne öğretmen olarak tâyin edilmiş, aynı zamanda Edirne Kız ve Erkek Muallim mekteplerinde de edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Bir çok lise ve yüksekokulda öğretmenlik yapan Banarlı, 1958-1962 yılları arasında Yüksek İslâm Enstitüsü'nde İslâmî Türk Edebiyatı Târihi hocalığı yapmıştır. 1 Haziran 1969'da kendi isteğiyle emekliye ayrılan Nihad Sâmi Bey, bu târihten sonra kendisini tamâmen kitap çalışmalarına vermiştir.

Hayâtı boyunca her zaman ilmi ve kültürel çalışmalara destek olan Banarlı, 1953'te kurulan İstanbul Fetih Cemiyeti'ne girdi ve bu müesseseye bağlı olan İstanbul Enstitüsü Müdürlüğü'ne getirildi. 1958'de Yahyâ Kemal Beyatlı'nın vefâtından sonra kurulan Yahyâ Kemal Enstitüsü'nün neşriyat işlerini yürüttü. 1971'de kurulan Kubbealtı Cemiyeti'nin (Bugünkü adıyla Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı) Edebiyat Kolu Başkanı ve bu müessesede neşredilen *Kubbealtı Akademi Mecmuası*'nın müdürü oldu. Nihad Sâmi Banarlı, 14 Ağustos 1974 târihinde İstanbul'da vefat etti. Mezarı Âşiyân'dadır.

Birçok eseri bulunan yazarımızın geçmişten günümüze ulaşan, basılmış ve neşredilmemiş 43 eseri vardır. Bunların adları ve yayımlanış târihleri şöyle:

- 1- *Başlangıçtan Tanzîmâta Kadar Türk Edebiyatı* (Edebiyat Târihçisi Hıfzı Tevfik Gönensay'la birlikte, 1940), 2- *Bir Güzelliğin Romanı* (Hürriyet gazetesinde tefrika edildi), 3- *Bir Ma'bet Yıkıldı* (piyes), 4- *Bir Yuvarın Şarkısı* (1933), 5- *Büyük Nazîreler - Mevlit ve Mevlitte Millî Çizgiler* (1962), 6- *Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûki Âli Osman ve Cemşid-i Hurşid Mesnevîsi* (XIV. asır şâirlerinden Ahmedî'nin bilinen ilk Osmanlı Târihi olan eserin edisyon kritik ve incelemesi, Türkiye Enstitüsü, 1939), 7- *Dumanlı Dağlar* (piyes), 8- *Edebî Bilgiler* (1940), 9- *Fâruk Nâfiz Hayâtı ve Seçme Şiirleri* (1937), 10- *Istırap Yarışı* (piyes), 11- *İstanbul Fethi İçin Mısırâlar*, 12- *İstanbul'a Dâir* (1986), 13- *İstanbul'un Fethini Gören Üsküdar* (1958), 14- *Kar ve Sevdâ* (1925), 15- *Kızıl Çağlayan* (1933'te ödül kazanan tiyatro eseri), 16- *Ma'lûmât-ı Edebiye I*

(Köprülüzâde Mehmet Fuat)'la birlikte (1912), 17- *Mes'ut Ölüm*, 18- *Metinlerle Edebî Bilgiler* (1950), 19- *Metinlerle Türk Edebiyatı I - III* (1951), 20- *Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı I - IV* (1952 - 1960), 21- *Nakliye Katarı* (Eskişehir'de askerlik sırasında yazdığı oyun), 22- *Nâmk Kemal ve Türk Osmanlı Milliyetçiliği* (1947), 23- *Osmanlılıkta Vehîme-i Mes'uliyet* (1913), 24- *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi 2 cilt* (1948, genişletilmiş 2. baskı 1975), 25- *Son Vazîfe*, 26- *Sular Kararırken* (piyes, 1925), 27- *Süleymânîye'de Bayram Sabahı* (1964), 28- *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri* (1976, 2004'te Edebiyat Sohbetleri adıyla.), 29- *Târih ve Batı Edebiyatı* (1962), 30- *Türk ve Batı Edebiyatı* (1962), 31- *Türkçenin Sırları* (1972), 32- *Yabancı* (piyes), 33- *Yahyâ Kemal Nasıl Çalışırdı?* (1959), 34- *Yahyâ Kemal ve İman* (1959), 35- *Yahyâ Kemal Yaşarken* (1959), 36- *Yahyâ Kemal'in Hâtıraları* (1960), 37- *Yeni Osmanlı Târîhi Edebiyatı* (Köprülüzâde Mehmet Fuat'la birlikte), 38- *Kültür Köprüsü* (1985), 39- *İman ve Yaşama Üslûbu* (1986), 40- *Devlet ve Devlet Terbiyesi* (1985), 41- *Bir Dağdan Bir Dağa* (1984), 42- *Kitaplar ve Portreler-Mehmed Âkîf'ten Günümüze* (1985), 43- *Târih ve Tasavvuf Sohbetleri* (1984)

Nihad Sâmi'nin neşredilmemiş eserleri arasında bulunan *Bir Güzelliğin Hikâyesi* isimli romanıyla bâzı tiyatro eserleri önemlidir. Bu eserler, bugün de rahatlıkla sahnelenebilir.

Resimli Türk Edebiyatı Târîhi

Şüphesiz Nihad Sâmi Banarlı'nın eserleri arasında mühim yer işgal eden en kıymetli çalışması âdeta ömrünün hülâsası olan *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*'dir. Bu eser, edebiyat târihleri arasında mûteberliğini ve öncülüğünü hep korumuştur. Banarlı'nın talebesi olan edebiyat târihçisi Prof. Dr. Ömer Fâruk Akün Hoca kendisiyle yaptığımız mülâkatta *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*'nin önemini şu ifâdelerle anlatıyor:

"Bu kitap Türk münevverine edebiyâtımızın yakın zamanlara kadar gelen geçmişi üzerinde özlü bilgiler veren, bütünüyle edebi-

yâtımızı sevimli kılan, takdire değer bir çalışmadır. Nihad Sâmi Banarlı merhum, ömrünün tecrübesini ve çalışmasını bu esere koymuştur. Ona gelinceye kadar hiçbir eser, Türk edebiyâtı târihi üzerinde onun derecesinde toplu ve güzel dikkatlerin süzgecinden geçmiş her sınıf münevvere hitap edebilme kâbiliyetine sâhip bir örnek verememiştir. Türk okuyucu bu eserde, her şeyden önce edebî mâzimize sempati ile bakan, onu sevgi ile değerlendirmeye çalışan bir tavırla karşılaşmaktadır.”

Pek çok edebiyat târihi içinde Nihad Sâmi Banarlı'nın *Resimli Türk Edebiyâtı Târihi* seçkin bir yerde duruyor. Eser, yıllardan beri edebiyat meraklılarının elinin altında bulunan çok ciddî ve ilmî bir kaynaktır. Türk edebiyâtının bir bütün olarak görüldüğü ve destanlar devrinden başlayarak 1950'li yıllara kadar getirildiği eser, rahat üslûbu ve sevimli mizanpajıyla figür, resim ve iktibaslarla edebiyâtı hakikaten sevdiren güler yüzlü bir mürâcaat kitabı olmuştur. Öncü eserlerden olan ve 1948'de Yedigün müessesesi tarafından önce fasiküller hâlinde yayımlanan, daha sonra iki büyük cilt hâlinde 1971'de Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları arasında neşredilen *Resimli Türk Edebiyâtı Târihi*'nin son bölümleri, hocanın vefâtı üzerine vefâlı talebesi Nermin Suner Pekin Hanımefendi tarafından Banarlı'nın notlarına dayanılarak tamamlanmıştır. Toplam 1369 sayfadan müteşekkil olan eseri, Nâmık Kemal, Abdülhak Hâmit Tarhan, Recâizâde Mahmut Ekrem, Tevfik Fikret, Mehmed Âkif, Yahyâ Kemal, Fuat Köprülü, Fâruk Nâfiz, Ahmet Muhip Dıranas gibi pek çok meşhur edebiyatçının tam sayfa güzel fotoğrafları süslemektedir.

Bu esere gelinceye kadar pek çok edebiyat târihi hazırlanmıştır. Ama *Resimli Türk Edebiyâtı Târihi*'nin bu kitaplardan en bâriz farkı ve üstünlüğü hem Türk edebiyâtını bir bütün olarak görmesi, hem de muhtasar bir eserde en geniş çerçeveye ve küçümsenmeyecek derinliğe ulaşabilmesidir. Âdeta bir gölde bir deryânın hudutsuz enginliğine ulaşabilmiş ve bulup çıkardığı incileri okuyucularına takdim etmiştir.

Resimli Türk Edebiyâtı Târihi, 1948'de yapılan muhtasar ilk

baskısını da hesâba katacak olursak 64 yıldan beri ülkemizde beğenilerek okunan mühim bir kaynaktır. Neşrinden sonra bu sâhada kaleme alınan diğer hiçbir edebiyat târihi onu kenara itememiş, arka plana atamamış, aksine her yeni çalışma bu müstesnâ eserle mukâyese edilerek aradaki farklar bilhassa belirtilmiştir. *Resimli Türk Edebiyatı Târihi* onca yeni bilgilere, araştırmalara, incelemelere ve teknolojik imkânlarla rağmen henüz aşılabilmiş değildir. Bu işin sırrı bana göre, Nihad Sâmi Banarlı'nın Türk edebiyâtına aşk derecesine olan bağlılığı ve bu esere sâdece ilmini, birikimini ve müktesebâtını koymakla yetinmeyerek gönlünü, rûhunu ve yüreğini koymasıdır.

Şimdi de Nihad Sâmi Banarlı'nın Kubbealtı Neşriyatı arasından çıkan 9 eserine kısaca ve toplu olarak bakalım:

Bir Dağdan Bir Dağa

Bu eserde biraraya toplanan makâlelerde Banarlı Hoca'nın penceresinden görünen şâir ve edib Yahyâ Kemal Beyatlı'yı tanıyoruz. Birinci bölümde şâirimizin şahsiyeti ve dünya görüşü ele alınıyor. İkinci kısım Yahyâ Kemal'in çalışma tarzına ayrılmış. Şiir tahlilleri, eserleri ve nükteleri eserin diğer bölümlerini ihtivâ ediyor. Eserin ikinci baskısına kıymetli bir takdim yazan Prof. Dr. Abdullah Uçman, Banarlı'nın Yahyâ Kemal, başta şâirliği olmak üzere târihi, edebî ve kültürel hüviyetleriyle gelecek nesillere hakkıyla tanıtmayı başardığını söylüyor. Bir başka deyişle "Bir Dağdan Bir Dağı" seyre ediyoruz. Kitapta yer alan makâlelerden bâzıları şöyle: "Aziz İstanbul", "Bir Hâtıranın Çiçekleri", "Bir Şiirin Son Mısraları", "Eğil Dağlar", "Eski Şiirin Rüzgârıyla", "Kendi Gök Kubbemiz", "Müzeler Şanlı Mezarlıklardır", "Süleymâniye'de Bayram Sabahı", "Yahyâ Kemal Nasıl Çalışırdı?", "Yahyâ Kemal ve İman".

Devlet ve Devlet Terbiyesi

Banarlı *Devlet ve Devlet Terbiyesi* adlı eserinde, Türk devlet geleneginin geçmişten günümüze durumuna temas ediyor. Eserin

başında yer alan takdim yazısında hocanın talebesi olan Prof. Dr. Birol Emil şöyle diyor:

“Devlet ve Devlet Terbiyesi’ni sindire sindire, üzerinde düşünme düşünme, dil ve üslûbunun lezzetini tada tada okuyanlar, önce şunu anlayacaklardır ki, Nihad Sâmi Banarlı sâdece büyük bir Türk edebiyâtı târihçisi değildir. O, aynı zamanda Türkiye’nin, başta bütün değerleriyle Türk kültürü olmak üzere, pek çok sosyal meselesi üzerinde düşünmüş, hiçbir ideoloji ve politikaya îtibar etmemiş, hiçbir dönemde ve hiçbir iktidar değişmesinde şahsî haysiyetini ve fikir ahlâkını yerlere geçirmemiş, Türkiye’nin günlük meselelerini dahi târihin, kültürün ve edebiyâtın köklerine kadar inerek geniş bir perspektiften görmüş, sanatkâr hassâsiyetli, milliyetçi bir fikir adamıdır.”

İdâreciler ve halk arasındaki münâsebetlerin sağlam olması gerektiğine dikkat çeken Banarlı’nın şu sözleri eserin özünü yansıtıyor: *“Hükûmet, bir topluluğu, belirli kânunlara göre idâre yetkisinin icrâ ve irâde kudretinin adıdır. Ancak hükûmet ‘hikmet’le yâni derin bilgi, tecrübe ve tefekkürle sınıksız ilgilidir. Bu sebeptendir ki eski bir sadrâzam:*

*Hükûmet hikmet ile müşterehtir
Vezîr olan hakîm olmak gerektir*

Yine bu yüzden eskiler ‘hikmet-i hükûmet’ diye bir tâbir kullanırlardı ki, bu devlet idâresinde herkesin bilemeyeceği, bâzen anlayamayacağı sırlar ve zarûretler demektir.”

Edebiyat Sohbetleri

Nihad Sâmi Banarlı’nın çeşitli gazete ve mecmualarda çıkan yazıları, *Edebiyat Sohbetleri’nde* toplanmış bulunuyor. Edebiyatımızın muhtelif meseleleri bu kitapta bir araya getirilmiş ve kültür hayatımızın istifâdesine sunulmuştur. Daha önce *Şiir ve Edebiyat Sohbetleri* adıyla yayımlanan kitap, Prof. Dr. Birol Emil’in önsözü ve

hazırlığıyla edebiyat dünyâsına kazandırıldı. Kitapta Türk edebiyâtının yüzyıllarca dağıtılarak hemen bütün makâlelerde parça parça geliştirildiğine dikkat çeken Birol Emil, müstakil yazılar arasında özellikle "Millî Romantizmin İdrâki" isimli makâleye dikkat çeker ve şöyle der:

"Kitabın en dikkate değer makâlesi 'Millî Romantizmin İdrâki' başlığı altında kaleme alınmıştır. Bu idrak bütün milletlerden çok bugünkü Türkiye Türklerini yükseltecektir. Hükmünün bir nevi mesaj gibi verildiği bu uzun makâle, öteki yazılarda geliştirilen düşüncelerin özüdür. Bunun için onu dikkatle, tefekkür ve tahassüsle okumak ve tekrar tekrar okumak lâzımdır."

*Edebiyat Sohbetleri'*nde süzölmüş bir zevkin, arınmış bir idrâkin ve durulmuş bir zihnin pırıltılı ifâdelerini bulmak mümkün. Dil, edebiyat, hayat, din, tasavvuf, mîmârî, güzel sanatlar arasındaki münâsebetler üzerinde duran ve bunların aynîliklerini ve farklılıklarını bulup çıkaran Banarlı Hoca, birikimini bu makâleler serisinde ortaya koymaktadır. Şiir ve beyitlerle süslenmiş bu edebî yazıların her biri bir kültür hazînesi özelliğinde ve değerindedir. Kitabın sonuna yeni yazılar ve indeks ilâve edilmiş.

Edebiyat Sohbetleri farklı makâlelerden meydana gelen bir kitap gibi görünse de aslında onu bir çok mevzunun âhenkle buluştuğu komple bir eser olarak görmek gerekiyor. Başlangıcından itibaren Türk edebiyâtını mükemmel bilen ve bu edebiyâtın temel dinamikleriyle alt yapısından haberdar olan Banarlı, şâir ve yazarların işlediği konuları anlatırken, onların beslendiği fikir ve zihin kaynaklarına da zaman zaman temas eder. Okuyucu, edebiyat âleminin bilinmeyen dehlizlerinden, heyecanla ve iyi bir kılavuzla yürümenin huzurlu tevekkülü ile geçiyor. Mihmandârımız, edebiyâtımıza temel malzeme oluşturan konuları didikliyor. Ve sonuçta bizi, şâir ve yazarlarımızın târih boyunca ürettiği edebî ürünlerle baş başa bırakıyor. Tabii ki Banarlı bunu yaparken sâdece bir 'nakilci' konumunda değil, aksine çok ehliyetli bir yorumcu olarak da bizi yönlendiriyor. En az 12 asırlık yazılı edebiyâtımıza harcanan emeği, zevki,

duygu ve düşünceleri hatırlatan Banarlı'nın değerlendirmesi şöyle: "Yeni Türk Edebiyatı, Halk Edebiyatı ve Dîvan Edebiyatı olarak kendi klasiklerini, kendi târihî-içtimâî devirleri ve şartları içinde, kendi estetiği ve kendi değerleriyle tanımaya mecburdur. Bu edebiyatlar, iyi tanındığı takdirde, onların yeni medeniyet dünyâsı içinde de, her şeyden çok, kendi temellerine dayanan bir Türk edebiyatı vücûda getirmek için asıl kaynak değeri taşıdığı, çok yakından görülecektir."

İman ve Yaşama Üslûbu

Banarlı'nın Yahyâ Kemal'den tevârüs ettiği "Türk Müslümanlığı" anlayışını ifâde eden makâleleri, "İman ve Taassub", "Din Terbiyesi ve San'at", "Yaşama Üslûbumuz", "İnkâr Hastalığı" ve "Uyanmaya Dâir" adlı bölümlerde toplanmıştır. Eserin takdim yazısını kaleme alan Prof. Dr. M. Orhan Okay, Banarlı'da iman motifinin estetik ve sosyal meselelerle iç içe olduğunu belirttikten sonra, yazarın biricik kaygısını da şöyle izah eder: "O, Müslüman Türk'ün, îmânını güzelliklerle besleyerek ortaya koyduğu edebî eserlere büyük hayranlık duyar ve bunların zayıflamasından, kaybolmasından endişe eder." Hayâtını inancına göre tanzim eden Müslüman Türk'ün esaslı yaşama biçimini aksettiren yazılar, cemiyetin ayakta hangi dinamiklerle durabildiğini de gösteriyor.

İstanbul'a Dâir

İstanbul'a Dâir, İstanbul Hasreti, Fetih ve Fâtih Üzerine, İstanbul ve Mîmârî, Belediye Terbiyesi, İstanbul ve İstanbullular başlıkları altında birçok yazı ihtivâ ediyor. Banarlı'nın günümüze de ışık tutan tavsiyeleri, bu saltanatlı, muhteşem ve zarif şehre olan büyük sevgisini gösteriyor: "İstanbul, yalnız İstanbullu olan, onda doğan, onda yaşayanların şehri değildir. O, bütün Türk milletinin aynı ölçüde sâhibi olduğu aziz ve müşterek varlıktır. Onun dilini, onun zevkini, onun millî mîmârîsini yalnız İstanbullular yapmış

olamaz. Bu şehri bütün Türk milleti bir ruh ve îman birliğiyle sevmiş, almış, onarmış ve güzelleştirmiştir..." Kitabın takdimini yazan Prof. Dr. Abdullah Uçman, kitaptaki yazıların okuyucunun zihninde bir tür kültür milliyetçisine götüren duygu ve düşüncelerin uyanmasına vesîle olmasını temenni ediyor. Kitapta en çok vurgu yapılan husus, şehrin yeniden îmarı sırasında bâzı hususlara özellikle dikkat edilmesi, târihî dokulara gereken hassâsiyetlerin gösterilmesi gerektiği keyfiyetidir.

Kitaplar ve Portreler

Kitaplar ve Portreler, Banarlı Hoca'nın Türk edebiyâtında ve toplum hayatımızda mühim vazîfe görmüş şahsiyetler hakkında kaleme aldığı biyografi, monografi, tenkit ve tetkiklerden meydana gelen bir eserdir. Kitapta ayrıca medeniyetimizin güzelliklerini gösteren, edebiyâtımızın seçkin eserleri de etraflı biçimde ele alınıyor. En eski târihli yazı 1949, en son târihli yazı ise 1974 yılını işâret ediyor. Yirmi beş yıllık bir zaman dilimine yayılan makâlelerin bugün de rahatlıkla okunduğu ve tâzeliğini koruduğu dikkatlerden kaçmıyor. Kitapta bir çok şahsiyetten bahsediliyor. Mevlânâ, Tevfik Fikret, Ahmed Hikmet Müftüoğlu, Hıfzı Tevfik, Abdülhak Hâmid, Yahyâ Kemal, Adnan Ötügen vs. Ama Banarlı'nın yedi müstakil yazı yazdığı kişi Fuad Köprülü'dür. Nihad Sâmi, hocasının ilmi derinliğini ve geniş ufkunu bu makâlelerde dile getirmektedir.

Kültür Köprüsü

Kültür Köprüsü, mânevî köprüleri atılmış bir neslin geçmişiyile yüzleşmesini ve bin yıllık kültürel değerleriyle buluşmasını sağlıyor. Kitapla ilgili olarak ifâde edilen şu tanıtım sözleri bunu teyit eder mâhiyettedir: "Süleyman Çelebi'den Nefî ve Şeyhî'ye; bütün yönleriyle fetih hâdisesi, Fâtih ve fethin mânevî mîmarlarına; Fuzûlî'den Bâkî ve Nedîm'e; şâir/sanatçı kimliklerinin yanı sıra pek bilinmeyen insânî taraflarıyla Erzurumlu Emrah'tan Ziyâ Paşa, Abdülhak Hâmid, Nâmık Kemal ve Tevfik Fikret'e; Yahyâ Kemal'-

den Süleyman Nazif ve müstesnâ bir yer ayırdığı Mehmed Âkif'e; Türk dostu şarkiyatçıların portrelerinden Gandhi'ye kadar uzanan kuşatıcı bir bakışla Nihad Sâmi Banarlı; asırlar evvelinden günümüze uzanan bir 'Kültür Köprüsü' inşa ediyor."

Banarlı'nın bütün yazıları zengin bir muhtevâyâ sâhiptir. Çünkü o, birikim sâhibi olan ender münevverlerden biriydi. *Kültür Köprüsü*, Banarlı'nın vaktiyle değişik dergi ve gazetelerde yayınlanan yazılarından oluşturulmuştur. Bu yönüyle bir çeşit derlemedir. Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Süleyman Çelebi, Fuzûlî, Bâkî, Nedîm, Nâilî, Emrah, Ziyâ Paşa, Nâmık Kemal, Muallim Nâci, Recâizâde Mahmut Ekrem, Tevfik Fikret, Süleyman Nazif, Yahyâ Kemal, Mehmet Âkif Ersoy, Abdülhak Şinâsi Hisar, Reşat Nûri Güntekin, Orhan Seyfi Orhon, Fâruk Nâfiz Çamlıbel gibi onlarca isim bu eserde bir kuyumcu titizliğiyle işlenmektedir. Onların millî kültürümüze katkıları örneklerle sıralanmaktadır. Bunlarla Osmanlı'nın ve onun devamı olan Türkiye'nin kültür ve medeniyet haritası çizilmektedir. Eser, bugünkü nesillerin ecdâdıyla buluşmasını temin eden bir vâsıta. Eserde toplanan makâleler, Süleyman Çelebi'den Mehmed Âkif'e kadar uzanan bir birikimi gözler önüne sermektedir. Kitapla ilgili şu sözler çok mühimdir:

Kültür Köprüsü bir bakıma nesiller arasında buluşmayı sağlayan bir irfan halatıdır. Dünü bugünle ve yarınla birleştiren sağlam bir bağ, üstün medeniyetimizin izlerini yarınki çocuklarımıza aktaran millî bir mîrastır.

Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri

Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri 'ne 20 sayfalık çok kıymetli takdim yazan Prof. Dr. Emil, hocası Nihad Sâmi Banarlı'nın ruh ve gönül portresini şu satırlarla dile getiriyor:

"Nihad Sâmi Banarlı o yarı sanatkar ruhlu büyük hoca, ilim adamı, yazardır ki, eserlerini okuyanlar 'Fikrin tahassüsü' ve 'hissin tefekkürü' nedir, bunu öğrenirler. Kendilerini fikrin, hissin, hayâlin ve hâtranın zenginleştirdiği bambaşka bir 'hâlet' içinde mes'ut,

doymuş, feyizlenmiş, derinleşmiş hissederler. Millî târihini, kültürünü, dilini, edebiyâtını bilerek sevmenin, kuru ilimle değil, aşkla, hazla, güzelliklerle sevdirmenin ne olduğunu anlarlar. Bir hoca, bir ilim adamı, bir yazar bunları öğretebiliyorsa bu onun erişebileceği en büyük mazhariyettir. Nihad Sâmi Banarlı dil ve edebiyâtına bir ömür verdiği Türk milletinin vicdânında bu mazhariyetin de fevki-ne çıkmıştır.”

Nihad Sâmi Banarlı, *Târih ve Tasavvuf Sohbetleri*’nde gerçekte birer gazete veya dergi makâlesi olan ancak işlediği mevzûlar itibâriyle çok geniş bir alana yayılan yazılarında, tasavvuf terbiyemiz ve târih şuurumuzla alâkalı mühim tespitlerde bulunuyor. Türkçe konusundaki hassâsiyeti bilinen yazarın bu eserinde nefis bir dil ve âhenkli bir üslûp göze çarpıyor. Banarlı’nın fikrî meseleler husûsundaki vukûfiyeti kadar, hissî dünyâmızdaki hassâsiyeti ve dil üzerine olan hâkimiyeti de dikkat çekiyor.

Türkçenin Sırları

İmparatorluk lisanı olan Türkçe, dünyânın en zengin, en renkli, en canlı, en âhenkli dillerinden biridir. Ama bizim onu hakkıyla konuştuğumuz, yazdığımız ve kullandığımız söylenemez. Çünkü bir dil kelimelerden meydana gelir. Biz kelimelerimizi bilmediğimiz gibi aksine dilimizi yoksullaştırmaya çalışıyoruz. Bu konuda toplum olarak eksiğimiz var. Kelimeleri ayıklamayı ve dilimizden atmayı seviyoruz. Halbuki dil ırkçılığı yapılmaz. Kelimelerimizi sevmek zorundayız. Çünkü her birinin kültürümüzde yeri, değeri vardır. Ninnilerimizde, türkülerimizde, şarkılarımızda yer almıştır onlar. Bir “hayat” kelimesi, acaba kaç atasözümüzde ve türkümüzde kullanılmıştır? Böyle güzel kelimeleri dilimizden atabilir miyiz?

Kavramlar ve taşıdıkları düşünceler kelimelerle ifâde edilir. Sizin kelime dağarcığınız az ise sanatınız güdük, düşünceniz cılız, hayâliniz sınırlı olur. 200-300 kelimeyle edebiyat da yapamazsınız, felsefe de. Bu ancak bir kabîle dili olur. 100 bin kelimelik Türkçe’yi

bugün 300 kelimelik garip bir dile çevirmişiz. Bu günah, bu suç halkıyla aydınıyla, sanatçısıyla yazarıyla hepimizin. Öncelikle gencimiz de yaşlımız da sözlüklere bakmayı alışkanlık hâline getirmeli. Sözlükler ellerimizin altında, masalarımızın üstünde olmalı. Bilmediğimiz kelimelerin anlamlarını bu hazînelerde aramalı, örnekli sözlüklerle zihin dünyamızın ufkunu genişletmeliyiz. Bunu yapmadan Türkçe'nin sırlarını keşfetmek, dilimizin güzelliklerini idrak etmek çok zor.

Nihad Sâmi Banarlı'nın *Türkçenin Sırları* isimli muhteşem eseri, bu konuda dikkatimizi çekiyor. Burada Türkçe'nin sâhip olduğu zenginliklerin farkına daha çok varırız. Bakınız Banarlı Türkçeleşmiş kelimeler hakkında ne diyor: "Bir dilin kelimelerini hor görmek, hakir görmek, hele şu veya bu politik veya ideolojik sebeple dilden atılabilir görmek, en az, onların oluş ve yontuluş târihini bilmemekten, hattâ sevmemekten doğan büyük bir gaflettir. Çünkü, milletlerin olduğu gibi, kelimelerin de târihi vardır. Bir milletin ataları, asırlarca o kelimelerle doymuş, onlarla düşünmüş; birbirlerini ve evlâtlarını o kelimelerle sevmiş ve bu kelimeleri tamâmiyle millî bir sanatla işleyip Türk yapmışsa, evlâtlar, artık o kelimelere düşman kesilemezler."

Nihad Sâmi Banarlı, hayâtıyla, fikirleriyle, eserleriyle ve hizmetleriyle bizim millî kültürümüzde köklü yer edinmiş müstesnâ bir şahsiyettir. Himmeti yüksek, gayreti üstün, idealleri büyük ve ufku son derece geniştir. Ondan bugün de yarın da hepimizin öğreneceği çok şey vardır. Vefâtının 40. yılında rahmetle yâdettiğimiz idealist insan, büyük mefkûre adamı ve âbide şahsiyet Nihad Sâmi Banarlı Hoca'nın eserleri, nesiller boyu okunması gereken bir derinliğe ve enginliğe sâhip. Bu gönül ve yürek adamını hatırlatmak, tanıtmak, sevdirmek ve okutmak da millî mânevî değerlerine bağlı olan herkesin aslî görevidir.

İbnülemin Mahmud Kemal Rızâ Tevfik Mektuplaşması

Prof. Dr. Abdullah Uçman

Edebiyat târihlerinde ve edebiyat araştırmalarında mektuplar her ne kadar edebiyâtın aslî türlerini meydana getiren şiir, hikâye, roman veya tiyatro ile aynı grupta yer almamakla berâber, öteden beri bir kısım batılı edebiyat târihçilerinin, tanınmış sanatçı ve edebiyatçıların mektuplarına da ayrı bir önem verdikleri; bu gruba giren mektupları müstakil olarak ele alıp inceledikleri ve edebî şahsiyetlerin eserleri arasına dâhil ettikleri bilinmektedir.¹

Yine bilindiği gibi, mektuplar, bir edebiyatçı veya sanatçının biyografisi, özel ilgi alanları ve yayımlanmamış eserleri hakkında önemli bâzı bilgiler verebileceği gibi, o kişinin herkesçe bilinmeyen ve pek fazla tanınmayan özel hayâtının veya sanatçı kişiliğinin aydınlatılmasında da bir ölçüde yardımcı olmaktadır.

Bir kısım şâir ve yazarların mektupları arasında ise tamâmen edebî mâhiyette, yaşadığı devrin çeşitli sanat, edebiyat ve kültür meselelerini aydınatabilecek nitelikte ve gerçekten edebî ve estetik değer taşıyanları olabileceği gibi², sonuçta bir insan olması dolayısıyla, gündelik hayatın acımasız çarkı içinde yaşayan sanatçı ve edebiyatçının da herhangi bir edebî değer taşımayan, herkes gibi sıradan sayılabilecek günlük hayâtına dâir sıkıntılarını, keder veya se-

¹ Bedrettin Tuncel, "Mektup Türü Üzerine", *Tercüme Dergisi* (Mektup özel sayısı), sayı 77-80, Ankara 1964, s. VIII-IX.

² Meselâ Câhit Sıtkı Tarancı'nın yakın arkadaşı Ziyâ Osman Sabâ'ya gönderdiği ve ölümünden sonra *Ziyâ'ya Mektuplar* (İstanbul 1957) adıyla yayımlanan mektuplarının birçoğunda 40'lı yılların sanat ve edebiyat meseleleriyle birlikte doğrudan doğruya kendi şiir anlayışını ortaya koyduğu görülür.

vinçlerini ifâde ettiği, bu duygularını bir kısım dostlarıyla paylaşmak istediği mektupları da bulunabilir.

Türk edebiyatında geçmişi çok eski zamanlara uzanmayan mektup türünün, bundan dolayı Batı edebiyatlarında olduğu gibi büyük bir zenginlik göstermediği de konuyla ilgilenenler tarafından bilinmektedir. 1839'dan önce oldukça az sayıdaki mektup türüne âit örnekler bizim edebiyâtımızda esas itibârıyla Tanzîmat'tan sonraki yıllarda, Batı edebiyâtı etkisi altında yeni bir edebiyâtın teşekkül etmeğe başladığı 1860'lardan sonra önemli bir gelişme gösterir.³ Bunda da şüphesiz en büyük pay, bir kısmı sürgün, bir kısmı mec-bûrî ikâmet şeklinde değişik yerlerden dost, arkadaş ve yakınlarına hayâtı boyunca yazmış olduğu 3000'e yakın mektupla, bu türün edebiyâtımızdaki öncüsü kabul edilen Nâmık Kemal ile onu izleyen Abdülhak Hâmid'e âittir.⁴

*

Gerek hâtıralarından, gerekse çeşitli mektuplarından, mektup yazmayı çok sevdiği anlaşılan; çeşitli dost, arkadaş, akrabâ ve tanıdıklarına mektup yazmaktan ayrı bir zevk alan, özellikle 1922'den sonra yurt dışında geçirdiği sürgün yıllarında bâzen günde sekiz-on tâne mektup yazdığını söyleyen Rızâ Tevfik de, hayâtı boyunca çeşitli târihlerde eş, dost, öğrenci, akrabâ, arkadaş ve âile fertlerine yüzlerle ifâde edilebilecek sayıda mektup yazıp göndermiştir.⁵ Bir-

³ Kemal Demiray, "Tanzîmat'tan Günümüze Mektup", *Türk Dili* (Mektup özel sayısı), sayı 274, Temmuz 1974, s. 88-96.

⁴ Daha geniş bilgi için bk. Ömer Faruk Akün, *Nâmık Kemal'in Mektupları*, İstanbul 1972, s. IV-XI. Nâmık Kemal'in mektupları dört cilt hâlinde önce *Nâmık Kemal'in Husûsî Mektupları* (Ankara 1967, 1969, 1973, 1986) adıyla Fevziye Abdullah Tansel tarafından yayımlanmış, geçtiğimiz yıl da *Nâmık Kemal'den Mektup Var* (haz. Ali Akyıldız-Azmi Özcan) adıyla yeni bir cilt çıkmıştır (İstanbul 2009). Yıllar önce Süleyman Nazif tarafından hazırlanıp *Mektuplar* (2 C., İstanbul 1916) adıyla yayımlanan Abdülhak Hâmid'in bir kısım mektupları, daha sonra İnci Engin'in tarafından, buraya dâhil edilmemiş diğer mektuplarıyla birlikte *Abdülhak Hâmid'in Mektupları* (İstanbul 1995) adıyla iki cilt hâlinde yayımlanmıştır.

⁵ Refik Hâlid Karay da hâtıralarında, gurbet yıllarında Rızâ Tevfik'in kendisine bâzısı sekiz-on sayfa uzunluğunda yüzlerce mektup yazdığından söz eder (*Bir Ömür Boyunca*, 2. b., İstanbul 1996, s. 188).

çoğu sanat, edebiyat, estetik, felsefe, eğitim, din ve politika konularıyla ilgili olan bu mektupların ne yazık ki bugün çok az bir kısmı elimizdedir.

Özellikle II. Meşrûtiyet'ten sonraki yılların sanat, edebiyat, kültür ve politika dünyasında oldukça geniş bir çevre edinen Rızâ Tevfik'e de çeşitli târihlerde dost, arkadaş ve akrabalarıyla bir kısım yabancı yazar, politikacı, devlet adamı ve tanınmış kişilerden çok sayıda mektup gönderilmiştir. Rızâ Tevfik'in terekesinden çıkan ve âilesi tarafından bana emânet edilen bu mektupların arasında devrin siyâsî, edebî ve kültürel meseleleriyle ilgili, yakın târihimize ışık tutabilecek mâhiyette de birçok mektup mevcuttur.⁶

Rızâ Tevfik, I. Dünya Savaşı'ndan sonra gerek Sèvres Antlaşması'nı imzâlâyan heyette yer alması, gerekse bir kısım siyâsî görüş ayrılıkları dolayısıyla muhâlefet ettiği Milli Mücadele'nin kazanılması, ama özellikle yakın arkadaşı Ali Kemal'in muhâkeme edilmek üzere İstanbul'dan Ankara'ya götürülürken İzmir'de linç edilmesi üzerine, hayâtını tehlikede gördüğü için, 8 Kasım 1922'de bir kısım arkadaşlarıyla birlikte İstanbul'dan gizlice ayrılır; bir süre sonra da siyâsî suçlular listesi olan 150'liklere dâhil edilir. Bu târihten itibaren 1931'e kadar Amman'da (Ürdün), 1931'den 1943'e kadar da Lübnan'ın Akdeniz kıyısında bir sâhil kasabası olan Cünye'de (Lübnan) yaşayan Rızâ Tevfik; 1938 yılında 150'likler'i affeden kânûnun yürürlüğe girmesinden ancak beş yıl sonra, yâni 1943 yılında İstanbul'a geri döner.⁷

Rızâ Tevfik, yurt dışında bir nevi sürgün hayâtı yaşadığı ve tam yirmi bir yıl süren bu gurbet yıllarında çeşitli dost, arkadaş,

⁶ Bunlardan biri *Edebiyât-ı Cedîdeye Dâir Ali Ekrem'den Rızâ Tevfik'e Bir Mektup* (İstanbul 1997), diğer bir grup *Bir 150'liğin Mektupları*-Ali İlmî Fânî'den Rızâ Tevfik'e Mektuplar (İstanbul 1998), bir diğeri de *Azîz Feylesofum-Refik Hâlid'den Rızâ Tevfik'e Mektuplar* (İst. 2014) adıyla; kitap hâlindeki bu mektuplardan başka 40-50 kadar bir grup mektup da "Rızâ Tevfik'e Mektuplar" genel başlığı altında 1993-2002 yılları arasında *Tarih ve Toplum* dergisinde gerekli açıklama ve notlarla birlikte tarafımızdan yayımlanmıştır.

⁷ Rızâ Tevfik'in biyografisi için tarafımızdan hazırlanan şu çalışmaya bakılabilir: *Rızâ Tevfik'in Şiirleri ve Edebî Makâleleri Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul 2004, s. 1-29.

akrabâ, âile fertleri ve yakınlarıyla sürekli mektuplaşmıştır. Mahdut sayıda olmakla birlikte Rızâ Tevfik'in mektuplaştığı kişilerden biri de İbnülemin Mahmut Kemal'dir.

*

Bilindiği gibi İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şâirleri* adını taşıyan muhalled eseri, özellikle XIX. yüzyıl Türk edebiyat târihi için vazgeçilmez bir kaynak durumundadır.⁸ İbnülemin, klasik anlamda son tezkire kabul edilen *Hâtimetü'l-es'âr*'a ya da daha yaygın adıyla *Fatin Tezkiresi*'ne bir nevi zeyl olarak yazdığını ifâde ettiği *Son Asır Türk Şâirleri*'ni hazırlamaya başlamadan önce, eserine almayı kararlaştırdığı şairlerden, o târihte henüz hayatta olanların bizzat kendilerine, hayatta olmayanların ise ulaşabildiği âile fertlerine birer mektup yazarak o şahsın biyografisiyle ilgili ilk elden birtakım bilgiler istemiş ve gelen bilgilerin birçoğunu ya aynen eserine koymuş ya da kendi yazdıklarının arasında bunları büyük ölçüde kullanmıştır.

Yıllar önce kızı ve torunu tarafından bana emânet edilen Rızâ Tevfik'in terekesini şöyle bir elden geçirip kabaca bir tasnifini yaparken çeşitli mektup, müsvedde ve evrak desteleri arasından Rızâ Tevfik'in İbnülemin'e hitâben yazdığı ve ayrıca ondan gelen mektuplarla bir kısım mektup müsveddeleri de çıkmıştı. Daha ilk bakışta ne olduğunu ve ne münâsebetle yazılmış olabileceklerini az çok tahmin ettiğim bu mektupları o zaman bir zarfa koyup kaldırmıştım. Ancak İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Dâire Başkanlığı tarafından 21 Mayıs 2010 târihinde düzenlenen "İbnülemin Mahmud Kemal İnal Sempozyumu" münâsebetiyle bu zarfı evdeki kutular içinden arayıp buldum ve zarfın içinden İbnülemin'in 1938 ve 1939 yıllarında biri bir kartvizit olmak üzere Rızâ Tevfik'e değişik uzunlukta dört mektup ile muhtemelen yaza-

⁸ İbnülemin ve *Son Asır Türk Şâirleri* hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Fâruk Akün, "İbnülemin Mahmud Kemal", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. XXI, İstanbul 2000, s. 249-262.

çağı biyografiye örnek olmak üzere “Bayburtlu Zihni” ile ilgili kısa bir biyografi metni göndermiş olduğunu gördüm.

Ancak Rıza Tevfik’in vefâtından bir süre sonra, eşi Nazlı Hanım’ın yalnız başına Büyükdere civârında yaşadığı ev bir sel baskını sonucu su ve çamur istilâsına uğradığı için, Rızâ Tevfik’ten kalan evdeki evrâkın çoğu zâyî olmuş, geriye kalanların bir kısmı ise sayfaların birbirine yapışması, mürekkebin karşı sayfaya çıkması dolayısıyla işe yaramaz duruma gelmişti. Ne yazık ki, İbnülemin’in Rızâ Tevfik’e göndermiş olduğu mektuplar da aynı âkıbeta mâruz kalmış, yazıların çoğu karşı sayfaların üzerine çıkmıştı ve mürekkep dağılmıştı. Bu can sıkıcı duruma rağmen, zaman zaman âdeta işneyle kuyu kazarcasına, bâzen saatlerce uğraşarak, birkaç yer dışında, söz konusu mektupları okumayı başardım.

Okunduğunda da görülebileceği gibi, İbnülemin ilk iki mektubunda Rızâ Tevfik’ten, kendisinin mufassal bir biyografisini istemekte, diğerlerinde ise Rızâ Tevfik’in kısa sürede yazıp göndermiş olduğu biyografisi ile imzâladığı kendi şiir kitabı *Serâb-ı Ömrüm* dolayısıyla kendisine teşekkür etmektedir. İbnülemin’in mektupları dikkatle okunduğunda, zaman zaman birilerine hiddetlendiğinde sözünü asla esirgemeyen o “Devr-i kadîm efendisi”nin Rızâ Tevfik’e hitâben son derece zarif ve nâzik bir üslûp kullandığı hemen dikkatimizi çekmektedir.⁹

Rızâ Tevfik’in, burada yayımlamış olduğumuz İbnülemin’in mektuplarına cevap olmak üzere hazırladığı metinlerin müsveddeleri de terekesinden çıkmıştır. Rızâ Tevfik’in bu müsveddelerinin nihâî şekilleri ise, üç ayrı parça hâlinde *Son Asır Türk Şâirleri*’nin 1508-1522. sayfaları arasında, doğrudan doğruya Rızâ Tevfik’e tahsis ettiği bölümün içinde ve herhangi bir müdâhalede bulunulmadan, aynen yayımlanmıştır.

⁹ Son devir Türk edebiyâtının iki büyük sîmâsı Yahyâ Kemal ile Süleyman Nazîf’in müş-tereken söyledikleri o meşhur: “Hezâr gıpta o devr-i kadîm efendisine/ Ne kendi kimseye benzer, ne kimse kendisine” beytinde İbnülemin Mahmud Kemal inâl zarif bir ifâdeyle târif edilmektedir.

Bu karşılıklı yazışmalar münâsebetiyle burada edebiyat ve kültür târihimiz için önemli bir mesele üzerinde durmak istiyorum. Bir önceki paragrafta sözünü ettiğim gibi, Rızâ Tevfik, İbnülemin'e biyografisiyle birlikte kendi şiirlerinin büyük bir kısmını bir araya getirdiği *Serâb-ı Ömrüm*'den de bir nüshayı imzâlayarak göndermiştir. II. Meşrûtiyet'in îlânından sonraki yıllarda birkaç teşebbüse rağmen şiirlerini bir türlü bir kitap hâlinde yayımlayamayan Rızâ Tevfik'in şiirlerinin büyük bir kısmı, 1934 yılında, o sırada Lefkoşe Türk Lisesi müdürlüğü yapan eski dostu İsmâil Hikmet'in (Ertaylan) dâveti üzerine, Kıbrıs'a gerçekleştirdiği bir seyahat sırasında *Serâb-ı Ömrüm* adıyla ve Arap harfleriyle Lefkoşe'de yayımlanır. Ancak, Türkiye'de olduğu gibi 1928'den sonra Kıbrıs'ta da Latin harfleri kabul edilip kullanıldığından dolayı, Rızâ Tevfik kitabının Arap harfleriyle basılmasında ısrar ettiği için, 1928'den beri bir matbaanın deposuna atılmış eski hurûfat takımları çıkarılıp adı geçen kitabın basımında kullanılınca, kitapta çok sayıda tashih hatâsı meydana gelir. Bunun için Rızâ Tevfik, yakınlarına ve dostlarına imzâladığı kitabındaki tashih hatâlarıyla diğer eksiklikleri tek tek eliyle düzelttikten sonra gönderir. İşte Rızâ Tevfik, *Serâb-ı Ömrüm*'ün adı geçen nüshalarından birini de bizzat eliyle tashih edip imzâlayarak İbnülemin'e göndermiştir. Şu anda bu nüsha, İbnülemin'in vefâtından önce bağışladığı kitapları ve diğer eşyâlarıyla birlikte muhâfaza edilen İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nâdir Eserler Bölümü'nde İbnülemin Kitapları arasında 672 numarada kayıtlı bulunmaktadır.¹⁰

80'li yıllarda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde rahmetli hocam Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın nezâreti altında Rızâ Tevfik üzerine doktora çalışması hazırladığım sırada *Son Asır Türk Şâirleri*'nde Rızâ Tevfik'e ayrılan kısımdaki bilgilerden faydalanırken bu yazışmadan da haberdar olmuş ve İbnülemin Kitapları arasındaki bu nüshayı da gözden geçirerek oradaki tashihleri kendi nüshama da kaydetmiştim. Rızâ Tevfik'in yaptığı tashihler ve ilâveler arasın-

¹⁰ Adı geçen bu nüshadaki tashihler esas alınarak *Serâb-ı Ömrüm* tıpkıbasım sûretiyle tarafımızdan yeniden yayımlanmıştır (İstanbul 2014).

da özellikle onun "Harâb Ma'bed"¹¹ adlı şiirinin yer aldığı 9. sahifenin altındaki boş kısma yazmış olduğu satırlar dikkatimi çekti. Rızâ Tevfik buraya, o sırada bu şiirin devrin okuyucuları arasında uyandırdığı yankılar hakkında şöyle ilginç birkaç satır yazmıştı:

"Rûhumuzda mûnis olan medeniyet-i İslâmiyenin en güzel âsârı ve onların üslûp itibârıyla en ulvî timsâli olan cevâmî-i şerife-
nin müşrif-i harâb olduklarından dolayı teessürümü beyân için yazılmıştı. Ve Mihrümâh Sultan Câmîi'nin vîran şadırvanında yazılmıştı. O zaman Meclis-i Mebusân'da birçok kişiler benim bu derin ve muhik teessürüme iştirak ettiler ve o esnâda hakikaten harâb olan ve bize en satvetli devrimizden yâdigâr kalan o güzel câmi-i şerifi -o zaman Evkaf Nâzırı bulunan- merhum Hayri Bey'e tamir ettirdilerdi. Bu emr-i hayr için birkaç bin lira sarfedilmiş olduğunu söyleyip beni taltif ettilerdi."

*

Burada son olarak, yazılışı üzerinden 70 yıldan fazla bir zaman geçen ve edebiyat târimimiz için son derece önemli olan bu mektupların sâhibi İbnülemin Mahmud Kemal İnâl ve muhâtabı Rızâ Tevfik'le birlikte, büyükbabasının terekesini bana emânet etmek suretiyle bu mektupların gün ışığına çıkmasını sağlayan Rızâ Tevfik'in torunu merhum Rızâ Başikoğlu'na da bu vesîleyle rahmet diliyorum.

İbnülemin'den Rızâ Tevfik'e

-1-

Feylesof-ı fâzıl, muhterem efendim,

Asıl ismi *Kemâlû's-suarâ* olduğu halde mülgâ Târih Encümeni'nce *Son Asır Türk Şâirleri* nâmı verilen eser-i nâcizin tezyîni için terceme-i hâl-i fâzılânenizi aradım. Bulabildiklerimi, zât-ı âlînize lâyük bulmadım. Şimdî

¹¹ 1915 yılında yazılıp aynı yıl yayımlanan (*Türk Yurdu*, C. VII, nr. 2, 25 Kânûn-ı evvel 1330/8 Aralık 1915, s. 413-414) bu şiir üzerine yapmış olduğumuz bir değerlendirmeye için bk. "Edirnekapi'da Mihrümâh Sultan Câmîi", *1453-İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, sayı 10, Ekim-Kasım-Aralık 2010, s. 61-67.

harf sırasıyla nevbet, nâm-ı Feylesofânenize geldiğinden, terceme-i hâl ile bir fotoğrafın ve -tensib buyuracağınız- eş'âr-ı bedîanızdan birkaç parçanın -sür'at-i mümkünine ile- irsâline lütuf ve himmet buyurursanız teşekkür ederim.

Bâkî hürmet efendim.

İbnülemin Mahmud Kemal

25 Kânûn-ı evvel, sene 1938

Adres: İstanbul'da-Mercan-Mühürdar Emin Paşa Sokağı, numro: 13.

-2-

Feylesof-ı fâzıl, muhterem efendim,

Âtidedeki mektubu Cünye'ye gönderdim. Müteâkiben Beyrut'ta bulunduğunuzu söylediler. Bu mektubu da oraya gönderiyorum. İnşâallah ikisinden biri zât-ı üstâdânenizi bulur.

Asıl ismi *Kemâlû's-suarâ* olduğu halde mülgâ Târih Encümeni'nce *Son Asır Türk Şâirleri* nâmı verilen eser-i nâcîzin tezyîni için terceme-i hâl-i fâzılânenizi aradım. Bulabildiklerimi, zât-ı âlînize lâyık bulmadım. Harf sırasıyla nevbet nâm-ı Feylesofânenize geldiğinden, terceme-i hâl ile bir fotoğrafın ve -tensib buyuracağınız- eş'âr-ı bedîanızdan birkaç parçanın -sür'at-i mümkünine ile- irsâline lütf ve himmet buyurursanız teşekkür ederim.

Bâkî hürmet efendim.

İbnülemin Mahmud Kemal

5 Kânun-ı sâni, sene 1939

Adres: İstanbul'da-Mercan-Mühürdar Emin Paşa Sokağı, numro: 13.

-3-

Yegâne Feylesofumuz, fâzıl-ı muhterem efendim,

Birbirini müteâkiben iki cevabnâme-i fâzılânenizle melfuflarını ve *Serâb-ı Ömrüm*'ü kemâl-i mahabbet ve hürmetle aldım, zât-ı âlînizi görmüş kadar karîrû'l-ayn oldum. Kadr-dânlıktaki kemâlinizi tebci'l ve bilhassa teşekkür ederim.

*Öyle bilgiçdir ki bilmez kendini
İlmine cehli muazzam bir kefil*

meâline mâ-sadak olan ba'zı şuarâ-yı benâm hazerâtına kirâren ve mirâren-dir. Hakikatı söylemek lâzım gelirse, tenezzülen vâki olan mürâcaatımın cevabsız kaldığını, bir de -nâdirü'l-emsâl olan- zât-ı Feylesofânenizin derhal ve maa-ziyâdetin is'âf-ı mes'ûl buyurmanızı düşününce tarafeynin mâhiyeti tebeyyün eder.

Fatin Efendi *Hâtîmetü'l-eş'âr* nâmındaki muhtasar tezkire-i şuarâsından sonra -bir asra karîb zamanda gelip geçen- şâir ve nâzımların terceme-i hâlleri ve eserleri zabt edilmemiş olduğundan, Fatin'e bir zeyl yazılmasını ba'zı urefâ-yı ahibbâ arzu etmişlerdi. Bizim diyârda ihyâ-yı emvât kabilinden muhâl, yâhut o derecede müşkil olan bu işe başladım.

Vaktiyle bir Ramazan akşamı tramvayda birlikte okuduğumuz:

*Dil-sîr şod ez-gussa-i gerdûn horden*¹²

rubâîsini her ferdin terceme-i hâlinde tekrâr ederek bir eser ortaya koydum. Senelerden beri ancak -on ikişer formadan mürekkeb olan- altı cüz'ü basılabildi. Daha dört cüz'ü basılacak.¹³ Terceme-i hâlinizi ihtivâ edecek olan sekizinci cüz'ü tab' olununca takdîm ederim.

Terceme-i hâl-i âlimânenizi -Süleyman Nazif merhûma yaptığım gibi- eser-i nâcize aynen koyacağım. Hattâ pür-kiymetdâr bir eser olan mu-fassal lütüfnâmenizi de tamâmen yâhut kısmen derc edeceğim ve fazla söz söylemeyeceğim. Çünkü,

*Vasf-ı turâ ger küned ver ne küned ehl-i fazl*¹⁴

.....¹⁵

hakikatı ma'lûmdur. Eş'âr-ı bedîianızdan birkaç parça intihâbı mevzû-ı bahs olamaz, hepsi müntehab ve hepsinin derci müstehabdır.

¹² "Dünyânın gam ve tasanı çekmekten gönlü doydu."

¹³ *Son Asır Türk Şâirleri*'nin basımına 1930 yılında başlanmış, ancak ilk üç fasikülün yayımından sonra eseri basan Türk Tarih Encümeni'nin ilgâsı üzerine yayın durmuştur. Biraz da devrin, Osmanlı dönemiyle ilgili konulara soğuk bakması dolayısıyla eserin basımına hiçbir resmî kurum sâhip çıkmamıştır. Nihâyet, o sırada milletvekili olan Hakkı Tarık Us ile Hasan Âli Yücel'in gayretleri sonucu, geri kalan fasiküllerin basımına 1938 yılından itibaren yeniden başlanmış ve basım işi ancak 1942 yılında tamamlanabilmiştir (bk. Ö. F. Akün, "İbnülemin Mahmud Kemal", *DİA*, s. 259-260).

¹⁴ "Senin şöhretin varsa da fazîlet ehlinde değilsin!"

¹⁵ Burada mürekkep dağılmış olduğundan ikinci mısra tam olarak okunamadı.

Ne fâide ki eserde muktedâ olan usûl buna mâni'dir. "Başka arzunuz varsa ifâ edeceğime i'timâd ediniz" tarzındaki va'd-i kerîmâneye i'timâd ederek âsâr-ı nihrîrânenizin isimlerinin de bildirilmesini recâ ve teşekkürâtımı maa'l-ihtiram tekrâr ederim üstâd.

İbnülemin Mahmud Kemal

18 Kânûn-ı sâni, 1939

-4-

Feylesof-ı muhterem, fâzıl-ı mükerrerem efendim,

Kemâlât-ı aliyye ve ulüvv-i cenâbınızın burhân-ı bâhiri olan lütuf-nâme-i dil-nevâzânelerini hürmet ve mahabbet ile aldım. Hakk-ı âcizânemde ibrâz buyurduğunuz teveccüh ve iltifâta teşekkür ederim.

Kadr-i dürr ü güheri âlem bilir

Âdemi ammâ yine âdem bilir

hakikâtı kerem-nâmenizin her tarafında tecellî etmektedir.

Eser-i nâçiz şimdi kıymetli addolunmayabilir. Fakat beş on sene sonra kıymet verilmeye mecbûriyet hâsıl olacaktır. Çünkü siz, biz şu misâfirhâne-i bî-bekâyâ vedâ ettiğimiz anda eslâf ve muâsırın hakkındaki ma'lûmât da bizi ta'kib edecekler.

Memnûn mu olmalı, mahzûn mu olmalı bilmiyorum; Frenkler bizim eserlerimize bizim vatandaşlarımızdan daha ziyâde rağbet gösteriyorlar.

Hersekli merhûm hakkında yazdığınız bir sahîfelik mülâhaza, bendenizin seksen sahîfelik yazımdan daha canlıdır.¹⁶ Merhûm, fil-hakîka hâlen, kâlen ve kalemen "Derebeği oğlu derebeği" idi. Bu mülâhaza, vaktiyle bendenize sânih olsaydı mukaddimemin başına yazardım. Zîra Ârif

¹⁶ İbnülemin, Hersekli Ârif Hikmet Bey'le ilgili olarak önce *Kemâlü'l-Hikmet* (İstanbul 1327) adıyla bir hal tercümesi kaleme almış, daha sonra *Hersekli Ârif Hikmet Bey Divanı ve Mukaddimesi* (İstanbul 1334) adıyla yayımladığı divanın baş tarafında uzunca bir mukaddime ile önceki monografiyi oldukça genişletmiştir (bk. Ö. F. Akün, "İbnülemin Mahmud Kemal", *DİA*, s. 257, 259). Rıza Tevfik de daha sonraki yıllarda "Hersekli Ârif Hikmet" başlığıyla yazdığı bir makalede, onun hem mizacından hem de şairlik gücünden daha ayrıntılı olarak bahsetmiştir (bk. *Yeni Sabah*, sayı 2431, 26 Şubat 1945).

Hikmet'i tasvîr için en kuvvetli söz odur. "*Vallâhü derrûke.*"¹⁷ Âsâr-ı fâzılâneniz hakkındaki ma'lûmâtı da esere tamâmen derc edeceğiz.

Meşâhire ve eserlerine dâir ne kadar çok ma'lûmât verilse yine azdır. Zîra aradan zaman geçince ma'lûmât alıp vermenin ihtimâli kalmıyor. Bunu mükerreren tecrübe ettim de aklım başıma geldi. Şimdi ne bulursam yazıyorum. Evvelce de arz ettiğim vech ile eser-i nâçizin on ikişer formadan mürekkebe olan üç cildi, yâhut cüz'ü mülgâ Târih Encümeni tarafından basılmıştı. Diğer ciltleri de Maârif Vekâleti'nce bastırılmıştır. Fâidesi ve zararı bendenize âit değildir. Kütüphânemde bu eserden ancak birtakım mevcuttur. "İstanbul'dan istedim, gönderecekler." buyurmasaydınız, bendeniz ihtirâ ve ihdâ edecektim. Terceme-i hâl-i âlimâneniz ile tezeyyün edecek olan yedinci cüz'ü basılınca takdîm edeceğim.

Okunaklı, metin yazınızla muharrer ve müzeyyen olan lütufnâmeye "Kıyâfetsiz müsvedde" denilirse, bizim yazılarımıza "*Sevvedallâhü vechehü*"¹⁸ mü demek lâzım gelecek?

Âfiyet ve seâdetinizi eltâf-ı İlâhiyye'den kemâl-i ihlâs ile temennî ve arz-ı ihtirâm ederim muhterem efendim.

İbnülemin Mahmud Kemal

8 Şubat 1939

-5-

Feylesof-ı muhterem, fâzıl-ı mükerrerem efendim,

Son Asır Türk Şâirleri nâmındaki eser-i nâçizin sekizinci cüz'ünü posta ile takdîm etmiştim. Vusûlüne dâir bir haber ve eser zuhûr etmedi. Vâsıl olmadıysa tekrar takdîm olunmak üzere iş'âr buyurulmasını recâ ve arz-ı ihtirâm ederim muhterem efendim.

26 Ağustos 1939

Mercan, Mühürdar Emin Paşa Sokağı, numro: 13¹⁹

¹⁷ "İyiliği Allah için."

¹⁸ "Allah yüzünü kara etsin!"

¹⁹ 5 numara ile yayımladığımız bu kısa not ise bir kartvizitin arkasına yazılmıştır.

Tanpınar'ın Türkçede Yayımlanmamış Bir Yazısı

Yard. Doç. Dr. Mehmet Samsakçı

Edebiyâtın hemen her türünde, çeşitli hacimlerde eserler vermiş olan, kendi gününde değilse bile vefâtının ardından, özellikle öğrencisi ve dostu Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın çektiği dikkat ve gösterdiği hassâsiyetle Türk akademiası ve kamuoyu nezdinde benzersiz bir yer edinen Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserleri *Günlükler*'ine varıncaya kadar neşredilmiş bulunmaktadır. Sağlığında yayımladığı şiirleri, hikâye ve romanları, *Edebiyat Üzerine Makâleler* ve *Yaşadığım Gibi*'de toplanan yazılarının yanı sıra, *Mâhur Beste* ve *Aydaki Kadın* isimli yarım kalmış romanlarıyla yeri bir hikâyesi,¹ mektupları, fotoğrafları, yukarıda adı geçen derlemelere girmeyen makâleleri, hattâ Edebiyat Fakültesi'nde verdiği derslere âit notlar, yakın zamanlarda neşre dildi. Tanpınar'a âit olan ve daha önce yayımlanmayan bir satırlık bir ifâdenin dahi ne kadar değerli, ne kadar heyecan verici bir tecrübe olduğu, onun okuru ve araştırmacısı olanlarca mâlûmdur.

Bu yazı, bu tür bir heyecan ve paylaşma arzusunun neticesinde doğdu.

Tanpınar'ın biyografisi ve Tanpınar bibliyografyası hakkında yazılmış ilk ve en önemli metin elbette Prof. Dr. Ömer Fâruk Akün'-

---

¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Tanpınar Zamânı (Son Bakışlar)*, (Haz: Handan İnci), Kapı Yay., İstanbul 2012, s. 309-312.

ün yazdığı makâledir.² Döneme âit çeşitli zorluklar ve imkânsızlıklara rağmen dağınık ve yazarının dahi tâkip etmediği büyük bir külliyat, daha sonra giderilecek bâzı eksikliklerle berâber bu makâlede ortaya konmuş, sonra çıkan derlemelerde de bu ilk çalışma kaynak olarak kullanılmıştır. Bununla berâber, Akün'ün sunduğu bibliyografyada bulunan bâzı bilgilerin öneminin çok geç farkedildiği de bir gerçektir. Zîra yazarın, sağlığında ayrı ayrı neşrettiği hikâyeleri uzun yıllardır, *Hikâyeler* adıyla tek kitap hâlinde yayımlanmasına rağmen, *Emirgân'da Akşam Saati*, *Fal*, *Son Meclis* gibi bâzı hikâyeler, Akün'ün çalışmasında gösterildiği halde çok yakın bir zamanda kitaba dâhil edildi. Daha evvel, araştırmacıların dikkatini çekmeyen (çektiyse bile hak ettiği önemi görmeyen) bir diğer metin de, aynı bibliyografyanın 1950 başlığı altında yer alan ve iki yazarlı olarak İngilizce neşredilen bir ansiklopedi maddesidir. Yazarlarının, A. H. T ve A. R. T. kısaltmalarıyla gösterildikleri bu madde, 1859'da kurulan, 1859-1868-1874, 1888-1892 (10 cilt), 1950-1963 (15 cilt) ve 1966'da çeşitli edisyonları yapılan *Chamber's Encyclopaedia*'nın (Universal Dictionary of Arts and Sciences) 1950 sonrası baskısında yer almaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, "Türk Edebiyatı" maddesinin "Batılılaşma Dönemi" (Age of Westernization) kısmının ilk yazarı olarak görüldüğü madde, 14. ciltte bulunmaktadır.³ Metnin değerlendirilmesine ve çevirisine geçmeden önce bu madde ve yazarları hakkında bilinenleri paylaşalım:

Ansiklopedinin "Turkish Literature" maddesinin, yâni "Age of Westernization" alt başlığına kadarki kısmın sonunda F. I. kısaltması yer almaktadır ki bu rumuz bizi, yabancı dilde yayımlanmış

² "Ahmet Hamdi Tanpınar", İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. XII, Aralık 1962, s. 1-32. Daha sonra şurada yer aldı: *Bir Gül Bu Karanlıkarda*, (Haz: Abdullah Uçman-Handan İnci), Kitabevi Yay., İstanbul 2002, s. 1-28.

³ Tam künye şu şekildedir: *Chamber's Encyclopedia* (New Edition), volume 14, London: George Newnes Limited, 1950, 54-58 pp. Tanpınar'ın yazısının bulunduğu bu madde, ansiklopedinin 1954'te yayımlanan cildinde bulunmasına rağmen, bibliyografyada 1950 yılına âit yayınların arasında gösterilmiştir. Akün, ansiklopedinin bu edisyonunun ilk çıkış yılını esas almış görünmektedir.

daha başka ansiklopedilerde de emeği bulunan Fâhir İz ismine götürmektedir. Fakat bu bilginin tahminden öteye gidemediğini ve Fâhir İz'in, listesi yayımlanmış çalışmaları arasında bu maddeye dâir bir bilgiye ulaşamadığımızı belirtmek zorundayız. Zîra İz'in kendi hayâtı ve çalışmaları hakkında verdiği bilgilerde de Fâhir İz Kaynakçası'nda da Chamber's'a âit bir ipucu yoktur.⁴

Tanpınar'ın isminden sonra gelen A. R. T. kısaltması hakkında da Ömer Fâruk Akün "*Makâlede, Ahmet Hamdi Tanpınar imzâsı yanında A. R. T. kısaltması ile British Council'in 1941-1946 yılları arasında İstanbul Mümessili olan Alexandr Robert Thompson'un ismine de yer verilmiştir.*" demektedir.⁵ Bütün araştırmalarımıza rağmen Thompson'un tam olarak kim olduğu ve Türk Edebiyatı ile ilgisine dâir bir bilgiye ulaşamadık.

Tanpınar'ın, bugün İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde muhafaza edilen terekesi içinde de bu metne âit bir belgeye rastlayamadık. Böyle bir belgenin bulunması şu önemi taşıyor: Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yabancı dili Fransızca idi. Fransızca metinleri rahatlıkla okuyup anlayabilen, bu dildeki yayınları da Türkçede olduğu gibi aynı vukuf ve donanımla değerlendiren yazarın İngilizce bildiğine dâir herhangi bir bilgimiz de yoktur. Şu halde, İngilizce yayımlanan bu ansiklopedi maddesini Tanpınar Türkçe yazmış, çeviriyi de Fâhir İz veya Thompson yapmış olmalıdır. Her tercümede çeşitli kayıplar, olumlu veya olumsuz anlamda sapmalar (kelimenin "recm" kökünden geldiği hesaba katılırsa "kattiller")⁶ olduğu su götürmez bir gerçektir. Evrak içerisinden çıkacak

⁴ Bkz. Günay Kut, "Fâhir İz Anlatıyor", *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilimi Araştırmaları)*, Volume 14, 1990, (Fâhir İz Armağanı), s. i-x; a. y., "Fâhir İz: Hayâtı ve Eserleri", a.g.e., s. xi-xvii; Hatice Aynur, "Fâhir İz Kaynakçası", a.g.e., s. xxi-xxviii.

⁵ a.g. m., s. 25. Bununla beraber, bir faaliyet raporu şeklinde ve *The British Council In Turkey (1940-1990)* adıyla 2001 yılında neşredilen; başlangıçtan 1990'a kadar British Council'in Türkiye temsilcileri hakkında bilgi veren 22 sayfalık broşürde bu ada rastlamadığımızı, burada 1940-1945 arasında ilk temsilci olarak Michael Grant Obe, 1945-1946 arası süreçte de J. Bostock isminin görüldüğünü belirtmeliyiz.

⁶ M. Kayahan Özgül, "*Edebiyatın Melez Güzelleri*", Kandille İskandil, Kitabevi Yay., İstanbul 2013, s. 228.

bir tam metin ya da eskiz, bize bu ansiklopedi maddesinin orijinal hâlini tamâmen veya kısmen gösterecekti ve biz, Tanpınar'ın eşsiz Türkçesiyle ifâde edilen gerçeklerin İngilizcede neler kaybettiğini öğrenebilecektik.

Bizim bu maddeyi tercüme ederkenki tavır ve tercihlerimiz noktasında da bâzı îzahlar yapalım. Şöyle ki: Çok büyük bir ihtimalle Türkçe, hem de Tanpınar Türkçesiyle yazılmış bir metnin, yapı ve mantalite bakımından kendisinden çok uzak bir dil olan İngilizceye çevrilirken bir kayba uğradığı, bu çeviri üzerinden yapılan ikinci bir çevirinin de bu kaybı artırdığı peşinen kabul edilmelidir. Tercümenin doğasında olan bu dezavantajın yanında, çevirmenin de bâzı kozları vardır. Bunların şüphesiz en değerlisi ve önemlisi, orijinal metnin sâhibinin dil ve üslûbuna olan âşinâlıktır. 15 senedir, olabildiği kadar ciddiyet ve dikkatle yaptığımız Tanpınar araştırmalarının, hazırladığımız yüksek lisans tezinin, sunduğumuz bildirilerin ve yazdığımız deneme ve makâlelerin, her şeyden önemlisi hâlâ sürmekte olan okumaların verdiği bir cesâret ve cüretle bu maddenin çevirisinde yazarın dilini yansıtmaya, yakalamaya çalıştık. Metnin, olabildiğince yazarın kaleminden çıkmış hâlini vermeye çalıştık. Kaldı ki, tercüme faâliyeti biraz da, tercümanın, metnin sâhibinin zihniyle düşünmesi ve diliyle konuşması demektir. Bu yüzden olsa gerek, çok başarılı ve orijinal Hayyam tercümelerine imzâ atmış olan Yahyâ Kemal bir rubâsında "*Hayyâm'ı alıp tercüme et derlerse / Öğrenmek için tâlip isen bir derse / Derdim ki rubâsini nazmetmelisin / Hayyâm onu Türkîde nasıl söylerse*"⁷ der. Bu mânâda biz de çeviri boyunca İngilizce metnin elverdiği ölçüde, Tanpınar üslûbuna yaklaşma gayesiyle hareket ettik. Mümkün olduğu kadar, Tanpınar'ın çeşitli eserlerinde kullandığı kelime, kavram ve terimleri tercih ettik. Sohbet ve okuma kültürünün iyice zayıflaması ve teknolojinin de etkisiyle daralan bugünkü Türkçenin Tanpınar'ın kalemine yakışmayacak olan kelimelerini kullanmadık. Aksi bir tavır, bir röportaj-

⁷ *Rubâîler ve Hayyam Rubâîlerini Türkçe Söyleyiş*, Yapı Kredi - İstanbul Fetih Cemiyeti (Ortak Yayını), İstanbul 2004, s. 53.

da kendisine yöneltilen “Dil devriminden yana mısınız?” sorusunu “Türkçe değişiyor, her yaşayan şey gibi değişiyor ve değişmesi lâzım. Bu değişmenin, nesillerin gerektiği gibi eser vermesini ve birbirini cevaplandırabilmesini güçleştirecek şekilde olmasına elbette taraftar değilim”⁸ şeklinde cevaplandıran, bir gün öğrencilerine “Aman, her şey yapın; küçük dilinizi yutun, yalnız benim karşımda “tilcik” demeyin”⁹ diyen Tanpınar’ın hâtırasına saygısızlık anlamına gelirdi. Bunlarla beraber, hiç gereği yokken ve yeri değilken eski kelimeleri zorlayarak kullanmanın da “uydurukça”ya çok benzeyen bir kompleksin ürünü olduğu düşüncesi ve anlatılmak isteneni daha iyi nakledebilmek, orijinal metne ihânet etmemek kaygısıyla yer yer bugünün dilini kullanmaktan çekinmedik.

* * *

Tanpınar mâzîsi olan, seçkin bir ansiklopedinin Türk Edebiyatı maddesinin “Batılılaşma Dönemi” kısmında ne söylemiştir? Bu söylenenlerin, Türkçe eserlerinde söyledikleriyle kıyâsı bir sonuç verir mi?

Aslında bir akademisyen olmayan, üniversite hocalığının bilinen aşamalarından geçmeyen fakat benzersiz kalitede ve seviyede bir hoca olan Tanpınar, ilginç bir şekilde, aynı zamanda müthiş bir ansiklopedisttir. Sâhalarında çok önemli eserler vermiş olmalarına rağmen, ansiklopedi maddesi yazma konusunda aynı başarıyı gösteremeyen bâzı akademisyenlerin aksine Tanpınar, ansiklopedistliğin istediği ölçüde disiplinli ve teknik bir hoca olmamasına rağmen, Türk edebiyâtı târihine çok önemli maddeler kazandırmıştır.¹⁰ Bu maddelerin hepsinde, hoca Tanpınar’la şâir ve romancı Tanpınar yan yanadır. Dar bir alanda, sınırlı bir kelime sayısı ile lâzım değil, elzem olanı söylemek zorunda olan yazar, yine de hassâsiyet ve

⁸ “Ahmet Hamdi Tanpınar”, (Konuşan: Selma Yazoğlu), *Yaşadığım Gibi*, Dergâh Yay., İstanbul 1996, s. 324.

⁹ *Edebiyat Dersleri*, (Haz: Abdullah Uçman), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2003, s. 247.

¹⁰ *İslâm Ansiklopedisi*’ne yazdığı “Âkif Paşa”, “Ahmet Vefik Paşa”, “Ekrem Bey (Recâizâde Mahmud Ekrem)” maddeleri bunlardandır. Bunlar daha sonra *Edebiyat Üzerine Makâleler* ([Haz: Zeynep Kerman], Dergâh Yay., İstanbul 2000)’de yayımlandı.

üslûbundan tâviz vermemiş görünmektedir. İhtiyat kaydıyla söyleyelim ki, hiçbir ansiklopedi maddesinde "... Bugün Ekrem Bey'in eserine hayranlık duymak güçtür. Türkçenin bir buhran devrinde yazılan bu manzûmeler, hikâyeler, tenkitler fikir ve sanat hayâtımızın sâdece uzak merhaleleridir"¹¹ gibi ifâdeler görmek mümkün değildir. Bu yazıya konu olan ve aşağıda tam metninin çevirisini vereceğimiz maddede de bu türden bir Tanpınar görülmektedir.

Tüm bunlarla berâber, bu maddenin, Türk okuyucusuna değil, ana dili İngilizce olan toplumlar başta olmak üzere, dünya kamuoyuna sunulmuş, bu yüzden siyâsî hareketler, teşekküller; çeşitli fikrî-felsefî-dînî akımların etkileri ve tezâhürleriyle berâber Tanzîmat Sonrası Türk Edebiyatı'nı, en öz ve doğru şekilde vermeyi amaçlayan bir yazı olduğu unutulmamalıdır. Tanpınar, Türk edebiyatı ve edebiyatçıları hakkında bir bilgi ve fikir sâhibi olmayan, belki de batılılaşma dönemi şâir ve yazarlarımızın isim ve eserlerini ilk defa görecek olan bir kitleye seslenmektedir maddede.

Yenilik fikrinin devlet adamları, aydınlar ve toplum tabanında kabul görmesine ve Yeni Türk Edebiyatının teşekkülüne önemli bir ivme kazandıran Tanzîmat hamlesiyle başlayan bu yazıda Tanpınar, nesilleri ve temsilcileri kronolojik olarak tâkip etmiştir. Mühim bir başlangıççı ifâde eden fakat edebî eserlerinden ziyâde gazeteciliği ve dil konusundaki çalışmalarıyla ön plana çıkan Şînâsî'yle başlayan yazar bu ilk nesil içinde en çok Nâmık Kemal'e vurgu yapmıştır. Bu arada, "Bu neslin" diye başlayan bir paragrafla Abdülhak Hâmid'i zikretmesi, böylece Hâmid'i Şînâsî-Nâmık-Kemal-Ziyâ Paşa nesline bağlaması bizce dikkat çekicidir. Zîra Tanpınar'ın diğer eserlerinden ve başka edebiyat târihçilerinin çalışmalarından biliyoruz ki Hâmid, bir sonraki jenerasyondandır. İlk nesil, Tanzîmât'ı gören ve yerleştiren nesildi, Hâmid ve arkadaşları ise Tanzîmât'ın az çok yerleştiği bir devrede geldiler. Fakat yabancılara seslenen bir ansiklopedi maddesinin küçük bir bölümünde yazarın detaya inmesi beklenemezdi.

¹¹ "Ekrem Bey" a.g.e., s. 255.

Madde boyunca Tanpınar'ın, yeni nesre, modern ve realist hikâye-romana çok önem verdiği; *Sergüzeşt*'i, yine pek çok eseriyle Hâlit Ziya'yı, Hâlide Edip, Yâkub Kadri gibi sonraki nesillerin hikâyeci/romancılarını daha çok realizm ve yerlilik açısından ele aldığı görülmektedir. Fakat maddenin hiçbir yerinde, devrinde "Üstad" olarak bilinen, yenilik fikrinin ve yeni bir edebiyâtın kurulup yerleşmesinde büyük pay sâhibi olan, Türk edebiyâtında kendisine has bir hava ve bir üslûp yaratmış, bu hava içerisinde değerini hâlâ koruyan kaliteli eserler vermiş olan Servet-i Fünûn'un kurulmasına öncülük eden Recâizâde Mahmud Ekrem isminin geçmemesi çok dikkat çekicidir. Tenkitleri ve teorik eserleri bir yana realist tasvîrin ilk defa görüldüğü *Araba Sevdâsı* isimli romanıyla Ekrem'in zikredilmemesi hakîkaten ilginçtir. Yine Ekrem neslinden olan, devrinin klasik edebiyat taraftarlarınınca "Üstad" kabul edilen Muallim Nâci'ye yer verilmemesi de düşündürücüdür. Önce öğrencisi, sonra dostu olduğu Yahyâ Kemal'se, her zaman olduğu gibi Tanpınar'ın vazgeçilmez şâiridir burada da. Yahyâ Kemal'in, kendisine en çok ihtiyaç duyulan bir zamanda geldiğini, Türk şiir dilini topladığını, klasik kültür ve zevkle, en yeni şiirleri yazdığını, sokağın dilini yakaladığını ama şiirini bayağılaştırmadığını düşünen Tanpınar, bu ansiklopedi maddesinde de nicelik ve nitelik olarak Yahyâ Kemal'e çok seçkin bir yer ayırmıştır.

1858-1888, 1888-1908 ve 1908-1923 aralıklarıyla üç bölüm olarak kurgulanan bu ansiklopedi maddesinin en problemli tarafı, verilen târihlerdir. Sebebi hakkında şimdilik hiçbir şey söyleyemeyeceğimiz fakat görmezden de gelemeyeceğimiz ciddi târihleme hatâları söz konusudur maddede. Yine de şahsiyetlerin doğum-ölüm târihleri, eserlerin neşir zamanları üzerinde toplanan bu hatâların, Tanpınar'ın devrindeki bibliyografya eksikliğinin bir sonucu olduğu düşünülebilir. Biz, yeri geldikçe, yapılan son araştırmalarla ortaya konan doğru târihleri dipnotlarla verdik. Artık maddenin çevirisine geçebiliriz:

Türk Edebiyatı (Garplılaşma Asrı)

Tanzimat (Osmanlı reformu) dönemi, 1730 başlarında orduyu modernize etme teşebbüsüyle, imparatorluğun muhafazası için zarûrî görülen bir yol olarak başladı. Reform, Yeniçeri alaylarının 1826 yılında dağıtılmasına kadar gerçek mânâsında başla(ya)mamış, ancak 1839'daki fermanla tahkim edilmiştir. Esâsen millî hayâtın bir cephesine yönelmekle birlikte, fikrî sâha da dâhil olmak üzere Türk hamlesinin her tarafına tesir eden bir değişiklikte neticelendi. Türk edebiyâtının da değişmesi artık kaçınılmazdı. (Bkz. Türk Târihi)

1858-1888: 1858'de, Şinâsî tarafından, Fransız şâirlerden yapılan seri tercümeleri ihtivâ eden *Tercüme-i Manzûme*,¹² Münif Paşa'nın Fransız yazarlardan yaptığı tercümelerden teşekkül eden antoloji¹³ ve Yusuf Kâmil Paşa'nın Racine'den tercüme ettiği *Telemak*¹⁴ isimli trajedi neşredilir. Bu eserlerde, tamâmen yeni bir hayat felsefesi ve düşüncesi, Türk edebiyâtında ilk defa arz-ı endam ediyordu.

Şinâsî, Tanzimat döneminde kurulan ilk mekteplerden birisine girdi. 24 yaşında Fransa'ya gitti, zamânının bir kısmını filoloji ve Türkçe sentaks çalışarak geçirdi. İlk kez 1860'da¹⁵ neşredilen gazetesini *Tasvîr-i Efkâr* vâsıtasıyla yaygınlaştırdığı yeni nesri, doğulu nesrin

¹² Şinâsî'nin Fransız Lisânından Nazmen Tercüme Eylediğim Bâzi Eş'ar: *Extrait de poésies et de proses traduits en vers du Français en Turc* adıyla neşrettiği bu tercümeler ilk kez 1859'da çıkmış, eser *Tercüme-i Manzûme* adını 1870'de almıştır. Bkz. Ömer Fâruk Akün, "Şinâsî", *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yay., c. 11, İstanbul 1979, s. 554.

¹³ Tanpınar, burada *Muhâverât-ı Hikemiye*'yi kastetmektedir. Bu kitabın da neşir târihi 1859'dur. Ali Budak, *Batılılaşma Döneminde Çok Yönlü Bir Osmanlı: Aydın: Münif Paşa*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, (Doktora Tezi), İstanbul 2002, s. 301.

¹⁴ Tam adı *Tercüme-i Telemak* olan bu eserin ilk neşir târihi hakkında çeşitli yorumlar, bilgiler söz konusudur. Eser hakkında en ayrıntılı ve güvenilir çalışmayı yapan M. Kayahan Özgül, kitabın "Pek çoğunun zannettiği gibi Paşa'nın sadrazamlığı esnâsında neşredilmediği"ni, tam baskı târihinin 9 Safer 1279 (7 Ağustos 1862) olduğunu bildirmektedir: "Yusuf Kâmil Paşa'nın *Tercüme-i Telemak*'ı", *Babil'le Ebabil*, Kitabevi Yay., İstanbul 2013, s. 27-28.

¹⁵ Ömer Fâruk Akün, Şinâsî'yle Nâmîk Kemal'in tanışmalarını anlattığı meşhur Nâmîk Kemal maddesinde, *Tasvîr-i Efkâr*'ın ilk sayısının 30 Zilhicce 1278 (27 Haziran 1862)'de çıktığını belirtmektedir: "Nâmîk Kemal", *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yay., c. 9, İstanbul 1964, s. 58.

yerine ikâme etti. Türk edebiyâtına en önemli katkısı Fransız şâirleri Lamartine, Victor Hugo, de Musset ve La Fontaine'den yaptığı tercümelerdir.

Maalesef Şinâsî'nin muakkibi olmamıştır. O'ndan sonra gelenler, ekseriyetle, en az bir Avrupa lisânı bilen ve 18. asır Fransız yazarlarının ciddî nispette tesîri altındaki gençlerdi. Bilhassa, ilk defa 1865'te¹⁶ Paris'te neşredilen ve sonra Londra'ya nakledilen *Hürriyet* gazetesinden mesul idiler. Bunlardan ikisi, Ziyâ Paşa (1826-1880)¹⁷ ve Ali Suâvî, Genç Osmanlılar Cemiyeti'nin âzâlarındandırlar. Ziyâ Paşa, asıl, şiire getirdiği yeni mefhumlar, Rousseau'nun *Emile*'inin yarıda kalmış tercümesi ve sâde Türkçeyle hece veznini ve tekniğini müdâfaa ettiği "Şiir ve İnşâ" isimli makâlesiyle hatırlanacaktır. Ali Suâvî, Türkçü hareketin kurulmasına yardım etti.

Bu yeni siyâsî ve içtimâî devrin dehâsı Şinâsî'nin tilmîzi ve *Hürriyet*'in iki editöründen birisi olan Nâmık Kemal'di. (1840-1888) O da 18. asır müellifleri ve onların felsefelerinin efsûnuna kapıldı. O'nun dâima tekrar ettiği temaları Türk milletine olan aşkı ve hürriyet idealiydi. Romanı *Cezmi*'de olduğu gibi *Celâdettin Harzemşah* isimli piyesinde de İslâm birliği mefkûresi görülür. Diğer bir eser, *İntibah*, daha ziyâde ahlâkî meselelerle alâkalı daha realist bir metindir.

Bu neslin en genci olan ve şiirlerinde bütün eski poetik ifâde formlarını terkeden Abdülhak Hâmid Bey (1852-1937)'in şiirleri, üslûp ve ifâde bakımından dağınıklık arzeder. Ölümle ilgili seri şiirlerinin ilk ve en dikkate şâyan olanı, karısının ölümünden sonra

¹⁶ Burada bir yanlışlık söz konusudur. Zîra *Hürriyet*, 9 Rebîülevvel 1285 (29 Haziran 1868) günü, ayrıca Londra'da çıkmıştır. 88. sayısına kadar burada çıkan gazetenin ilk sayısının ilk sayfasında "Londra'da" ifâdesi yer almaktadır.

Bkz.: <http://www.tufts.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/data/HTU0980/index.djvu> Tanpınar da daha önce yazdığı başka bir metinde bunu doğrular: "Nâmık Kemal'in Hayâtı ve Eserleri", *Edebiyat Üzerine Makâleler*, s. 229. Bununla berâber, bu maddede Paris adının geçmesinin, bu gazeteyi çıkarma fikrinin Paris'te olgunlaşmasıyla ilgili olabileceği düşünülmelidir.

¹⁷ Önder Göçgün, Ziyâ Paşa'nın 1829'da, Kandilli'de doğduğunu kaydetmektedir: *Ziyâ Paşa'nın Hayâtı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s. 1.

yazdığı *Makber*'dir. Romantik dramayı tercih ettiği tiyatrolarında nazım-nesir karışıktır. Hürriyet, vatanperverlik, cinsiyet eşitliği ve benzer konulardaki münâkaşalarıyla *Târık*'ın Türk içtimâî inkılâbında bâzı tesirler uyandırdığı söylenebilir. Hâmid, ilhâmını genişletmek için aynı zamanda klasik Fransız yazarlarına gitmiştir. *Eşber*, Corneille'in *Horace*'ına dayanır.

Hâmid'in arkadaşı Sezâî Bey tarafından 1887'de¹⁸ neşredilen *Sergüzeşt*, yeni Türk edebiyâtında realist dönemin başlangıcını işaret eder. Bir dizi önemli tercümeleriyle Ahmed Midhat, halkın bâzı edebî değeri hâiz eserleri okumasında ısrarcı olan ve onları bu şekilde eğiten ilk Türk yazardı; *Voltaire* ve *Victor Hugo* biyografilerinin yazarı Beşir Fuad'la birlikte, Nâmık Kemal'in fikirlerini müsbet bir edebî forma dönüştürmeye muvaffak oldular.

1888-1908: 1888'den itibaren Türk yazarlar natüralist ve realistler olarak ortaya çıkmaya başladılar. Romantizme ilk aksülamel, *Zehrâ* isimli bir romanla ve Türk köy hayatını anlatan *Karabibik*¹⁹ isimli bir kısa hikâye yazan Nâbîzâde Nâzım'ın (1865-1893)²⁰ şiirlerinde görülür fakat Sezâî Bey'in *Sergüzeşt*'i, üslûp bakımından daha modern ve dikkatli müşâhedeleriyle reel hayâta daha çok yaklaşmıştır. 1887'de, Türkiye'nin ilk büyük romancısı Hâlid Ziyâ'nın çığır açan bir diğer kitabı *Nemûde* neşredilmiştir.²¹ Bu devrin pek çok yazarı, eserlerini *Servet-i Fünun* (1893-1900) edebî mecmûasında neşretti.²² Üslûpları eskiyle yeninin terkîbiydi ve esas itibâriyle hissî

¹⁸ Roman ilk defa 1888'de neşredilmiştir. Bkz. Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılâp Yay., İstanbul 1995, s. 78.

¹⁹ Orijinal metinde kitap *Kara Bebek* şeklinde yer almaktadır.

²⁰ Nâbîzâde Nâzım'ın doğum târihi hakkında net bir bilgi yoksa da, 1863 veya 1864 yıllarının en doğru târih olduğu konusunda saptamalar söz konusudur. Tartışmalar için bkz. Hande Akdağlı, *Nâbîzâde Nâzım: Hayâtı-Sanatı-Eserleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı (Yeni Türk Edebiyatı) Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2009, s. 23.

²¹ İlk kez *Hizmet* mecmuasının 96-164 numaralı nüshalarında tefrika edilen eserin kitap olarak ilk neşri 1892'dedir. Detaylı bilgi için bkz. Önder Göçgün, *Hâlid Ziya Uşaklıgil (Hayâtı-Eserleri-Eserlerinden Seçmeler)*, MEB. Yay., İstanbul 2004, s. 35.

²² Tanpınar, daha önce bir fen mecmuası olan, 1896-1900 arasında tam mânâsıyla es-

bir menşenin tesîri altında idiler. Eski ve yeni arasındaki bu kararsızlığın bir tarafı, şüphesiz kısmen Sultan Hamîd'in kolayca uyanan vehimleri, zâlimâne ve dehşetli rejiminden kaynaklanır. Böylece pek çok yeni fikir ve hareket, bizzat yaratıcıları tarafından terkedildi.

Yalnız Tefvik Fikret (1867-1915), evvelâ Türkçe kalıpları kullandıysa da, idealini François Copée'de buldu; ana temleri aşk ve merhamet olan şiirler yazdı, renkli manzaralar tasvir etti. Şiirinin ilk devresi, ilk mecmuası olan *Rübâb-ı Şikeste* (The Broken Lyre)'den sonra yazılan "Sis" (Mist)'le kapanır. "Sis", Fikret'in 1908'den sonra yazdığı diğer içtimâî şiirleri gibi, boğucu siyâsî atmosfere hücum etti. *Halûk'un Defteri*'nde olduğu gibi, Doğu'ya, romantik tembelliğini terkederek uyanması hitâbında bulunarak ilerlemeye olan sağlam inancını sarâhatle ortaya koydu.

Arkadaşı şâir Cenap Şehâbettin (1870-1934), Türk şiirine Fransız şiirinin sembolizmini getirdi.

Goncourt Kardeşler, Alphonse Daudet ve Paul Bourget'in tilmîzi olan sonraki büyük şahsiyet, Hâlid Ziyâ Uşaklıgil (1866-1942),²³ devrinin sun'î üslûbuyla, Batılı/Avrupâî hayâtı sadâkatle taklit eden romanlar, ayrıca daha realist bâzı kısa hikâyeler yazdı. Romancının tekniğindeki ustalık ve kudret, mâzîye âit canlı tasvirlerle birlikte sağlam karakter yaratma, güçlü bir üslûp ve Türkçenin sentaksının inceliklerine hâkimiyette kendisini gösterir. Kendi neslinin ızdırıp ve ideallerini anlattığı *Mâî ve Siyah* (Blue and Black) ve *Aşk-ı Memnû* (Forbidden Love) isimli romanları, parlak üslûbunun ve güçlü müşâhede kâbiliyetinin öne çıkan misallerindendir.

Servet-i Fünun mecmuası etrafındaki zümrenin dışında kalanlardan birisi Mehmet Emin Yurdakul'du. 1898'de, Selânik'te hece ölçüsüyle yazdığı *Türkçe Şiirler* (Turkish Poems)'i²⁴ ve Türkiye'de,

tetik bir edebî yayın hâlini alan *Servet-i Fünun*'un, sanatsal yönden etkili olduğu dönemi târihlendirmekte ve vurgulamaktadır. Yoksa bu dergi daha sonra uzun yıllar küçük isim değişiklikleriyle çıkmaya devam etmiştir.

²³ Hâlid Ziyâ'nın hayâtı için doğru aralık 1865-1945'tir. Bkz. Göçgün, a.g.e., s. 9, 32.

²⁴ *Türkçe Şiirler* 1316'da Matbaa-i Ebuzziya'da neşredilmiştir. Bu, Hicrî bir târihi gösteriyorsa 1888/1889, Rumî târihi veriyorsa 1900/1901 yıllarına tekâbülmektedir.

insanlara, hassaten kendi dillerinde yazılmış şiirin başlangıcını ifâde eden *Türk Sazı* (Türk Sazi, 1914)'nı neşretti.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, (1864-1943), mizahçı, 40 yıldan fazla garplılaştırmanın tesirlerinin Türk hayâtında yarattığı çatışmaları bahis konusu etti.

1908-1923: 1908'de, II. Meşrûtiyet'ten sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyâsî ve içtimâî şartlarını aksettiren 3 edebî hareket görülür: Garpcılık, Pan-Turancılık (veya Pantürkizm) ve Panislâmizm. Panislâmistler, imparatorluğun devâmının dînî geleneklerin korunmasına bağlı olduğu fikrindeydiler. Tek dikkate şâyan şahsiyet Mehmet Âkif'ti. (1873-1936) Bir yazar olarak o, esâsen, Tevfik Fikret'ten daha Türk'tü ve şiirin, sıradan insanların eğitimi için ideal bir araç olduğuna inanıyordu. 6 cilt tutan şiirlerini *Safâhat* (Phases) başlığıyla neşretti.

Abdülaziz zamânında sâdece edebî ve târihî bir hareket olarak başlayan Türkçülük, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Türklerin asimile edileceğinden ya da tamâmen yok olacağından endişe edilen Avrupa'daki sâhalarında inkişaf etti. Önderleri Ziyâ Gökalp'le, talebeleri Ömer Seyfeddin ve Ali Cânîp'ti. İki Balkan felâketinden sonra, Türk entelektüellerinin ekseriyeti bu harekete iştirak ettiler.

1908'de, Galatasaray Lisesi'nin genç mezunlarından teşekkül eden ve Fecr-i Âtî (Dawn of the Future) olarak bilinen bir başka grup ortaya çıktı. ²⁵ Önde gelen mensupları, şâir Ahmet Hâşim, romancı Yâkup Kadri Karaosmanoğlu ve fıkra yazarı Refik Hâlid'dir.

Henri de Regnier'in temsil ettiği Fransız sembolizminin yakın tâkipçilerinden Ahmed Hâşim (1885-1933), ²⁶ her şeyden önce, eşyâya bir ressam gözüyle bakan bir yazardı. *Göl Saatleri* (Hours by the Lake)'ndeki şiirlerinde, tasvîrî üslûbunun kuvvetinden istifâde

²⁵ Fecr-i Âtî, ilk toplantısını Hilâl Matbaası'nda 20 Mart 1909 günü gerçekleştirmiş, meşhur beyannâmeyle devrin çalkantılı havası yüzünden 11 ay sonra yayımlanabilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Beşir Ayvazoğlu, *Ömrüm Benim Bir Ateşti: Ahmet Hâşim'in Hayâtı-Sanatı-Estetiği-Dramı*, Ötüken Yay., İstanbul 2000, s. 72-74.

²⁶ Hâşim'in de doğum târihi ihtilâfıdır. Ayvazoğlu, M. Kaya Bilgegil'in Millî Eğitim Bakanlığı arşivinde yaptığı çalışmaları da zikrederek 1887 târihini kabul etmektedir: a.g.e., s. 41.

eder. Formdan tamâmen uzaktı; esas gâyesi, manzaraları ilk defa görüyormuş gibi tasvir etmekte. *Piyâle* (The Chalice, 1926) kitabında, poetik şekil ve dil açısından büyük bir uyanış görüldü. Bu, tahsîlini, târihî çalışmalara dâir derin bir muhabbet ve vukuf kazandığı Paris'te yapan Yahyâ Kemal'in tesîriyle meydana gelen bir değişiklikti.²⁷ Kemal'in poetik formu J. De Heredia'dan devşirilmiştir fakat o aynı zamanda Baudelaire, Verlaine ve Mallarmé'ye hayrandır. O'nun dehâsı Türk şiirinin ihtiyaclarını idrâkinde ve gündelik dili şiirde kullanmasında saklıdır. Şiir inşâsının, metrik formda (hece vezninde) bir ifâde gayretinden ziyâde bir his meselesi olduğu fikrini geliştirdi. Bütün Türklerin kendi millî hayatlarının realitelerine dönmeleri ne kadar elzemse batılı modellerin taklitlerinden uzak durmak da o derece önemliydi. Yahyâ Kemal'le, Türk edebiyâtı bütünüyle millî şûûra uyanmıştır; Türk edebiyâtının en güzel şiirleri arasında yer alan "Deniz" (Sea), "Ses" (Voice), "Açık Deniz" (Open Sea), "İtrî" ve "Üsküdar"²⁸ (Scutari), onundur. Aynı zamanda Ömer Hayyam'dan bâzı rubâîleri başarıyla tercüme etmiştir. 1923'ten itibaren Yahyâ Kemal, Türk edebiyâtında şüphesiz en müessir isimdir.

Yabancı tesirler bertaraf, umûmî temâyül, dilin sâdeleşmesi ve saflaşması; Türk folkloru ve ananevî edebiyâtının keşfedilmemiş zenginliklerinden yararlanmak yönünde gösterilen büyük gayrettir.

Şâir Nâzım Hikmet (1903'te doğdu)²⁹ 1922'de Rusya'ya gitti; güçlü bir üslûp ve kendisini içtimâî meselelere adayan, Türkçenin klasik kalıplarına uymayan bir şiirle geri döndü. Ferdî bir üslûp ya-

²⁷ Tanpınar, *Yahyâ Kemal monografisinde, bir bakıma kendisini teyit edercesine şunları söyler*: "Asıl kültürü, ilhâmın kendisi, eşyâ ve hâdiselerle temâsı garptan ve daha ziyâde sembolistlerden geliyordu. Bununla beraber köklünün peşinde olmak istiyordu. Eskiye doğru bu zihni gidiş "*Piyâle*" şiirinde çok güzel görünür. Kaldı ki dilde de biraz Yahyâ Kemal'in tesiriyle, hiç olmazsa konuşulan Türkçeye girmişti." Dergâh Yay., İstanbul 2001, s. 104.

²⁸ Kendi *Gök Kubbemiz*'de yer alan bu şiirin tam ve doğru adı "İstanbul Fethini Gören Üsküdar"dır. [M. S.]

²⁹ Nâzım Hikmet, *Otobiyografi* şiirinde "1902'de doğdum / Doğduğum şehre dönmedim bir daha / Geriye dönmeyi sevmem / Üç yaşında Halep'te paşa torunluğu ettim / On dokuzumda Moskova'da komünist üniversite öğrenciliği" demektedir.

rattı, canlı belâgatı, epik formla mizah ve hicivden, standart klasik ifâdeye kadar yayılıyordu. Başlıca eserleri: 335 *Satır* (335 Lines, 1929), *Gece Gelen Telgraf* (Night Wire, 1932), *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?* (Why did Benerci killed Himself?, 1932) ve *Simavnalı Kadioğlu Bedrettin Destanı* (The Legend Of Simavnalı Kadioğlu Bedrettin, 1936).

Romandaki değişme, 1908'den sonra farklı bir yol tâkip etti. Daha sâde bir Türkçeye doğru istikrarlı bir ilerleme olmakla berâber esas farklılaşma hakîkî Türk temlerine yoğunlaşmada görüldü. İstiklâl Harbi esnâsında çoğu Türk yazarın Anadolu'ya kaçıışı, onların edebî îtiyatlarını değiştirdi. Garplı yapıları taklit etmek yerine bütün malzemeyi kendi öz kültürlerinden çıkarmayı başardılar.

1908'e gelindiğinde, üç iyi romancı göze çarpar: Hâlide Edib, Yâkup Kadri Karaosmanoğlu ve Refik Hâlid. Hâlide Edib'in romanlarının çoğu öne çıkan vasıfları, büyük İngiliz romancılarına bağlanabilir. Bu vasıflar arasında karakter yaratma kabiliyeti, mevzû ve atmosfer zenginliği vardır. Bu hünerler en güzel *Soytarı ve Kızı*'nda³⁰ kendisini gösterir. Hâlide Edib, ilk romanları *Handan* (1912), *Yeni Turan* (1912), *Son Eseri* (Last Work, 1912) ve *Mev'ud Hüküm* (Promised Judgement, 1917)³¹ neşredilmesinin ardından büyük romancı kimliği kazandı. *Dağa Çıkan Kurt* (The Volf Takes to the Mountain) ve *Ateşten Gömlek* (Shirt of Fire)'i yazdığı sıralarda İstiklâl Harbi'nde yer aldı. 1924'te *Kalp Ağrısı* (Heartache)'nı neşretti, onu Anadolu hayatıyla irtibâtının bir netîcesi olan *Zeyno'nun Oğlu* (Zeyno's Son) tâkip etti.

Yâkup Kadri Karaosmanoğlu Fransız edebiyâtına dâir geniş mâlûmâtâ sâhiptir, bununla berâber eseri tâzelik ve orijinalliğini muhâfaza etmiştir. *Erenlerin Bağından* (The Garden of the Chosen),

³⁰ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümündeki Hâlide Edip Müzesi'nde *Shadow Play* (Gölge Oyunu) başlığıyla daktilo edilmiş müsveddeleri bulunan ve ilk önce *The Clown and His Daughter* (Soytarı ve Kızı) adıyla İngilizce ve oryantalist öğelerle dolu olarak neşredilen bu romanı yazar Türkçede *Sinekli Bakkal* başlığıyla yayımlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İnci Enginün, *Halide Edip Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İ. Ü., Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1978, s. 244.

³¹ 1918 olmalıdır. Akyüz, *a.g.e.*, s. 181.

mistik denemelerinin bir derlemesidir. İki romanda, *Kirâlık Konak* (House to Let) ve *Nur Baba*'da modern Türk cemiyetini kaydeder. Diğer romanları, Türk sosyal hayatının müteâkip safhalarının tasvîridir. En bilinenleri *Sodom ve Gomore* (1928), *Ankara* (1934) ve *Sürgün*³² (The Exile, 1937)'dür.³³

Ömer Seyfeddin, Türkçü harekette aktif olarak yer aldı ve saf bir dille *Gizli Mâbed* (The Hidden Temple), *Bomba* ve *İlk Düşen Ak* (The First Grey Hair) gibi kısa hikâyeler yazdı.

Refik Hâlid, 1918'e kadar, en güzel misâli *Memleket Hikâyeleri* (Stories from the Country) olan, mükemmel üslûbuyla dikkate şâyan mensur eserler vermişti. Bilinen diğer eserleri *İstanbul'un İç Yüzü* (İstanbul from Within) ve *Yezid'in Kızı* (Yezid's Daughter)'dır.

Reşad Nûri Güntekin, (1899'da doğdu) neredeyse bir gecede şöhret ve popülarite kazandı. *Çalıkuşu* (The Wren, 1922)'yla başlayan seri romanlarında, açık ve mizâhî üslûpla, her türlü sıradan insanı tasvir etti. Başlıca eserleri, *Yeşil Gece* (Green Night, 1928), *Kızıl-cık Dalları* (Cherry-tree Branches, 1932) ve *Miskinler Tekkesi* (The Monastery of the Lazy, 1946)'dir.

Abdülhak Şinâsi Hisar'ın üç kitabı, *Fahim Bey ve Biz* (We and Fahim Bey), *Çamlıca'daki Eniştemiz* (Our Relative of Fehamlidja) ve *Boğaziçi Mehtapları* (Bosporus Moon)'nda müşâhede kuvveti ve mâziye karşı rikkatli tahassür görülür.

A. H. Ta.; A. R. T.

Kaynaklar

E. D. Ross, *Bulletin of the School of Oriental Studies* (1936):

A. S. Beveridge, *The Babur-name in English* (1922),

E. J. W. Gibb, *History of Ottoman Poetry* 1.1904.³⁴

³² Bu romanın da doğru adı *Bir Sürgün*'dür. [M. S.]

³³ Doğru târîh 1938'dir. Akyüz, *a.g.e.*, s. 182.

³⁴ İstanbul kütüphanelerinde ulaşamadığım bu ansiklopedi maddesini e-posta yoluyla gönderme nezâketi gösteren Millî Kütüphâne çalışanlarına ve çeviri esnâsında çok değerli yardımlarını gördüğüm eşim Sedâ'ya teşekkür ederim. [M. S.]

Eski Pendik

A. Yılmaz Soyzer

-1986-87 kışı-

Bir lise ve denizi seyreden pencereler
Koridorlardan taşan çocuk cıvıltıları
Bir ev ve bir öğretmen ve bir mum ki sapsarı
Sabahı bekler sessiz ve kimsesiz geceler

Gül yüzlü çocukları görürüm sokaklarda
Kokusunu duyarım "evlâd-ı fâtiyhân"ın
Hoş bir sadâsı gelir okunan Fâtiyhâ'nın
Bir düğün sonrasında açılan duvaklarda

Sâhil dalgalara yâr, kumsal yosunlarla dost
O son tiren uzaktan geçer çığlık çığlığa
Huzur Pendik'te erer bir beyaz sonsuzluğa
Bıyıkları karlanmış dede torunlarla dost

Yosun tutmuş kayalar altında dalgaların
Bir balıkçı kayığı uzaklarda durmakta
Balıkçı ki pür dikkat saatini kurmakta
Dönecek o besbelli bir yük balıkla yarın

Fecrin soğukluğunda buz keser ezan sesi
 Mor dumanlar yükselir o mahmur yalılardan
 Sonra gecekondular uyanır bir kenardan
 Ve örter sefâleti bir içli Kur'an sesi

Her uslanmak bilmeyen âşğın melâlinden
 Dalga dalga saçların denize aksi vurur
 Sende bin bir Mecnun'un Leylâ'ya aşkı durur
 Gecelerce bahseder o masallar hâlinden

Tam üç gün üç gecedir kar yağar benliğime
 Benden mi sokaklara taşar o beyaz sihir
 Yalnızlık o yalnızlık bâzen bal bâzen zehir
 Titrerim sanki tir tir, kar yağar benliğime

Her şey başlar ve biter, su akar, zaman geçer
 Gün gün hâtıraların hep sis kaplar üstünü
 Yalnız özlemek kalır dağlar ardında "dün"ü
 Görürüz zaman geçer hem de çok yaman geçer

Hayrat Muska

Kemal Y. Aren

Aziz dostum Orhan S. Yücetürk'ün Hâtırasına

Duâların ilâçlarla berâber kullanıldığı zamanlarda muska ya da hamaylı adı verilen, meşin kılıfla yedi kat üçgen şeklinde sarılmış bir duâ demeti, hemen her çocuğun boynuna asılır, iç çamaşırının içine göğsüne gelecek şekilde salınırdı. Çocuğu kazâlardan koruyacağına inanılırdı.

Bâzen büyükler için özel niyazlara yazılmış muskalar da olurdu.

İşte yazımıza mecâzen konu olan muskalar bunlardır!...

Duâsı Hak katında makbul olduğuna inanılan bir hocaya yazdırılır, yine meşin kılıf içinde niyaz sâhibinin iç çamaşırına iğnele-nirdi.

Bulgaristan göçmeni bir dostum anlattı: Oralarda bu niyaz muskalarının şöyle bir kullanılışı varmış: Niyaz sâhibinin bir muska ile duâsı kabul olunduğunda artık bu muska elden ele dolaşır, başkalarının niyazları için de kullanılmış. İşte bunlara HAYRAT MUSKA denirmiş.

Yine aynı dost, can kardeşim Orhan Seyfi için bu tâbiri kullandı: "Abi, Orhan Hocam bir hayrat muska idi!" dedi.

Bu yakıştırma o kadar hoşuma gitti, öylesine Orhan'a uygun düştü ki, hislerimi ifâde etmekte zorlanıyorum.

İlâhiyat Fakültesi 'Dinler Târihi' hocası idi. Ama bizim, yâni ahabap çocuklarının gönüllü 'İlmihal-Din Dersi' hocaları idi. Çocuk rûhunu ne kadar güzel yakalardı!... Bütün çocuklar istisnâsız bu ders gününü hasretle beklerlerdi. Onlara hikâyeler, fıkralar, masallarla hattâ oyunla dînî bilgileri verirdi.

Bakın size tebessümle okuyacağınız bir geçmiş zaman olayını nakledeyim: Onun dersine devam eden küçüklerden biri -o sıralar ilkokul bir veya ikinci sınıfa gidiyor olmalıydı- evet o yavrulardan biri bir cuma günü, kendiliğinden gittiği cuma namazı dönüşünde şen şâtır, hoplayıp zıplayarak gelir ve "Anne, ben bu gün deve kestim!" haberini verir!... Anne şaşkın, olanı anlamaya çalışır: Meğer, o hafta Orhan Amcaları derste "Cuma namazı için bir câmiye ilk giren 'Deve kurban etmiş kadar' sevap kazanır, demiş. 'Deve Kestim' sevincinin sırrı bu imiş. Çünkü o gün, câmiye ilk o girmiş!...

*

Orhan, evlenen gençlerin dînî nikâhlarını kıyardı: Ama bu vecibe onun riyâsetinde öyle sıradan bir ritüel olmaktan çıkar ve çoğumuzun bilip de zaman içinde unuttuklarımızı hatırlamaya vesîle olurdu. Âyetler, hadisler, zamân-ı saâdetten örneklerle, hattâ bâzen kendi yaşadıklarından nakle müsâit hâtıralarla zenginleşir, böylece yeni evliler yeni girdikleri hayat yolunun güzelliğini bir de onun üslûbundan tanır daha bir mutlu olurlardı.

Rahmetli Şükrü Elçin Bey'in izdivâcî ile ilgili bir hâtırası: (Birkaç defa naklettiği için şîve taklitleri ile aklımda kalmış!) Şükrü Bey, Ankara Üniversitesi Edebiyat Profesörü. Orhan'ların da yakın akrabası. Evliliklerinin akabinde gelin hanım âile yakınlarına yemek dâveti veriyor. Çorbalar, yemekler, hamur işleri, tatlılar geldikçe dâvetliler gelin hanıma "Efendim, ellerinize sağlık, pek de güzel olmuş!..." tarzı gönül alıcı iltifatlarda bulundukça Şükrü Bey'in annesi tipik Rumelili şîvesiyle ve telâşla "Abe nohudunu, fasüyesini Şukrim aldı; etini Şukrim aldı..." der durur. Gelin hanım mahcup, başı önünde ne diyeceğini bilemez. Orhan, o sırada devreye girer: "Gelin kardeş alınmayasın, bizim Rumeli âdetinde öyledir: Pişiren değil, getiren! derler; teyzem onu yaşıyor. Ellerine sağlık hepsi pek güzel olmuş!" sözleriyle ortalığı derleyip toparlamış. Şükrü Bey'le Orhan'ın arası yaşça yakınmış, zannederim. Bunu naklettikten sonra yeni gelin hanıma döner: "Hanım kızım senin de başına buna benzer bir haller gelirse sakın üzülmeysin!" ... Herkes neşelenir, güler!

*

Orhan, gerçekten bir hayrat muska idi: Sıkıntılarımıza ortak olur şetâretli anlarımızda bizim kadar neşelenirdi.

*

Güzel bir baba ve zevc idi. Bunu âile dostluğumuzdan biliyorum.. Rahmetli Muallâ Hanım ile ne kadar güzel anlaşılardı yâ Rabbi!.. Gâliba Ortaklar Öğretmen Okulu'ndan İzmir'e geldikleri ilk zamanlarda, Güzel Yalı'da üç katlı bir evin üst katında kirâcı idiler. Karı-koca ikisi de öğretmen oldukları için ev işlerinde senin-benim ayrımı yapmazlar, o gün, o an kim müsâitse, kimin eli neye uzanıyorsa onu yapıyor. İşte böyle bir gün, Orhan evde, hanımının giderken yıkanmak üzere çamaşır makinesine koyduğu çamaşırlar yıkanmış. Asılma işini Orhan üstlenmiş. Kendisi anlatıyor: "Çamaşırları sepete koydum, mandal önlüğünü boynuma geçirdim, cepler mandal dolu, sepeti koluma aldım, yukarıya tараçaya çıkardım, güzel güzel açıp açıp ipe seriyorum. Ağzımda bâzen bir bâzen iki mandal var. Kısacası kendimi yaptığım işe öylesine kaptırmışım ki etrâfın farkında değilim. Bir ara çevreden bir alkış koptu... Ağzımda mandal, n'oluyor diye bakınıyorum ki bir de ne göreyim, yandaki apartmanın çatısında çalışan dört-beş işçi durup beni seyrediyorlar ve alkışlar bana. Benim hâlimi tasavvur edin!... Ama hiç renk vermedim. İşimi bitirdim, sepetimi aldım içeri girdim. O işçilerin şaşkınlığını hiç unutamam!"

*

Telefonda ve yazışmalarda bana 'Efendizâdem' diye hitâbederdi. Hanım dostlarına 'bacım' derdi. Herkes bacısıydı, ama zannederim "Efendizâdem" hitâbı sâdece bana idi!....

Bâzen beni tatlı tatlı paylardı: "A, Kemal!... bu kadar da olmaz! -O gün âilece pikniğe gitmiştik, çoraplarımı nerde çıkardığımı unutmuşum, Güngör'e soruyorum!- olmaz kardeşim, kendi işini kendin gör, çorabının nerede olduğunu da kadıncağıza sorma artık!"

İyi mi?

Öyle içten, öyle sıcak söylerdi ki kimse incinmeyi aklına getirmezdi.

*

Çocuklarına çok düşküdü: Ali'm der, ciğerlerinden bir ikinci Ali nefesi daha çıkardı sanki. Can, derdi, sanki bir yerlerden aksisedâ yapıyormuş gibi 'can, can' terennümü duyardınız.

Ne diyeyim bilmem ki?..

Bir "HAYRAT MUSKA" idi işte... Dostlarının, ihtiyâcı olan herkesin yanında ve yardımında...

İçim yanıyor Orhan!

Rabbim bu dünyada yaptığın hizmetlerin, iyiliklerin, işlediğin güzelliklerin karşılığını rahmeti ile mükâfatlandırsın inşallah!..

İstanbul, 6 Mayıs 2014

Memleket Hikâyelerinde Benzetmeler

Dr. Necmettin Özmen

İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliği, düşündüğünü ifâde edebilmesidir. Bunu yaparken kullandığı en önemli vâsıta ise dildir. İnsan hayal, his ve fikirlerini muhâtabına en etkili biçimde dille aktarır. Dolayısıyla dünyadaki bütün gelişme ve ilerleme; nesillerin devraldığı kültürel, siyâsal, sosyal vb. bütün mîrâsı dil ile sonrakilere aktarmasıyla olur. Fikrin, hissin dil ile ifâde edilemediği bir halde gelişme ve düşünce hayâtı olamaz. Bundan dolayı ilerlemek isteyen her insanın, mîletin; diline sâhip çıkması, onu koruması, işlemesi ve geliştirmesi mecbûridir.

Dilin bu önemi bilinmesine rağmen yakın geçmişte Türkçeye yapılanlar aklın îzah edemeyeceği türdendir ve maalesef Türkçenin uğradığı hasar uzun zamandır tâmir edilmesi zor bir durumdadır. Bugün ortalama eğitilmiş halkın yanında; televizyonda arziendâ eden kelli felli sunucu, haberci, sanatçı, bilim adamına kadar hemen hemen herkesin kullandığı Türkçe; düşünceyi ifâdeden mahrum, îtinâsız, âhenksizdir. Bu, çok genel anlamda insanımız arasındaki iletişimi bile zorlaştırmaktadır. Türkçenin içinde bulunduğu vaziyet, dilini seven, korumak, yaşatmak isteyen herkes için üzücüdür.¹

Sosyal bir varlık olan insan dilini sâdece günlük iletişimde,

---

¹ Biz bu yazıda esas olarak bundan bahsetmeyeceğiz. Dile getireceğimiz konu ile yakından alâkalı olduğu için bu meseleye kısaca temas ettik. Türkçeye yapılanları merak edenler Nihad Sâmî Banarlı, Fâruk Kadri Timurtaş, Necmettin Halil Onan, Geoffrey Lewis, Yavuz Bülent Bâkiler, Oktay Sinanoğlu, Hayâtî Develi, Feyzâ Hepçilingirler, Hakkı Devrim, Ömer Âsım Aksoy vd.nin eserlerine mürâcaat edebilir.

temel ihtiyaçlarını gidermede kullanmaz. Dilin verdiği sonsuz imkânla rûhunu tesellî edecek, eğlendirecek sanat da yapar. Dil ile yapılan bu sanata edebiyat denir. Edebiyat, insan hayâtını zenginleştirir, canlandırır, çeşitlendirir, anlamlı-zevklî-yaşanır hâle getirir. İnsan, edebiyat vâsıtasıyla ayrıca tecrübesini de aktarır. Sanatkâr, edebiyat yaparken kelimelerin ilk, temel anlamları ile iktifâ etmez, onların anlam çeşitliliğinden yararlanır, kelimelere yeni anlamlar yükler. Yâni sanatçı, standart dilden sapar, dilin ufuklarında dolaşır imkânlarını genişletir. Kelimelere yan anlamlar, mecaz anlamlar kazandırır, alışılmamış bağdaştırmalar kurar, söz sanatlarına mürâcaat eder, anlam aktarmaları yapar. Çünkü normal insana göre zihnin dünyâsı daha zengin ve çeşitli olan sanatkâr yeni ifâde imkânları arar. Sanatkârın başvurduğu anlamı zenginleştirme yollarından birisi de benzetmedir (teşbih). Sanatkâr benzetmeyi, sözlerine etkiyleyicilik-güzellik katmak ve ifâde etmek istediklerine sarâhat kazandırmak için kullanır. Benzetme sanatı, edebiyâtın her türünde sıklıkla kullanılır. Bu benzetmeler orijinal olduğunda metnin anlamına bir çeşni katar. Sanatkârın benzetmeye ihtiyaç duymasının sebebi “bir şeyin” (benzeyen) bir vasfını, okuyucunun zihninde canlandırmak isteme arzusudur. O şeyin (benzeyen) dikkat çekeceği vasfı; onun rengi, ağırlığı, uzunluğu; cesâreti, sevecenliği, ürkekliği, korkaklığı, iriliği, acâyipliği, sorumsuzluğu, inatçılığı, çekiciliği vb. olabilir. Sanatçı bu vasıflardan herhangi biriyle öne çıkmış, hemen akla gelen nesneyi-hayâli (kendisine benzetilen) benzeyenin o vasfını anlatmak için kullanır. Sanatkâr dilde hazır bulunan ve günlük dilin malzemesi hâline gelmiş benzetmeleri kullanmayı tercih etmez. Daha ziyâde yeni benzetmeler bulmaya çalışır. Benzetmenin ne olduğunu, günlük dile mâl olmuş, basit bir örnek “aslan gibi cesur asker” örneğiyle kısaca şöyle ifâde edebiliriz. Çok cesur bir asker vardır. Barış veya savaş zamânında diğer askerlerin yapmadığı-yapmak istemediği-yapamayacağı bâzı şeyleri yapmaya tâlip olur. Her zaman çok cesur davranır. Sanatkâr, o askerin “cesâretini” (benzetme yönü) ifâde edecektir. Hazır dilin “cesâret” deyince ilk akla

gelen unsuru aslandır. Sanatkâr bahsettiği askerin cesâretini ifâde etmek için: “aslan gibi cesur asker” der. Böylece zihnindekini daha etkili biçimde söylemiş olur. Sanatkârın zihninde bâzen öyle hisler, hayaller, fikirler olur ki onları ifâde etmek dilin hazır malzemesi ile mümkün değildir yâhut sanatkâr dildeki hazır malzemeyi kullanmak istemez. Bu durumda sanatkâr o hali, şeyi anlatmak için orijinal buluşlar, benzetmelere ihtiyaç duyar. Bu sebeple iyi bir sanatkâr, dilin hazır malzemesini ihâta etmek için çok okumalıdır. Bunun yanında sanatkârın iyi bir gözlemci olması; hayâtı, insanı, eşyâyı ve onların birbiriyle ilişkisini de çok iyi gözlemesi gerekir. O, düşüncesini, hayâlini iyi açıklayan-anlatan etkileyici benzetmeleri ancak böylece yapabilir. Gördüğünü, hissettiğini etkili, akılda kalıcı, zihinlerde canlandırır mâhiyette; doğru-güzel bir Türkçe ile anlatma kabiliyetine sâhip yazarlarımızdan biri şüphesiz Refik Hâlid Karay’dır. O, zihnindekileri Türkçenin imkânları dâhilinde, söz sanatları ve benzetmelerle çok rahat anlatır. Yitirilen Türkçenin numûnelerini görmek, dilin nasıl zenginleştirildiğini farketmek ve bir yazarın gözlem gücüne şahit olmak için onun eserlerini okumak kâfidir.² O, roman, hâtıra ve hikâyelerinde kullandığı Türkçe ile bugün özlediğimiz, arzu ettiğimiz dilin güzel örneklerini sergiler. Refik Hâlid’in billur Türkçesinde seyahat edenler, lezzetli bir yemek yiyormuşçasına keyif alır; hayâtının en heyecanlı masalını dinliyormuş gibi merakla, sonra ne olacak diye bekler.

Refik Hâlid’in en meşhur eserlerinden biri *Memleket Hikâyeleri*’dir. Eser, memleketin değişik şehirlerinden insan manzaraları

² Yazarın yeni yayımlanan *Hep İstanbul ve Kırk Yıl Evvel Kırk Yıl Sonra Anadolu*’da adlı eserleri için Selim İleri şunları söyler: “Birçok çıkmazla boğuştuğumuz bugünümüzde, hiç değilse, Refik Hâlid gerçekten de hak ettiği yazınsal değere usul usul kavuşuyor. Onun bütün eserlerini yayımlayan İnkılap Kitabevi önce bu eserleri özgün diline kavuşturdu. Daha doğrusu nihâyet kavuşturdu demeliyim. Çünkü Türkçenin bu büyük ustası dili, sözcükleri sadeleştirilmiş, sözüm ona arılaştırılmış olarak yine İnkılap’ta yayımlanıyordu.” *“Radikal Kitap*, yıl 12, sayı 669, 10 Ocak 2014, s.5; Ömer Erdem, aynı eserlere dâir şu ifâdelere yer verir: “Sürgün, muhâlif, öncü, dilci, gurme, üslupçu, seyyah, gazeteci vs. vs. Pek çok sıfatı bir jest gibi değil tam da varlığının nişânesi olarak taşıyabilen kaç yazar kalmıştır geriye.” *Radikal Kitap*, yıl 12, sayı 670, 17 Ocak 2014, s.7

sunar. Refik Hâlid'in bilindik Türkçesi diğer eserlerinde olduğu gibi, bu eserde de keyifle kendini okutur. Biz bu yazıda Refik Hâlid'in güzel Türkçesine serpiştirilmiş benzetmelerini, nesillerimize örnek olması ve kaybedilen Türkçeyi tekrar bulmak isteyenlere küçük bir kıvılcım yakması niyetiyle dikkatlere sunuyoruz. Bu benzetmeleri verirken şöyle bir yol tâkip edeceğiz. İlk olarak *Memleket Hikâyeleri*'ndeki hikâyenin ismini büyük harflerle ardından Refik Halid'in "benzeyenlerini" koyu olarak ve küçük harflerle yazacağız. Ardından "kendisine benzetilen"leri ve varsa "benzetme yönü"nü italik (yatık) olarak göstereceğiz. Her bir hikâyeden "benzeyen" ve "kendisine benzetilen"in anlaşılmasını sağlayacak uzunlukta ifâdeler, cümleler alacağız. Verdiğimiz her örneğin *Memleket Hikâyeleri*'ndeki sayfa numarasını³ ifâdelerin, cümlelerin sonunda parantez içinde vereceğiz.

YATIK EMİNE / Zayıflık: Mülâzım daha yeni mektepten çıkmış, pembe, sarışın, *tüy gibi ince*, güzel endamlı bir delikanlıydı. (s.7) **Umduğunu bulamayan kimse:** *Bütün ömürlerini netîce vermeyen dâvâlar arkasında büyük ümitlerle koşan didişe, geçirip nihâyet umduklarını bulamadan meyus yıkılıp ölen adamlar gibi buraya nihâyet tırmananlar da hiç şüphesiz arayıp beklediklerini bulamamaktan ileri gelme bir kederle düşüp kalmışlardı.* (s.8) **Göz, bakış, sıcaklık:** İnsan gözünden ziyâde bunlar *kafese konmuş vahşi yırtıcı hayvanların içleri hurs, haşinlik ve ürkeklikle dolu heybetli, fakat zebun gözlerine benziyordu... hursunu bir türlü yenemeyen bir türlü cinsiyeti teskin edilemeyen bir kısrak bakışıyla erkekleri süzerken insanın damarlarına bir ılık duygu yayardı... onun endamsız zayıf vücûdunda ısınmış bir tuğla gibi çok âdî fakat işleyici*, devamlı bir sıcaklık da vardı. (s.14) **Evden dışarı atılma:** Biraz sonra Emine'nin *bir bohça gibi dışarı fırlatıldığı* görüldü. (s.16) **Zorlanarak kalkma:** *Kamçı zoruyla kalkan bir lâgar at gibi burnundan korkunç sesler çıkarıp soluyarak kendini toplayabilmişti.* (s.16) **Bir odanın kararması:** Bu çukur odaya karanlık, *bâzen bir geminin ambarla-*

³Sayfa numaraları verdiğimiz baskı: *Memleket Hikâyeleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2009, 199 s.

rına su nasıl dolarsa, öyle her taraftan taşkın bir halde giriyor; koyulaşıp ağırlaşıyordu. (s.22) Bir fırsatı hemen değerlendirme: Emine bu fırsatın üzerine bir kedi gibi atılarak "Gir içeri, kendini soğuklatırsın." dedi. (s.28) Telaş etme: Sanki soğuk birden, yıldırım süratiyle Server'in üzerine düşecek ve onu yakacakmış gibi telaş ederek hemen koştu. (s.28) Çekinerek yürüme: Bün kaçakçılığıyla hastahâne mutfağından hissesine düşen kârı hep ona sarf ediyor, şurada burada ne bulursa hemen çıkın yapıp gece, bir yavrulu köpek gibi duvarlara sürtüne sürtüne, zâhiren miskin ve korkak fakat için için acılı ve hücûma hazır, hep ona taşıyordu. (s.28) Nefes buharı: "Nefeslerinin buharı kömürlerin kızıl ışığı üzerinden geçerken pembemsi bir renk alarak bir çiçek gibi açılıyor..." (s.36)

ŞEFTÂLİ BAHÇELERİ / Eğlenceye düşkün kasaba: Burası Anadolu'nun Sâdâbâd'ı idi. (s.39) Her gün bir düğün evi neşesiyle çalkalanan bu şehirde Yeni Tahrirat Müdürü sıkıntıdan boğuluyordu. (s.42) Gazel: İçki düşkünü mutasarrıflar, müdürler içinde çoğu şâirdi; Nedîmâne gazeller yaparlar; arzudan, tasavvuftan bahisler ederler; Mevlevîlikten, Melâmîlikten dem vururlardı. (s.39) Yonca: İlle şeftâli bahçelerinin arasına girip de tozdan, güneşten kurtuldukları zaman *yosun gibi koyu yeşil, yarı ıslak yoncalar ve su sesi büsbütün keyfine gitti. (s.44) Davul sesi: "...Boğaziçi'nin durgun gecelerinde suları döven bir uskur sesi gibi davulun gümbürtüsü vakit vakit duyuluyordu." (s.45) Uyku: Her gecekine benzemeyen bu kurşun gibi ağır uyku, dimağın değil, mîdenin, vücûdun yorgunluğunu dinlendiren bu aba uyku ne hoştu. (s.45)*

KOCA ÖKÜZ / Boş oturmak, rahat yaşamak: Çiçek Emine, Hacı'nın dizleri yanında *kötürüm olmuş bir kart kedi gibi esneye uyuya tembel tembel vakit geçirir, başında altın dizili, inci işlemeli fesi, ayağında servi, karanfil resimle çorapları, sırtında bir yolu sarı, bir yolu pembe kumaş fıstanı gelin gibi yaşardı. (s.52) Ova, gölge: Güneş vurmuş bir bakır tepsi gibi sıcaklığın altında coşkun, keskin bir aydınlıkla parlıyor, yorgun gözler önünde gökten is gibi, yanmış kâğıt parçaları gibi birtakım gölgeler dökülüyordu...(s.54) Öküzün kuyruğu: "...Oy-*

lukları arasında dolaşan gölge arayan yaldız kanatlı ufak inatçı sineklerin üzerinden ara sıra *kuyruğuyla incitmek istemeyen bir yelpâze geçiriyordu.*" (s.58)

VEHBI EFENDİ'NİN ŞÜPHESİ / *İnsanın şaşkınlığı:* Vehbi Efendi *doluya tutulmuş bir adam gibi rahat nefes alamayarak ne yapacağı-bilemeyerek, kurtulmaya çâre bulamayarak, ortada şaşkın, ürkek bekliyordu.* (s.61) **Beklemek:** Beyaz bir şekil, *horozunu bekleyen bir tavuk gibi, ortada hazır duruyor; hiç kımıldanmıyor, bir şey söylemiyor, uçurumdan düşecek bir adam gibi elleriyle gözlerini kapamış soluksuz bekliyordu.* (s.61) **Aşırı sıcak:** Ta sabahleyin başlayan yüklü, dumanlı bir sıcak, kasabanın kızgın kayalar arasındaki bu çukur mahallesini *ateşi çekilmiş bir fırın içi gibi kapalı bir hava ile doldurmuş, boğmuştu.* (s.64)

SARI BAL / **Sıcak:** Dışarıdan yeni girince keskin ve ekşi bir yaşlık, gözleri sulandıran bir sirkeleşmiş hava insanı tıkıyor, değişmeye değişmeye çürümüş zannolunan zevksiz sıcak, *fenâ bir yağ gibi çehreye yapışıyordu.* (s.70) **Yanma (Yanış):** Ocaktaki kuru çam kütükleri şimdi alev alev, *bir deniz gibi luşıldayarak yandığından duvara asılı haşhaş yağı lambası sarara sarara ufalıyor, aydınlığın bolluğuyla örtülüyordu.* (s.72) **Göz:** Çatık kaşları altında *şurup gibi tatlı, râyihalı zannolunan, insana öpmek, koklamak, içmek iştahı veren iri, mâvi gözleri vardı...*Bunlar *bir kaynak gibi dâima parlak ve nemli duruyordu.* (s.72) **Diş:** "Zâten gözleriyle kaşı, bir de minimini, sivri bir sıra mermer beyazlığındaki dişin dizildiği iri ve kırmızı ağzı güzeldi..." (s.72) **Hava:** "...kasabanın en seçme türküsü şimdi bu ahırın tozlu bir eşyâ gibi oynatıldıkça insanın nefesini tıkayan kirli havasını sarsıyordu." (s.73) **Zil:** Yalnız boğuk, kaba sesli ziller bu tembel saz ve tembel oyun içinde *bir elektrik akıntısına tutulmuş gibi mütemâdiyen çırpınır, cınlardı.* (s.73) **İnsanın verdiği zarar:** Sarı Bal kasabanın felâketiydi. Sık sık taşıp köprüleri götüren Deliçay, damları çökerten karayel, bağları soyan dolu kadar zararlıydı. (s.74) **Kapı açılırken çıkan ses:** Kapı her açılışında *üzerine basılmış bir köpek yavrusu gibi yürekten, tiz, ıstıraplı bir figan koparıyor, bu ses çalgının da oyunun da yük-*

seğine çıkıyordu. (s.75)

ŞAKA / Sular: "Sular bu akşam *serpintisiz, akıntısız, bir pelte gibi tek parça...*" (s.82) **Parlamak:** Bir zincire takılı minimini bir gümüş put vardı ki güneşin son kızılıtlarıyla *mercan gibi kıpkırmızı parlıyordu.* (s.84) **Akşam vakti:** "Güneşi çekilen ufuk şimdi *lambası kısık bir abajur gibi belirsiz.*" (s.84) **Beklemek:** Oraya, kayığın bordasına dayanıp *patlayacak bir topu bekler gibi dik açılıp kapanan ziyâ halkalarının oynadığı noktaya bakıyorlardı.* (s.88) **Koşmak:** *Avdet ümidinin kesildiğini anlayarak kâbusların, hayâletlerin kovaladığı birer ürkek at gibi bastıkları yeri görmeyerek kalplerinde ezâ, gözlerinde korku karakola doğru koştular.* (s.8)

KÜS ÖMER / Vücut: *Kâfur gibi dökme beyaz.* (s.91) **Uğultu:** Birbiri arkasına dizili kağı katarları zahîre taşıyor ve tekerleklerin hırpalayıcı gıcırıltıları hep birleşerek sokaklarda, *bir kovan ağzı gibi, korkunç, ara vermez bir uğultu dolaşıyordu.* (s.92) **Sıcaklık (Mecâzî):** *Tuz rûhu gibi haşlayıcı bir sıcaklık.* (s.93) **Yatmak:** Bir başına kırlarda dolaştığını, bağlarda *çakal gibi yatıp kalktığını adam yüzü görmediğini* bilenler hikâye ederdi. (s.94) **Kalp atışı:** Göğsünü *yumruklar gibi döven* yüreğine tâze kınalı ellerini bastırıyordu. (s.95) **Kavgaya (dövüşe) başlamak:** Hasmını görür görmez bütün tüyleri dimdik olarak bir silkiniyor, *soluk aldırmadan atmaca gibi* atılıyordu. (s.92) **Su, suyun vücuttan kayışı:** *Buz gibi* sabah suyunun yağlı tüylerden parıl parıl kayıp aktığını, bâzen de bir kanat darbesiyle çatlayıp *gelin başından kişniş saçılır gibi dağıldığını* seyreder. (s.96) **Kazın, rakibi üzerine giderken boynunun aldığı hal:** Upuzun boynunu *bir yılan gibi yerde sürüyerek* koştu. (s.98) **Gaga:** "Kenarları birer ince testereye benzeyen dişli gagalarıyla..." (s.98) **Kazın yorgun düşüp oturması:** Bir ara yere *deve gibi göçtü* oturdu. (s.100) **Yürümek:** Dişilerini peşine takmış şadırvana doğru *bir zafer alayında gibi* gidiyordu. (s.101) **Fırlatmak:** *Yayından kurtulan bir ok gibi* fırlayarak gitti. (s.101)

YATIR / Sobanın yanması: "Onlar iri sac sobaların nar gibi kızardığı kahvelerde toplaşarak..." (s.111)

KOMŞU NÂMUSU / Oda içindeki zayıf ışıklar: Yalnız pervaz

aralarından uzanan tozlu ziyâ çizgileri şurada bir kâğıt makası, ötede bir kutu raptiye, köşede bir bardak bulup parlatıyor ve yarı karanlık içinde bu ufak tefek, hazin ışıklar çoğu *kandilleri sönmüş bir minâre şerefesi gibi kasvetli, eksik gözüküyordu.* (s.120)

YILDA BİR / *Leylek sesleri:* "...bu koca kuşların şamatası değirmen ve su gürültüsünü susturarak bir hamam aksiyle taşlara çarpıyor, *kulakları sabunlanmış bir adamın duyduğu uzak, fakat korkulu bir uğultu üzerinden yuvarlanan bir bakır tas gibi uzaklara koşuyordu.*" (s.131) *Yaprakların ışıması:* Güneş sırtın arkasındaki boşluğa gömülünce sular kararır; yalnız yüksek kavakların dumanlı tepelerinde yapraklar *birer renkli fener gibi bir müddet aydınlık kalırdı.* (s.131) *Vücut üzerindeki su damlaları:* Köylü kızların biraz yağlı ciltleri üzerinden su damlaları *birer kırağı gibi toparlak, parlak yuvarlanır...*" (s.133) *Işığın gözdeki aksi:* "Ateş gecesi köylüler toplanırlar, defne yığınlarının râyihali alevleri üzerinden atlarlardı; genç kızların zâten parlayan mâvi gözlerinde tatlı ateşin tatlı akisleri *durgun denizlere vurmuş kandiller gibi ta derinlerde oynar...*" (s.133) *Bir kız başının çit arkasından görünüşü:* Elif böğürtlen toplayarak gidiyor, süslü başı çitin üzerinde *iri bir kelebek gibi havanın buharı ve mâviliği arasında görünmez oluyordu.* (s.137)

HAKKI SÜKÛT / *Keşişdağı'nın görünüşü:* Keşişdağı'nın vakarlı şekli bir *havagazı deposu gibi sanki geriliyor, şişiyor; patlayacak bir barut mahzeni, bir taşocağı gibi koparacağı gürültülerden evvelki o korkunun sükûtuyla tehditkâr bekliyordu.* (s.139-140) *Yanak:* Yine pek yakında, nârin endâmıyla, elâ gözleriyle dolaşarak karanlıklarda ona *ateş gibi yanan yanaklarını* uzatacak mıydı? (s.144) *Hasta gözler:* İhtiyar ninesi avucunda tuttuğu elin soğuduğunu hissedince hastanın, *suya gömülü yuvarlak vapur camları gibi kirlî bir şeffaflıkla dumanlanan gözlerinin dikilip kaldığını gördü.* (s.145) *İşçi kızların fabrikaya girişi:* İpekçi kızlar birer ikişer, kömür tozlarıyla kirlenmiş karlara basarak fabrikaya giriyorlar, *kümeslerine dönen bir ördek sürüsü gibi kalçalarını sallayarak işlerine dağılıyorlardı.* (s.145)

KUVVETE KARŞI / *İşgalci askerlerin rahat davranışı:* Gemi-

ciler perde aralarında, hattâ bâzen biraz evvel çıkıyorlar, birbiri ardına birçok ispirto yuttuktan sonra *cambazhâne sahnesine giren bir palyaço kâfilesi gürültüsüyle* kanepelerine düşüyorlardı. (s.154) **İşgalciler karşısında bir şey yapamama:** Biz, diyordu, şimdi *burada ağıla çekilmiş bir koyun sürüsü* gibiyiz. (s.154) **Memnûniyetle karışık esef:** Oyun bitip çıkarken *gözlerinde intihar ederken kurtarılan adamlarınki gibi memnûniyetle karışık bir esef* kalmıştı. (s.155) **Kadın şapkaları-nın görünüşü:** Aydınlığın altında geniş bir sigara dalgası açılıyor, içinde kocaman kadın şapkaları *deniz otları gibi sağa sola ağır ağır sallanıyordu*. (s.155) **Kindar bakmak:** Tokatlıyan'ın camına dayandı, kendisini öldüren haksız, sefil kuvvete karşı, *bir Rus anarşisti* kiniyle baktı. (s.158)

CER HOCASI / Gözlerin aşırı yorulması: On beş gün evvel Bristol Otel'i'nde temiz bir gece geçiren Âsım, başının altına heybesini alarak uzandı, *ateş gibi yanan* gözlerini dinlendirmek için göz kapaklarını indirdi. (s.165) **Yatmak:** "...yere bir çul attilar ve ona "İşte yat" dediler. *Yaralı ve ıslak bir kedi gibi kıvrıldı...*" (s.168) **Dudakların kuruması:** *İki sarı böcek kanadı gibi* kuruyan dudaklarına ellerini sürdü, her şeye, bütün bildiklerine hasret ederek ağladı. (s.168)

GARİP BİR HEDİYE / Elindeki bir şeyi hızlıca atmak: "Fakat insan bir tıraş fırçasından medet ummak, bir define beklemek için ne kadar aptal olmalıydı...Kıllarından yakalayıp pencereden uzattı; aşağıda kale duvarlarına yakın bir iri yalak taşı vardı; orasını nişanladı, *parmağını sokmuş bir akrebi silker gibi* hızla attı..." (s.178)

BİR TAARRUZ / Rutûbet çekmek: "Bir haftadan beri sürüp giden bu kapanık ve yaş hava altında ahşap evler *sünger gibi* rutûbeti çekmişler şişip doymuşlardı..."(s.180) **Bakımsız yalılar, kara küçük evler:** "Harap yalılar, *şişmiş ve çürümüş cesetler gibi suların keyfine tâbi*. Aşağıda sâhile vura vura, cansız ve çürük, kımıldanır gibi görünürken yukarıda tepedeki kara ve ufak evler, *kargalar gibi simsiyah*, sanki bu naaşların üzerine inecek zamanı gözlüyorlar..." (s.180) **Bir köyün görünüşü:** Gökte rüzgârın dolaştırdığı, aşağıda denizin çalkaladığı ve yükseklerde tepelerin indirdiği bu su bolluğu,

bu rutûbet içinde köy, *gecenin ıslak abasını başına çekerek şu yalçın kaya dibinde bir serseri gibi çömelip kayıtsız uykuya varmıştı.* (s.180) **Bir şeyin üzerinde heyecanla el dolaştırmak:** “Eli bir müddet, kâğıtların üzerinde örümcek gibi korkunç, kararsız, şaşkın ve düşünceli dolaştı, dolaştı...” (s.182) **Hızla koşmak:** “...fazla düşünmeden merâkın ve memnûniyetin verdiği bir cesâret ve şevkle kaçanın arkasına düştü; yuvarlanır gibi süratle bayırı indi. (s.182)

AYŞE’NİN TÂLİHİ / Uyumak: Ali Bey’le köpeğini oraya sakladı, üzerlerine gübre çekti ve gece vücûdunun yorgunluğu sâyesinde *fikri uyuşmuş ölü gibi uyudu.* (s.190)

Yukarıda da ifâde ettiğimiz gibi dil ile sanat yapan herkes iyi bir gözlem yeteneğine sâhip olmalı aynı zamanda bunları etkili bir dille ifâde etmeli. Umarız, Türk edebiyâtında önemli bir yeri olan, dili doğru-güzel kullanan Refik Hâlid’in gözlem gücü, ifâde kâbiliyetini yansıtan bu örnekler “yazma”ya hevesli herkes tarafından nazar-ı dikkate alınır. Edebî eser’in mal’a dönüştüğü günümüzde âlâ-yı vâlâ ile tanıtımları yapılan, günlerce gözümüze sokulup edebiyat gündemini meşgul eden, işitmek istemesek bile bir biçimde bize duyurulan bâzı yazarların eserlerini okuyunca yaşadığımız hayal kırıklığının telâfisi ancak Refik Hâlid, Yahyâ Kemal, Peyâmi Safâ, Sâmiha Ayverdi gibi sanatkârların eserlerini okumak ve örnek almakla mümkün olacaktır. Yine umarız en azından topluma öncülük edenlerin hâlis, has, merâmı ifâdeye muktedir Türkçe edinmesi için harekete geçilir, aylarca ülke gündemini bu konu meşgul eder. Doğru ve güzel Türkçe insanların önemli meselelerinden biri hâline gelir.

Üsküp - Kosova

Fırat Kızıltuğ

15 Nisan 2014 akşamı, THY uçağı ile Üsküp hava alanına indim. Bu benim Üsküp'e üçüncü gelişimdi. 2004 ve 2005 yıllarında Ohri'de yaptığımız çalışmalar için de gelmiştim. Hattâ 28 Ocak 2005'te Çiftehamamlar'da bir konser düzenlemiş, Yahyâ Kemal Beyatlı'nın beğendiği ve bestelenen eserlerini seslendirmiştım.

Hava alanı yeniden yapılmış ve çok mükemmel olmuştu. Bizim hava limanlarımızın minyatürü ama modern ve rahat.

Üsküp Yûnus Emre Enstitüsü'nün başkan yardımcısı Fuat Korkmaz, ve Yâkup beyler hemen beni otele götürdüler. Bütün Türk ellerinde olduğu gibi, yemeğe çıktık. Ben istirahate çekildim.

16 Nisan sabâhı, Aziz Kiril Üniversitesi Türkoloji bölümüne gittik. Türkoloji hocaları ve öğrencileriyle sohbet ettik.

Sonra ud eşliğinde "*Çepçevre bahar içinde bir yer gördük*" mısırâyla başlayan Yahyâ Kemal'in şiirine muhayyer makâmında, Münir Nurettin Selçuk tarafından yapılan besteyi ud eşliğinde çalıp okuduk. Arkasından yine Yahyâ Kemal'in "*Vedâ Gazeli*"nden Süleyman Erguner'in bestelediği uşşak makâmındaki "*Ömrüm şu biten neşvesi tam olsun erenler*" mısırâyla başlayan eseri seslendirdik.

Konserimiz, Rumeli türkûleri ile devam etti. Yemeğe çıktıktan sonra, ağaç oyma atölyesini ziyâret ettik. Urfa'lı bir usta, öğrencilerine ağaç oymacılığı meşkediordu. Makedonyalı bir kız öğrencinin üzerinde çalıştığı çerçeve çok güzel çiçek desenleri ile oyularak tezyin ediliyordu. Hattâ yeni yapılan bir câmi kapısını da gördük. Ağaç kapının üst tarafına nefis bir hat istifi işlenmişti.

Yahyâ Kemal'in evinin bulunduğu yer

Aynı gün Ensar Derneği'nde de bir sohbet ve konser düzenledik. Dinleyici gençlerin çoğu, Türkçe öğrenen üniversite öğrencileri idi. Bu öğrenciler, Türk mûsikîsi diye, insafsız piyasa ürünlerini ve kibar gazino havasındaki televizyon yayınlarını dinlemeye alışmışlardı. Zevksizliğin zevk sayıldığı bu yayınlardan kamaşan kulaklara bizim çalışmalarımız, konuşmalarımız çok değişik geliyordu. Çünkü biz, şarkıları oynamıyor, ciddiyetle icrâ ediyorduk. En ziyâde vurguladığımız husus da "Türk Mûsikîsinin Türkçe'nin ikizi olduğu gerçeği idi." Böyle bir tâbiri ve tutumu ilk defa görüyorlardı.

17 Nisan günü, sanki yıllardan beri tanışıyor muyuz gibi dost olduğumuz Ertuğrul Karakuş Üsküp'ü bana gezdirdi. Âdetâ yerlerdeki kaldırım taşlarının, yıkılmış duvar bakiyelerinin târihini bilen bu dostumuz, bir Yahyâ Kemal Beyatlı uzmanıydı.

Büyük şâirimiz Yahyâ Kemal Beyatlı'nın doğup büyüdüğü, mektebe başladığı, annesini kaybettiği evinin arsasına gittik.. Şimdilerde otomobillerin park yeri hâline getirilmiş.

Pagan kültürü ve cizvî sultanı ile tevhit hissiyâtından yoksun, Hristiyanlığa ve İsâ'ya bile lâıyk olamayan Avrupa, bizim büyüğümüze mi îtibar edecekti? O Üsküp ki, bir köy bile değilken, Yıldırım Bâyezid Han tarafından kurulmuş, âbâd edilmiş, Rumeli'nin eyâlet

başkenti konumuna yükseltilmişti.

Ertuğrul Karakuş beni bu noktadan alarak Yahyâ Kemal'in mektebe giderken tâkip ettiği yolu, yokuşları, gördüğü câmi, türbe, mezarlık mekânlarını izah ederek ve fotoğraflar çekerek gezdirdi.

II. Bâyezid'in Üsküp'te vefat eden kızı Beyhan Sultan'ın Türbesi'ni ve Yahyâ Kemal'in devam ettiği Rifâî tekkesinin iç kısmını gezdik..

Beyhan Sultan Türbesi

Yahya Kemal'in annesi Nakiye Hanım'ın mezar yeri tespit edilmiş ve hazırlanan bir mezar taşı, o mekâna dikilmişti 17 Nisan günü akşama doğru, Makedonya ve Kosova sınır kapılarını geçerek Prizren'e doğru yol aldık. Bizi Prizren Yûnus Emre Enstitüsü Başkan Yardımcısı Gazmend Kryeziu, enstitünün kapısında karşıladı. İlk iş beni otele yerleştirip yemeğe çıkarmak oldu. Çaylarımızı içtikten sonra Fuat Korkmaz, Can Güray, adını not edemediğim arabayı kullanan dostlarımızı Üsküp'e uğurladık.

Otelim Prizren'i ikiye ayıran Akdere'nin (Bristiça) yanındaydı. Hava yağmurlu olduğu için Akdere coşkun ve bozbulanık akıyordu. Bana Bayburt'taki Çoruh'u hatırlattığı için çok memnundum. Prizren'e ulaştığım günün sabâhı Üsküp'te idim ve Vardar'ın yanındaydım. Şar Dağları'ndan doğan bu iki ırmak, o toprakların hayat damarıdır. Tabî Akdere üstündeki Osmanlı köprüleri, Sûzî Çelebi Câmii ve Köprüsü, Murat Paşa Hamamı, Sinan Paşa Câmii, kale ve

şehir hiç yabancı gelmeyen, Ege bölgemizdeki şehir ve kasabaların benzeri idi. Burada en dikkati çeken şey, herhangi bir kimse, çocuk bile, Türkçe, Arnavutça, Sırpça, Makedonca veya Bulgarca konuşabiliyorlar. Almanca, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca bilenler de çok.

Yûnus Emre Enstitüsü Prizren şubesinde, ebrû meşkeden öğrencilerle konuştuk. Türkçe konuştuğumuz için, Rumeli şîvesinin tatlı âhengine dahi yorsunuz. Karşınızdakinin, Türk mü, Arnavut mu, Boşnak mı, müslüman Sırp mı olduğunu ayırt edemiyorsunuz. İsimlerin öğrenilmesi sırasında gerçek ortaya çıkıyor. İslâm dîni ortak din, Türkçe de ortak dil olmuş. Yemek içmek, düğün-dernek, şarkı-türkü hep Türkçe. Kosova'nın Babaeski veya Kırklareli'nden farkı yok.

Yahyâ Kemal'in devam ettiği
Rifâî Tekkesi

18 Nisan 2014 günü ilk işimiz, Halvetî tekkesine gitmek oldu. Orada çok güzel ilâhîler dinledik. Rumeli'de tenor sesli insanlar çok fazla. Makamlarımızı çok doğru kullanıyor ve tanıyorlar. Perdeleri de çok iyi basıyorlar. Türk mûsikîsi buralarda, fitrî olarak genlere işlemiş. Ezan makamları ve salâlar da çok doğru icrâ ediliyor.

Zâten mûsikîmizin yüzde altmış Rumeli Türküleri'nden meydana gelir. Bu türküler, hem destânî özellikler taşır, hem de târihî kayıt sayılabilecek parçalardır.

Meselâ "*Estergon kalesi su başı durak*" mısırâyla başlayan türkü 331 seneliktir. Yine "*Kim görmüştür güzellerin vefâsın*" mısırâyla başlayan türkü ise, Birinci Viyana Kuşatması'ndan kalmıştır. Bu eserler,

makam, usûl, nazariyat açısından şaşırtıcı mükemmelliktir. Ancak mûsikîyi çok iyi bilen dâhîler yapabilir. Rumeli Türküleri'ni sâdece söyleyip geçmek doğru değildir. Bu günkü teknolojinin de yardımıyla, analiz edilmeli, sınıflandırılmalı çok doğru şekilde notaya alınmalı ve kaydedilmelidir. Bu da bir enstitü çalışması ve şuurlu dil ve mûsikî uzmanlarının işidir.

Sırası gelmişken kaydedeyim: Mûsikimizdeki; köçekçe-tavşanca-kalenderî-semâî-koşma-taşlama türlerindeki eserlerin neredeyse tamâmı Rumeli kaynaklıdır. Halvetî tekkesinden sonra, Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği merkezine gittik.

Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği, 1951 yılında kurulmuş. Kültürümüzün her yönüyle araştırmalar ve çalışmalar yapmış. Bu cemiyet bünyesinde şu isimlerdeki kollarla çalışmalarını sürdürmüştü:

- 1- Türk mûsikîsi kolu. 2- Halk oyunları kolu. 3- Tiyatro kolu. 4- Resital kolu. 5- Türk halk müziği. 6- Tasavvuf mûsikîsi kolu.

Dernek yalnız Kosova'da değil, muhtelif Avrupa ülkelerinde de faâliyetlerini sürdürmüştü. Bu arada Türkiye'ye de gelip, gösteriler yapmışlar. Günümüzde dernek başkanlığını Bülent Ermiş yapmaktadır.

Derneği ziyâret ettiğimizde makam odasında, şâir, yazar, ressam Ethem Baymak'la karşılaşmış ve tanıştık. İlk defa orada bana: "*Rumeli'de yorgun bir gramofon çalar / Sen Hicaz Faslı'nda bekler durur-sun*" şiirini okudu. Daha sonra şiir kitabını ve inceleme kitabını ve sergisinin tanıtım kitapçığını imzâlayarak getirdi.

Akşam, Yûnus Emre Enstitüsü toplantı salonunda bir konuşma ve ardından da ud eşliğinde mûsikî yaptık. Ön sırada oturan iki zat benimle berâber bütün şarkıları okudu.

Zaman zaman misâfirler de katıldı. Hattâ Kosova basını, "Fırat Kızıltuğ söyledi, söyletti ve dinletti" manşetleriyle yayınladılar. Bu arada Doğan Haber Ajansı da kamera kaydı yapıyor ayrıca mülâkat alıyordu.

Bu konserde bizi en çok memnun eden olay, Prizren'deki Türk Birliği'nden bir yarbay eşliğinde, çeşitli rütbelerdeki subayların katılmasıydı. Avrupa'nın ortasında, özellikle Kosova'da Türk

askeri ile berâber olmanın hazzı ve kıvancı târif edilemez.

19 Nisan 2014 cumartesi idi. Aziz dostumuz Gazmend Kryzieu, Akdere'nin yanına kurulmuş, Şar Dağları'nın kuytu vâdîlerine yerleşmiş bir aşçı dükkânına götürdü. Orada meşrûbat olarak sâdece bu dağlarda yetişen bir meyveden yapılan sular içtik. Çok lezzetli olan bu içeceğin aynı zamanda faydalarını da Gazmend bana anlattı.

Akşama Balkan Türk Mûsikîsi Konservatuvarı Derneği'ne dâvetli idik. Bu derneğin beyni Aluş Nuş'u, daha önce derleyip yayınladığı hacimli *Rumeli Türküleri* kitabından tanıyorduk. Bize düzenlenen konserde, Aluş Nuş hem yaylı tanbur çalıyor hem de okuyordu. Ekipte bir mızraplı tanbur, iki ud, üç kânun, bir bağlama, bir de klarnet vardı. Çoğu Aluş Nuş'un bestelerinden oluşan konserde zaman zaman solo ve koro hâlinde şarkılar icrâ ediliyordu. İkinci kısımda rast faslını icrâ ettiler. Fasil, son dönem şarkılardan oluşuyordu ve Türkiye menşeli idi.

Bir şeye çok dikkat etmemiz gerekiyor. Burada üretilen şarkı, türkü, CD ve sâire oralarda büyük bir hasret talebiyle karşılanıyor. Bâzen de kalitesiz şeyler kulaklara yerleşiyor. Oralara giden kültür görevlilerinin çok dikkatli olması, âzamî hassâsiyeti göstermesi lâzım. Mûsikîmizin sâdece eğlence tarafını vurgulayıp, alkış toplamakla yetinmeyip, kültür faâliyeti olarak takdîmi ve icrâ edilmesi gerekir.

20 Nisan 2014 gününü, mihmandarımız Gamend, Kosova Savaşları'nın cereyan ettiği ovayı gezmeye ayırmıştı. Önce Nemçeli'lerin bir taş kulesini, Kosova polislerinin pasaportlarımızı kontrolünden sonra gezdik. Sonra Murâd-ı Hüdâvendigâr'ın şehit edildiği yerdeki türbeyi ve müze binâsını gezdik. Burası Zekeriyâ beyin idâresi altındaydı. Restore edilmiş türbe ve etrafı tertemizdi. Türbenin önünde ve arkasında iki dut ağacı vardı. Beş yüz yaşında tahmin ediliyor. Biri ak, biri kara dut veriyor. Kara duta bir yıldırım isâbet etmiş. Ayrılan dal kopmamış desteklere alınmış. Orhangâzi Belediyesi de bu ağaçların bakımını üstlenmiş.

Enka Holding'in yaptığı otoyoldan Priştine'ye vardık. Hava alanı ve kontrollerden sonra Atatürk hava alanına ulaştık.

Muhammed Sevgilimiz

M. Rami Ayas

Güllük- Milas, 08 Temmuz 2013

Muhammed Sevgilimiz
Damarlarımızda çarpan
Balkıyan canlılığı Sonsuz Güc'ün
Ve gene
Sonsuz Güc'ün Tekliği'nin
O'na kulluğun O'ndan O'na
Akışkan görünüşlerine
Tanıklığı

Muhammed Sevgilimiz
Her bir nesneye herkese
Umut kaynağı
Sevinci yaşayışımızın
Mutluluk sığınağı
Çoklukta bunalmışların

Muhammed Sevgilimiz
Sevgisi çevren ötesi
Kat kat varlık alanları
Ötesinde kuşatmış her şeyi
Dinlendiriyor ve yeniden
Atılım gücüyle dolduruyor içimizi

Muhammed Sevgilimiz
Tanrı'nın Sevgilisi
En önemlisi
Canlı kılıyor Tanrı'daki yüreğimizi

Muhammed Sevgilimiz
Gönlümüz öylesine yanık ki sevgili
Bu yirmi birinci yüzyılın
Daha başlangıçlarında
Milyonlarca müslüman kişi
Yalnızca dillerine dolamışlar da
Adını yücelttiklerini sanıp
Kan dökücülüklere araç yaparak
Haykırışlarında yitirmişler seni

Bir yoğun bunalım yüzyılı mı bu yüzyıl
Göz yaşlarımızın yüzyılı mı
Çâresizliklerimizin yüzyılı mı
Bunca varlık ve Tanrı vergisi içinde
Yoksulluk ve yoksunluklarımızın yüzyılı mı

Bir karışıklık ki
Doğru sözlerin, seslerin de güme gittiği
Ah, Sevgili
Zararlı böcekler mi oldu
Yığın yığın müslüman görüntüler
Senin eleştirdiğin ne varsa bizde
Bizde alçaklığın bütün gösterişleri
Bencil gözlerimizin göremediği kendimiz
Gerçek Tanrı kulluğunu bulacağımız günü
Düşünme yeteneğinden bile yoksun

Bir güçlü sarsıntı ile uyanıklığa
Dönmemiz için destekle bizi
Derinlik uyarısı uçlara doğru yayılınca
Belki duyarız yeniden birliğimizi
Bir çalkantı içinde sesim
Ve içimin sızısı
Korkunç mu korkunç bir yel gibi
Ah, Sevgili

Okuduklarım-Gördüklerim

Duyduklarım

Kemal Y. Aren

"Sana devâ yine senden olur, ama görmüyorsun!

"Sendeki dert yine sendendir, fakat bilmiyorsun!

- Hz. Ali-

"Bir milletin önce an'anesi, sonra lisânı,
sonra kendisi mahvolur." DANTE

(Yılların İzi. Mâhir İZ.. s. 491)

Eski-Yeni

Bıktım bu eski-yeni çekişmesinden!. Gınâ geldi!...

"Peki sen niye girdin bu konuya?" diyebilirsiniz.

Haklısınız!

Ama adam hâlâ:

"Eskiye rağbet olsa bit pazarına nur yağardı." demekten yorulmuyor.

Buna karşılık siz de:

"Hadi canım sende!" diye mukâbele etmek zorunda kalıyorsunuz ve artık duramıyorsunuz, elinizde olmadan gardınızı alıp savunma pozuna geçiyorsunuz: Önce ürkek ürkek: "Eski olmak illâ eskimiş olmak mıdır? Öyle olsaydı müzâyede şalonlarında binlerce dolar havalarda uçuşmazdı" diyorsunuz ve devam ediyorsunuz: Birisini medih sadedinde "Eski kurt" demezdik. Birisinin ömrünün uzunluğuna imrenirken "o eski topraktır." demezdik. Artık kendinizi tutamıyorsunuz: "Eski göz ağrısını" hatırlayıp gözlerimiz yıllar ötesine hülyâlı yolculuklar yapmazdı... diyorsunuz, diyorsunuz, diyorsunuz!...

Ama o, kös dinlemiş! Sizi duymuyor!

Yeni'ye hoş geldin, eski'ye güle güle!

“Yenice eleğim, nerelere asayım?” der gibi, elindeki yeniye nelerere koyacağını bilemiyor.

Bilirsiniz:

“Türk, yeniyle deliye âşıktır!” derler.

Yeniyle, deliye!..

Ne hoş!

Âferin o Türk’e!... İş çıkacak yeri nasıl da biliyor! Ne güzel!... Yeninin merâkı celbeden, câzibesi vardır. Onu kullanacak! Deli de ne yaptığını bilmez bir âdem! Ona da istediğini kakalayabilir ya da yaptırabilir!... Oooh! Gel keyfim, gel!.. Kolayından kazanılmış bir tatlı hayat!

*

Keşke bunu becerebilseydi Türk!... Ama nerde!...Yeninin daha ne olduğunu anlamadan elindekini kaptırıyor; giden, yok olan varlığının arkasından bel bel bakıp kalıyor.

Hani kıssadaki gibi:

Yahûdi baba, İslâm dînine yeni ihtidâ etmiş oğlunun cenâzesi başında ağlıyor, bir yandan da söyleniyor:” Vah zavallı Moiz!.. Mû-sâ’yı darılttı, Muhammed’e yaranamadı, ne olacak şimdi orada hâli?”

Zavallı Türk! Eskiye atıyor, yeniye alışmadan önüne, “Bu daha yeni” dedikleri bir başkası geliyor.

Mâsum, mağdur, mazlûm milletimin giden, yok olan ve yerine yenileri ve daha yenileri konmaya çalışılan varlıkları neler mi?

Hangi birini sayayım?

Ana başlıklarla versem kabul edilir mi? Zira çok lâf beni yoruyor!

*

BİR ALFABESİ VARDI, Araplardan alındığı için “tu kaka” edildi, Latinlerinki önüne sürüldü. Henüz onu doğru dürüst yazıp okuyamazken bu defa cep mesajları için kullanılan hieroglif benzer bir yazı!... Gerçi bu henüz devletçe resmen kabul edilmiş değil ama okur yazar takımı steno gibi kullanıyor. “Eh kullansın, ne var bunda, nihâyet bir zümrenin jargonudur!” deyip geçmek mümkün. İşte

kazın ayağı öyle değil! Bu alfabeyi kullanan Latin alfabesini kullanamaz hâle geldi. Bana mesaj atıyor: “Nslnsz? İi msnz? Kndnz ii bkn. Yznzdn ☺ eksk olmsn.” Demek istediğim işte tam da bu!... Her zaman devlet dayatması gerekmiyor. Aslında “Yeniyle deliye âşık olan” millet değil, milletin okumuş yazmış yüksek tahsiller görmüş güzide evlâtları..

ADINA TÜRKÇE DENİLEN BİR DİLİMİZ VARDI... Ana yurt Orta Asya’dan sürükleyip getirdiğimiz, göçler sırasında İran’da, Arap ülkelerinde eğlendiğimiz -ki bu eğleşmeler iki üç asır sürmüş- işte o zamanlarda içine Arapça ve Farsça kelimeler, gramer kâideleri alınmış, bilâhare Anadolu’da yerli Rumlarla beşerî temaslardan hâsıl olan birtakım ses husûsiyetleriyle işlenmiş, şiiriyet kazanmış nefis bir dildi o! Cumhûriyet aydınları bu güzelim dili ‘Osmanlıca’ diyerek tezyif etmeye giriştiler. Yerine ‘Öz Türkçe’ adlı nevezuhur bir argo koydular. Köy öğretmenlerine kelime başına beş lira vererek mahallî söyleyiştən kelimeler devşirmeye, derlemeye çalıştılar. Bir kısmı amacına uydu, bir kısmı uydurdu ve beşer liraları aldılar. Onlarca cilt tutarında derleme lugatları oluştu. Ama o kadarla kaldı. Bunca yorgunluktan doğru dürüst bir imlâ kuralları dahi ortaya konulmadı. Sözde bu çalışmalar bir mânâda ‘Türk dilini tetkik’ amaçlıydı. Bu beceriksizliği örtmek için “Osmanlı” kavramını kullananı cezâlandırdılar. Ne var ki, yaratılan ‘Öztürkçe’ ile şiir de yazamadılar, ilim de yapamadılar. Son yıllarda şaşkınca bir geriye dönüş denediler, olmadı; bu defa işin kolayına kaçıp bir yabancı dili ‘Bütün dünya bunu konuşuyor, bize de bu lâzım!’ diyerek ilmî, teknik istilâhlarla başlayıp günlük konuşmaya kadar indirdiler. Korkarım bir süre sonra ikinci hattâ hattâ - **ağzımdan yel alsın!**- birinci resmî dil ilân edilecektir! Halbuki Anadolu ve Balkanlarda yerleşip köklenmemizden yaklaşık beş asır sonra olgunlaşan Türkçeye Yahyâ Kemal: “Beyaz Türkçe” demiş. Ve o beyaz Türkçe ile Yahyâ Kemal, Necip Fâzıl, Ârif Nihat Asya şiiri; Abdülhak Şinâsi, Sâmîha Ayverdi, Tanpınar, Refik Hâlit nesri şâhikalara vardı.

Ne ki, U, V, Y kuşağı aydınları (70, 80, 90’lı yıllarda otuzlu

yaşlarda olanlar) bunları yok saydı. Şiir gibi şiiri, şerbet kıvâmında-ki sanatlı nesri unutturdu. Hiç unutamadığım bir hâtıradır: Yirminci asrın son yıllarında lise son sınıflardan birinde öğrencilere 'sevdiğiniz bir şiiri yazın getirin!' dedim. Üçte bire yakını o zamanlar magazin basınının meşhur ettiği şarkı sözü yazarı merhûme Aysel Gürel'in şarkı sözlerini bana şiir diye getirdiler. Korkarım ki bugünün öğretmenleri onu dahi arar hâle gelmiş olabilirler.

Daha daha kültür adına örf ve gelenekler adına milletimin elinden neleri neleri aldılar sayamayacağım. Ama bana bu yazıyı ilham eden, muhterem Türkân Turgut Hanımefendi'nin 'GÜMÜŞSUYU'- *Kaybolan Bir Dünyâda Geçen Çocukluğumuz/ Yaşananlar Rüyâ mıydı?'* adlı eseri oldu. Aşağıdaki satırlar o eserden alınmış bir tutam lezzet! Buyurun berâberce tadalım:

"Her Şey Târih Oldu:

Bu yollar, bu toprak yollar, yazın tozlu, kışın çamuru bol olan bu yollar, sâdece insanların ve atlı arabaların geçtiği bu yollar artık târih oldu. Yollarla berâber ne bağlar, bahçeler, ne çocukların oynadığı gölgeli çimenlikler kaldı, ne de Ferhat Paşa'nın, Midhat Paşa'nın ve diğerlerinin çiftliklerinden ve çiftlik evlerinden, sayfiye mekânlarından bir hâtıra! Halbuki, İstanbul içinde bunalmış vaziyette iken, buralarda kırlara uzanıp mevsimine göre kır çiçeklerinin cümbüşüne şâhit olabilir ve onların mâvi, eflâtun, sarı ve kırmızı renginin câzibesine kapılabilir ve kendinizi unutabilirdiniz. (Fransa'da, Almanya'da, İngiltere'de ve diğer Avrupa ülkelerinde bu kabil mekânlar kamulaştırılıp şehirlinin istifâdesine açılmış. Târihi ve coğrâfi doku korunduğu için bu piknik alanlarına gelenler huzurlu sâkin vakit geçirip modern şehirlerin insanı yoran, geren, strese sokan havasından kısa bir süre için de olsa kurtulmanın rahatlığını yaşıyorlar. Bizde de olsaydı ...K.Y.A.) "Güven içinde yürünen bu yollarda insanlar sevgi ve saygıyla yaklaşırdı birbirine; çoğu zaman yalnız gider gelirdi çarşıya, pazara, biz çocuklar da okula. Tanıyan, tanımayan Allah'ın selâmını esirgemezdi birbirinden ve sonra başı önünde yoluna devam ederdi; kötü bir olay hiç yaşanmadı yıllarca. Yazık ki hiçbir şeyin kıymetini bilemedik. Şimdi,

kalabalık şehirlerde apartman dâirelerine tıklmış bu kaybolan dünyânın hasretini çekiyor, hüznünü yaşıyoruz.”¹

Tam bu noktada bir başka hayıflanma!... Buyurun ona da bir bakalım:

“Kitle iletişim araçlarının zihinlerimizin ve hayal dünyâlarımızın efendileri konumuna yerleştiği bir zaman diliminde, medya aslında yeni değerler, yabancı değerler empoze etmiyor. Bütün değerleri, bizim için, çocuklarımız için, bütün toplumlar ve insanlık için değerli olan her şeyi değersizleştiriyor, bütün değerleri yerle bir ediyor.”.... “Gazetelerden radyoya, sinemadan televizyona ve bugün internete, sosyal medya aşırılığına uzanan çizgisel ilerleyişinde kitle iletişim araçları, her seferinde yüzeye yaklaşarak, yüzeyselleştirerek, hakikatin derinlere hapsedilmesine; hayâtın sıradanlığa mahkûm ve mahpus edilmesine neden oluyor.”²

Aziz okuyucularım, bugünlerde okuduğum ve çok zevk aldığım bu kitap ve makâleleri sizlerle paylaşmak istedim. Umarım memnun kalmışsınızdır. İzniniz olursa iki tavsiyede daha bulunayım bunların yanına * *Nefs-i İstanbul*, Mustafa Yoker. Çatı Yay. İst. Ocak 2014 ve *İstanbul Geceleri*, Sâmîha Ayverdi: 8. Baskı. İst. 2013’ü de ekleyerek okursanız eski-yeni mücâdelesinde neler kaybedildiğini bütün vuzûhu ile göreceksiniz. Efendim, doktorlar der ki: Hasta, hastalığını kabul ederse, onun tedâvisi mümkün olur. Aksi takdirde ağlamanın, sızlanmanın faydası yoktur... 20.5.2014

Âfiyetler ve hayırlar niyâzi ile...

¹ a.g.e. Ötüken Yay. İst. Kasım. 2013 s.138

² Yusuf Özkır. Din ve Hayat. TDV. İstanbul Müftülüğü Dergisi. S. 21 Yıl 2014 s.123-124.

KALEKİM

UltraFuga

Türkiye'de bir ilk!

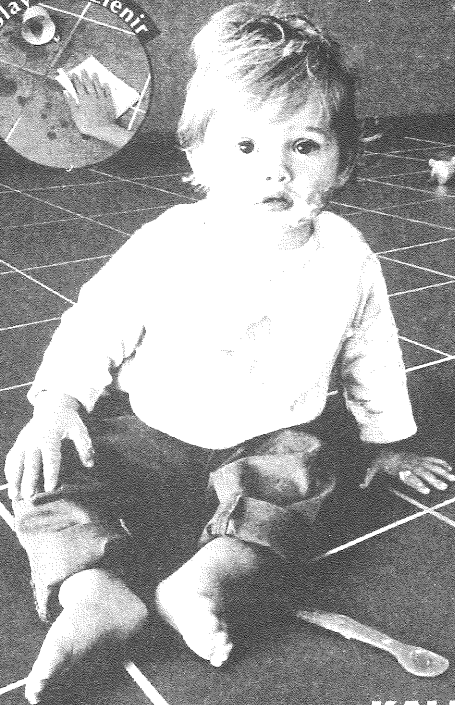
*Silikon katkı, kolay temizlenen,
küf ve yosun önleyici derz dolgu!*

suyu iter

kolay temizlenir

2200

UltraFu

CGI

Yüksek kaliteli

silikon katkı

kolay temizlenen

derz dolgu

2200

KALE

KALEKİM

Daime en iyi

Tel: (0212) 423 00 18 www.kalekim.com.tr

